MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KRIMINOLOGIJOS KATEDRA

ELVYRA MILEIŠIENĖ
TEISĖS IR POLICIJOS VEIKLOS STUDIJŲ PROGRAMA

Tema

SMURTO ŽINIASKLAIDOJE POVEIKIS NEPILNAMEČIAMS IR JO PREVENCIJA

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas
Doc. Dr. Alfredas Kiškis

Vilnius, 2008

TURINYS

Įvadas....4
1. Žiniasklaidos, smurto ir agresijos sampratos 6
2. Pagrindiniai smurto žiniasklaidoje poveikio teoriniai požiūriai....9
2.1. Bihevioristinis požiūris....9
2.2. Socialinio išmokimo teorija....10
2.3. Psichofiziologinės teorijos....12
2.4. Psichoanalitinės teorijos....13
2.5. Stimuliacinio poveikio teorija....14
2.6. Nediferencijuotos teorijos....14
2.7. Smurto žiniasklaidoje poveikio jaunimo nusikalstamumui tyrimai....14
2.8 Lietuvos mokslininkų nuomonė....16
3. Neigiamo smurto žiniasklaidoje poveikio (11-17 metų) nepilnamečiams kriminologinis tyrimas
3.1 Trumpa tyrimo charakteristika....19
3.2 Testų ir anketų apibūdinimas 21
3.3 Tyrimo rezultatai....23
4. Prevencijos priemonės 33
4.1 Prevencijos priemonės, nukreiptos į makrosocialinę aplinką (valstybės lygmuo)....34
4.1.1. Teisės aktai....34
4.1.2. Žiniasklaidos savireguliavimo mechanizmas....37
4.1.3. Priežiūros sistema ir atsakomybė....39
4.1.4. Naujosios cenzūros apraiškos 42
4.1.5. Techninės priemonės, ribojančios galimybes žiūrėti smurtines laidas....45
4.1.6. Nuosekli mokymo apie žiniasklaidą sistema (žiniasklaidos raštingumas)....45
4.1.7. Patarimai ir informacija apie pagalbą....46
4.1.8. Visuomenės dalyvavimas (akcijos, projektai ir renginiai skirti smurto prevencijai)....46
4.2. Prevencijos priemonės nukreiptos į mikrosocialinę aplinką 47
4.2.1. Šeima....47
4.2.2. Mokykla 49
Išvados 51
Pasiūlymai 54
Literatūros sąrašas 55

Santrauka.....61
Vertimas užsienio kalba 64
Priedai 66
1 priedas A. Buss - A. Darkey klausimynas.....66
2 priedas Anketa.....68
3 priedas A. Buss – A. Durkey testo rezultatai 71
4 priedas Bendri A. Buss – A. Durkey testo rezultatai.....76
5 priedas Anketos rezultatai.....77

ĮVADAS

Tyrimo aktualumas

20 šimtmetyje prasidėjęs spartus informacinių technologijų vystimąsis lėmė naujos – informacinės visuomenės – kūrimąsi. Žiniasklaidos įtaka šiuolaikiniame pasaulyje – neabejotina, tačiau įvertinti jos konkretų poveikį vienareikšmiškai neįmanoma. Dalis visuomenės žiniasklaidą laiko visų blogybių įsikūnijimu, kita – linkusi sutikti, kad ji atlieka švietėjos, mokytojos, auklėtojos, patarėjos vaidmenį. Ž. Pečiulis teigia, kad naujos technologijos griauna idealistinius žiniasklaidos kaip demokratijos idealų saugotojos, visuomenės intereso gynėjos principus. Žiniasklaida, esanti viena svarbiausių visuomenės socialinių ryšių priemone, gali pavirsti informacijos pirkimo ir pardavimo įstaiga [32, p. 93].

Dauguma mokslininkų teigia, kad žiniasklaida, o ypač pornografijos, žiaurumo, smurto scenų propagavimas joje, stipriai veikia nepilnamečių[1] asmenybės raidą. J. Gilligan teigia, kad dešimtys mokslininkų bihevioristų ir mokslinių grupių, tyrusių smurto žiniasklaidoje poveikį vaikams, priėjo prie bendros išvados, jog tai skatina agresyvumą, kadangi daugelis vaikų yra tiesiog prisotinti jo“ [25, p. 96]. Aktualu tai, kad šiuo metu smurtas pateikiamas kaip pramoga, kaip „gyvenimo be rūpesčių“ principo propagavimas, kaip smurtaujančių antiherojų (tiek internetiniuose žaidimuose, televizijos laidose, filmuose) išaukštinimas bei romantizavimas. Savo ruožtu, tai gali skatinti antisocialinį[2] nepilnamečių elgesį. Anot R. Žukauskienės, iš pradžių žmogus dažniausiai pažeidžia moralines elgesio normas (pvz., meluoja), tada padaro nedidelius teisės pažeidimus (pvz., išdaužia langą, vagiliauja parduotuvėje), dar vėliau – rimtus nusikaltimus“ [44, p. 17].

2006 m. rugsėjo 11 d. naujos redakcijos Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymo 17 straipsnyje numatyta, kad viešosios informacijos rengėjai ir platintojai [3] turi užtikrinti, kad nepilnamečiai būtų apsaugoti nuo neigiamą poveikį jų fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi darančios viešosios informacijos, ypač susijusios su pornografija ir (ar) savitiksliu smurto vaizdavimu [9]. Tačiau realybė ir teorija gana stipriai skiriasi. Pasak J. Gilligan, politinė dilema yra sudėtingesnė: kokia griežta turėtų būti valstybės cenzūra?“ [25, p. 96].

Todėl tyrimo aktualumą lemia nemažėjantis visuomenės susirūpinimas smurto žiniasklaidoje poveikiu nepilnamečiams. Skaitmeninių technologijų plitimas ir naujos

[1] Šiame darbe sąvoka nepilnametis atitinka Jungtinių tautų vaiko teisių konvencijos [4] 1 straipsnyje ir LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2 straipsnyje įtvirtintą vaiko sąvoką. Šiame darbe nepilnamečio sąvoka apima vaikus iki 18 metų

[2] Psichologijos žodyne **antisocialinis** elgesys (angl. *Antisocial behavior*) deviantinis elgesys, žmogaus poelgiai arba jų sistema, prieštaraujantys visuomenės priimtoms teisės ir dorovės normoms [44] Lietuvių kalba spausdinamuose darbuose dažniausiai kaip sinonimas vartojama **asocialaus** elgesio sąvoka.

[3] **Viešosios informacijos rengėjai ir platintojai** sąvoka atitinka naujos redakcijos LR Visuomenės informavimo įstatyme pateiktą sąvoką [9].

komunikacijos galimybės, kurių pagalba nepilnamečiai dar greičiau galės susipažinti su įvairaus pobūdžio informacija.

Taip pat problemos aktualumą sąlygoja įvairialypis požiūris į ją bei siūlomų priemonių šiai problemai spręsti nepakankamumas: teisinės (įstatyminės) bazės netobulumas, socialinės aplinkos (šeimos, mokyklos, bendraamžių) įtakos neįvertinimas.

Tyrimo objektas – smurtas žiniasklaidoje ir jo poveikis nepilnamečiams.

Tyrimo tikslas – ištirti smurto žiniasklaidoje daromą poveikį (11-17 metų) nepilnamečių asmenybei, numatyti tinkamus neigiamo žiniasklaidos poveikio prevencijos būdus.

Hipotezė – smurto apraiškos žiniasklaidoje daro didesnį poveikį agresyviems (11-17 metų) nepilnamečiams, negu į agresiją nelinkusiems jų bendraamžiams.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti smurto žiniasklaidoje poveikį nepilnamečiams, remiantis egzistuojančiomis mokslinėmis teorijomis bei atliktais tyrimais.
2. Atlikti smurto žiniasklaidoje neigiamo poveikio (11-17metų) nepilnamečiams kriminologinį tyrimą (eksperimento uždaviniai ir aprašymas pateikti 3 skyriuje)
3. Išanalizuoti ir palyginti Lietuvos patirtį ir kai kurių užsienio šalių (JAV, Prancūzijos, Nyderlandų) taikomas smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams prevencijos priemones.
4. Pasiūlyti smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams prevencijos priemones.

Metodologija Šis darbas bus grindžiamas asocialaus elgesio ir išmokimo teorijomis.

Tyrimo metodai Nagrinėjant temą darbe bus taikomi teoriniai ir empiriniai metodai. Iš teorinių metodų bus naudojamas sisteminės analizės, analogijos, apibendrinimo, dedukcijos, genetinis metodai; iš empirinių - teisinių dokumentų analizės, anketinis, paralelus eksperimentas.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, 4 skyriai (suskaidyti į poskyrius), išvados, pasiūlymai, literatūros sąrašas, santrauka, santrauka anglų kalba, priedai.

1.ŽINIASKLAIDOS, SMURTO IR AGRESIJOS SAMPRATOS

Terminas *žiniasklaida (žinia + skleisti, platinti)*, matyt, pirmiausiai pradėtas vartoti 1996 m. lietuvių išeivijos spaudoje vietoj sąvokų *visuomenės informavimo priemonės* arba *masinės informacijos priemonės* (angl. *mass media – visuotinis tarpininkas)* [36, p. 4]. 2006 m. liepos 11 d. naujos redakcijos Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymas, kaip ir ankstesnis – priimtas 1996 m. liepos 2 d., nepateikia žiniasklaidos sąvokos, jame tik apibrėžta *visuomenės informavimo priemonių* sąvoka, kuri suprantama kaip knygos, laikraščiai, žurnalai, biuleteniai ar kiti leidiniai, televizijos, radijo programos, kino ar kita garso ir vaizdo studijų produkcija ir kitos priemonės, kuriomis viešai platinama informacija [9]. Tačiau pateikiama *žinios* sąvoka, kuri aiškinama kaip visuomenės informavimo priemonėse skelbiamas faktas ar tikri (teisingi) duomenys [9].

Tradiciškai žiniasklaidai priskiriama spauda, radijas, televizija, tačiau vis populiaresnė tampa naujoji žiniasklaida, kuri siejama su skaitmeninės informacijos kūriniais - internetu ir įvairiausiomis multimedijos programomis. Šiame darbe sąvoka „žiniasklaida“ apima tradicines „mass media“ - spaudą, radiją, televiziją, kiną bei modernias informacijos technologijas (internetą).

Žiniasklaidai būdingas viešumas, milžiniška, tačiau anonimiška, heterogeniška ir palyginti pasyvi auditorija [32, p. 60], specialios techninės įrangos bei aparatūros naudojimas. Mokslininkai išskiria šias veikiančias individą žiniasklaidos funkcijas: **informacinę –** informacijos, apie visuomenės (betarpiškai artimiausios aplinkos) gyvenimo sąlygas ir įvykius, bei įvykius pasaulio mastu, suradimas; bendrų interesų bei smalsumo patenkinimas; mokslas bei savišvieta; patarimų paieška bei informacijos, reikalingos sprendimams priimti, suradimas; **asmenybės identifikacijos –** individualių vertybių pastiprinimas; žinių, apie elgesio modelius, gavimas; identifikavimas su kitų asmenų vertybinėmis nuostatomis; savęs suvokimas; **integracijos ir socialinio bendravimo –** kito asmens padėties suvokimas, išgyvenimas; pagrindo dialogui, socialinio bendravimo susiformavimas; pagalba, realizuojant socialinius vaidmenis; galimybė bendrauti su šeima, draugais, visuomene; **pramoginę –** emocinės iškrovos; laisvalaikio užpildymo; galimybę pabėgti nuo problemų; estetinio pasitenkinimo gavimas; seksualinis susijaudinimas [84, p. 3].

Todėl informacijos gavėjui daromas didžiulis psichologinis ir kultūrinis poveikis. Dažniausiai žiniasklaidos atstovai akcentuoja teigiamą – prosocialų žiniasklaidos poveikį, tuo tarpu visuomenės bei valstybės institutų atstovai vis dažniau atkreipia dėmesį, kad žiniasklaidoje (labiausiai akcentuojama būtent televizijos įtaka) tiesiog karaliauja smurtas, o populiarėjant internetui, matoma, kad tamsioji informacijos pusė nevaržomai atsiskleidžia ir ten [51, p. 111]. Tyrimais nustatyta, jog ilgalaikis nepilnamečių buvimas televizijos smurto atmosferoje moko juos suvokti agresiją, kaip normalų gyvenimo būdą [80, p. 4].

„Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne“ **smurto** sąvoka aiškinamam kaip **šiurkšti prievarta** [52]. Naujos redakcijos Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatyme pateikta *smurtinio pobūdžio informacijos* sąvoka, kuri suprantama, kaip informacija, kai detaliai rodomas žmonių, gyvūnų žudymas, žalojimas, kankinimas ar kitoks prieš žmogų, bet kokią kitą gyvą būtybę nukreiptas elgesys, sukeliantis skausmą, diskomfortą arba darantis kitokią žalą (fizinę, psichologinę, materialinę), taip pat vandalizmas ir (ar) teigiamai vertinama, skatinama prievarta, žiaurumas ar mėgavimasis tuo [9]. Baudžiamosios teisės doktrinoje prievarta skirstoma į dvi rūšis – fizinę bei psichinę, o smurtas suvokiamas, kaip tiesioginis neteisėtas fizinis poveikis žmogui, sukeliantis skausmą. Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų senato nutartyje fizinis smurtas apibrėžtas, kaip smūgiai, imtynių veiksmai, fizinio skausmo sukėlimas, apimantis nežymų sveikatos sutrikdymą nukentėjusiajam [19]. O. Fedosiukas psichinę prievartą analizuoja kaip pavojingą tyčinį poveikį kito žmogaus psichikai, verčiant bijoti (bauginant), kad dėl tolesnių grasinančiojo veiksmų ar neveikimo, atsiras tam tikrų neigiamų pasekmių, nurodydamas, tokius pagrindinius prievartos požymius: bauginamąjį poveikį psichikai, pavojingumą bei poveikio psichikai išraiškos įvairovę. Pabrėžtina tai, kad fizinis smurtas, kaip žmogaus mušimas, kankinimas, laikymas nelaisvėje ir kiti panašūs smurto veiksmai, taip pat gali būti bauginamosios paskirties ir gali būti traktuojami, kaip psichinė prievarta. Prievarta gali pasireikšti žodžiu, raštu, kitu elgesiu (gestais, mimika, garsiu rėkimu, ginklo demonstravimu ir t.t.) [24, p. 102]

Šiame darbe tikslus „smurto“ sąvokos apibrėžimas nėra reikšmingas, kadangi atskirai fizinio ar psichinio smurto žiniasklaidoje poveikio neanalizuojame bei nenustatome smurto ribų, kuriose jis turi įtakos nepilnamečiams. Be to, kaip teigia V. Sirvydis, prievartos, smurto sąvokos yra konvencionalios, t.y. priklauso nuo to, kaip jų turinį suvokia vertintojas [33, p. 49].

Dauguma mokslininkų sutaria, kad smurtas žiniasklaidoje – ne tik psichologinė, bet socialinė ir net filosofinė problema. Pirmieji bandymai nustatyti smurto žiniasklaidoje (ir būtent televizijos, kaip geriausiai reprezentuojančios šią problemą) poveikį nepilnamečių nusikalstamumui siekia 20 amžiaus pradžią. Dauguma mokslininkų priėjo išvadų, kurias geriausiai apibūdina E. Landerso žodžiai, kad televizija gamina smurtą. Todėl televizija pradėta vertinti, kaip viena iš pagrindinių agresijos priežasčių [80, p. 1].

Tarptautinių žodžių žodyne vienas iš *agresijos* (lot. aggressio – užpuolimas) apibrėžimų – priešiškas kitam individui ar jų grupei puolamasis elgesys, pasireiškiantis žodžiu ar veiksmais; puolimas, turint tikslą ką nors fiziškai sužaloti ar psichiškai paveikti [64].

Mokslininkai yra pasiūlę įvairių agresijos apibrėžimų ir klasifikacijų, tačiau nė vieno iš jų negalima laikyti išsamiu ir visuotinai priimtinu. A. Buss pasiūlė apibrėžti agresiją kaip bet kokį elgesį, pasireiškiantį grasinimais ar žalos kitiems padarymu. Dar vieną apibrėžimą pateikė L. Berkowitz ir S. Feshbach, anot jų, kad vieni ar kiti veiksmai būtų kvalifikuoti kaip agresyvūs, juose

turi būti ***ketinimas*** įžeisti ar nuskriausti, t.y. įžeidimas ar skriauda neturi būti vien šių veiksmų pasekmė. Kitokį požiūrį į agresijos sąvoką išsakė D. Zillmann. Jis agresiją apibrėžė kaip bandymą ką nors sužaloti fiziškai.

Šiuo metu dauguma mokslininkų sutinka, kad *agresija* – tai bet kokia elgesio forma, nukreipta įžeisti ar padaryti žalą kitam gyvam individui, nenorinčiam, kad su juo taip būtų elgiamasi. Tačiau anot R. Baron ir D. Richardson, toks apibrėžimas būtų per siauras, nes agresiją mes vertinsime tik kaip elgesio modelį, o ne kaip emocijas, motyvus ar nuostatas. O juk daugeliui agresija asocijuojasi su negatyviom emocijom, nors nustatyta, kad pyktis ne visuomet būtina asmenų užpuolimo sąlyga; agresija gali kilti esant pilno šaltakraujiškumo arba ypatingo emocinio susijaudinimo būklėje. Todėl įvertinus visa tai, agresiją būtų tikslinga apibrėžti ne tik kaip elgesį, darantį nuostolį ar žalą kitiems, o kaip *bet kokius veiksmus,* turint *tikslą* siekti neigiamų padarinių [45, p. 29]. Šiame darbe mes vadovausimės pastaruoju agresijos apibrėžimu.

A. Buss ir A. Darkey išskyrė penkias agresijos rūšis: **fizinę agresiją**, pasireiškiančią fiziniais veiksmais prieš ką nors; **susierzinimą**, pasireiškiantį ūmiu pykčiu, šiurkštumu; **verbalinę agresiją,** pasireiškiančia grasinimais, riksmais; **netiesioginę agresiją,** nukreiptą (apkalbos, pajuoka) ir nenukreiptą (riksmai, trypimas ir pan.); **negatyvizmą,** pasireiškiantį opoziciniais veiksmais.

L. Berkowitz teigia, kad egzistuoja reaktyvi, susijusi su įgimtu biologiniu organizmo polinkiu impulsyviai atakuoti nemalonių dirgiklių šaltinį, ir instrumentinė, kaip žalos darymo, siekiant kokių nors tikslų, agresijos formos [44, p. 25]. Tačiau daug logiškiau agresiją įvertino E. Fromm. Jis išskyrė piktybinę (neigiamą) ir gerybinę (teigiamą) agresiją. Pastaroji, nukreipta į gyvybės palaikymą, yra adaptacinė. Teigiamai agresijai yra priskiriama savigyna bei pseudoagresija, kai žala padaroma netyčia. O instinktų teorijų šalininkai (K. Lorentz) teigia, kad agresija yra užkoduota pačioje žmogaus prigimtyje.

Šiame darbe agresyvumą (agresyvų elgesį) vertinsime kaip vieną iš asocialaus[4] elgesio formų. Apskritai agresyvus elgesys yra atskiras tyrimų objektas, kadangi ne visi agresyvūs veiksmai yra asocialūs. Tačiau agresyviu elgesiu domimasi todėl, kad jis gali pradėti reikštis labai ankstyvame amžiuje, t.y. ankstyvoje arba vidurinėje vaikystėje, ir pagal agresyvaus elgesio pradžią ir pobūdį galima gana patikimai numatyti tolesnes elgesio problemas, dažnai peraugančias į nusikalstamą elgesį [44, p. 19].

[4] **Asocialaus** elgesio sąvoka yra plačiausia ir apima įvairius elgesio nukrypimus nuo vyraujančių socialinių normų, tačiau asocialus elgesys nėra tik blogas, amoralus ir žalingas visuomenei [44, p. 16].

2. PAGRINDINIAI SMURTO ŽINIASKLAIDOJE POVEIKIO TEORINIAI POŽIŪRIAI

Dauguma mokslininkų sutaria, kad smurto demonstravimas filmuose, televizijos programose gali didinti žiūrovų agresyvumą [46, p. 274]. Tačiau bandymai nustatyti agresijos priežastis lig šiol kelia daug ginčų. Smurto žiniasklaidoje (ir būtent televizijoje) poveikį individui aiškina įvairios teorijos. Trumpai jas apžvelgsime:

2.1. Bihevioristinis požiūris

Tai viena iš labiausiai paplitusių smurto žiniasklaidoje poveikio asmenybei koncepcijų. Dažniausiai vertinami du požiūriai. Vienas požiūris grindžiamas tuo, jog smurtas plačiai paplitęs žiniasklaidoje (televizijoje) ir patinka žiūrovams. Antras – įrodo tam tikrų mechanizmų, lemiančių televizinio smurto virtimą realiu smurtu, buvimą.

Pirmąjį požiūrį pagrindžia daugelis statistinių tyrimų, įrodančių, jog žiniasklaida totaliai dehumanizuota. Dauguma tokių tyrimų remiasi prielaida, kad smurtas tiesiogiai priklauso nuo agresyvių vaizdų, aptinkamų žiniasklaidoje, skaičiaus. Šie vaizdai neva „įjungia“ pamėgdžiojimo mechanizmą. Tačiau, anot D. Žmurovo, šie statistiniai tyrimai per daug sureikšminti. Nors ir gana išsamiai atskleidžia visuomenės poreikį reprezentuoti smurtą, taip pat pateikia faktinį matytų smurto scenų skaičių [80, p. 2]. Suskaičiuota, kad Jungtinėse Amerikos Valstijose vaikas, baigdamas pradinę mokyklą, jau yra matęs 8 tūkst. televizinių nužudymų ir 100 tūkst. smurto aktų, sulaukęs 18 metų – 40 tūkst. televizinių nužudymų ir 200 tūkst. smurto aktų. Nacionalinio Psichikos sveikatos instituto duomenimis, 16-metis galėjo matyti 13 000 televizinių nužudymų (National Institute of Mental Health, 1982). Kiek kitokius duomenis pateikia Harvardo Medicinos fakultetas – 18-metis JAV gyventojas tampa 180 tūkst. televizinio smurto aktų liudininku, iš jų maždaug 80 tūkst. sudaro nužudymai. Mokslininkai teigia, kad vis labiau išryškėja nužudymų realiame gyvenime ir televizijos ekrane disproporcija. Ajovos Universiteto mokslininkai B. Buschman ir K. Anderson suskaičiavo, kad realūs nužudymai sudaro vos 0,2% visų nusikaltimų, įvykdytų JAV, tuo tarpu televiziniai nužudymai sudaro pusę visų parodytų per televiziją nusikaltimų [80, p. 3].

Antrasis požiūris – tai tam tikro mechanizmo, lemiančio televizinio smurto virtimą realiu smurtu, buvimas. Šį mechanizmą apibūdina *praimingo* sąvoka. Šios koncepcijos šalininkai teigia, kad tai procesas, kurio metu agresyvios mintys aktyvuoja tam tikrus jausmus, vaizdinius ir net paskatas veikti. Tokios mintys kyla žiūrint smurto scenas, kartu sąmonė skatinama perimti destruktyvias idėjas. Visi šie procesai yra automatiniai. Jų negalima kontroliuoti nei emocijomis, nei kognityviniu suvokimu. Tai, anot L. Berkowitz, klasikinio sąlygojimo principai. L. Berkowitz 1993; Hogben, 1998; Potter, 1999; Malamuth, 1981; Signorelli, 1990 tyrimais patvirtino, kad agresyvų praimingą gali lemti keli veiksniai: tai, ką mato, žiūrovas suvokia kaip agresiją; Ž. F.

Layens, S. Pikus eksperimentais įrodė, kad žiūrovas tapatina save su agresyviu veikėju; agresyvūs poelgiai nevaizduojami kaip negatyvūs; tiesioginis agresijos objektas asocijuojasi su agresijos auka; žiūrovas nesugeba išlaikyti distancijos tarp savęs ir vaizduojamos agresijos; pastebimi susilpnėję, stabdantys žiūrovų agresyvų elgesį mechanizmai; žiūrovas suvokia pasaulį kaip priešišką ir nesaugų; veiksmas, kurį jis stebi, atrodo realiai ir jaudinančiai.

Praimingo teoriją iš dalies patvirtino B. Buschman, Džin 1990 m. atlikti tyrimai, kurie užfiksavo, kad žiaurių filmų peržiūra sukėlė tiriamiems agresyvias mintis. L. Berkowitz nustatė, kad berniukai paaugliai, matę, kaip filme kažką smarkiai mušė, silpniau galėjo suvaldyti norą suduoti kam nors, panašiam į filmo auką. Anot D. Žmurovo, bihevioristinį modelį galima būtų pavaizduoti schemoje [80, p. 5] :

Tam tikro smurto kiekio suvokimas	→	Praimingo efektas	→	Potenciali agresija
		↑		
		Situaciniai faktoriai ir sąlygos		

2.2. Socialinio išmokimo teorija

Kognityvinėmis žiniomis pagrįstos socialinio išmokimo agresijos teorijos kūrėjo A. Banduros teigimu, kartais žmonės išmoksta agresyviai elgtis bandydami ir darydami klaidas, tačiau sudėtingesni įgūdžiai įgyjami stebint kitus. Jo manymu, smurtinių scenų stebėjimas stimuliuoja socialinio išmokimo procesus ir lemia naujų elgesio modelių išmokimą. Mokymasis stebint vyksta keturiais etapais: pirma, individas pastebi (atkreipia) dėmesį į užuominas, dirgiklius, elgesį ir modeliuojamo įvykio padarinius; antra, stebėjimo rezultatai užkoduojami vaizdiniais atmintyje; trečia, kognityviniai procesai transformuojami į imitacines reagavimo formas (šablonus, modelius), kurie pirmajame etape buvo nauji individui; ketvirta, tinkamai paskatinus, taikomas išmoktas elgesio modelis [44, p. 165]. Išmokimas vyksta per vikarinį[5] patyrimą, kuris tarytum pakeičia tam tikro asmeninio patyrimo nebuvimą. Agresijos išmokimas vyksta esant tam tikros sąlygoms:

- bausmės/ bausmės išvengimo už smurtą demonstravimas. Stebint, kaip paskatinamas kitų agresyvus elgesys, sustiprinamos stebinčiojo priešiškos nuostatos, o stebint, kaip už agresyvų elgesį susilaukiama bausmės, tokios nuostatos silpnėja. A. Bandura teigia, kad bausmės efektyvumą lemia bausmės tikėtinumas, jos dydis, laikas bei trukmė, taip pat gėrybės, gaunamos agresyviai pasielgus, žinios, apie galimus alternatyvius būdus, norint pasiekti tikslą. Tačiau mokslinių tyrimų rezultatai byloja, kad smurtas žiniasklaidoje daugeliu atveju yra skatinamas (vertinamas teigiamai), negu kritikuojamas. Mediascope nurodo, kad trijose ketvirtadaliuose tirtų atvejų televizijoje

[5] Sąvoką vikarinis (lot. vicarius – pavaduojantis, pakeičiantis) patyrimas, mokymas (angl. vicarious learning) įvedė JAV psichologas A. Bandura. Anot jo, išmokimas gali vykti stebint ir kitų žmonių (gyvūnų) elgesį bei šio elgesio pasekmes, o ne tik savo elgesio ir asmeniškai gauto pastiprinimo pagrindu. Sinonimas – išmokimas stebint kitus; semantinė reikšmė – netiesioginis išmokimas [91].

demonstruojamas smurtas suvokiamas teigiamai [80, p. 6]. Anot M. McLuhan, tikros žinios yra blogos žinios, nes tokiu būdu yra sukuriamas intensyvumas ir užtikrinamas stebinčiojo (skaitančiojo) dalyvavimas [31, p. 206]. National Institute of Mental Health tyrimuose teigiama, kad tik 4% visų programų smerkia smurtą;

- įvairių agresijos formų demonstravimas. Televizija moko aktualių agresijos metodų, smurto racionalizavimo bei pateisinimo būdų. Modelių stebėjimas gali mokyti žiūrovus elgtis agresyviai ir provokuoti agresyvų elgesį. Stebėto modelio sėkmė gali sužadinti lūkesčius, kad imituotas elgesys padės pasiekti panašių rezultatų. D. Zillmann tyrimai parodė, kad kovos, peštynių stebėjimas padidina emocinį vaikų ir suaugusiųjų sužadinimą. Išmoktas elgesys iš karto gali nepasireikšti, tačiau, kai asmuo atsidurs tinkamose sąlygose, jis gali pasielgti agresyviai [44, p. 168]. Žiniasklaidoje retai kada demonstruojamos agresijos pasekmės, todėl stebėtojai (ypač nepilnamečiai) netiksliai įvertina jos panaudojimo rezultatus. B. Kreyghy duomenimis, 50% JAV televizijoje matytų smurto scenų nebuvo parodyta jokių aukos išgyvenimų bei kūno sužalojimų. Hogbenas nustatė, kad priežastinis ryšys tarp televizinio smurto ir agresijos tampa daug stipresnis, jeigu nepateikiamos tragiškos agresijos pasekmės arba jos vaizduojamos iškreiptai [80, p. 6]. Kaip teigia M. McLuhan, jei televizijos ekranas tinkamai apšaudo tinkamus žmones, tai jis yra geras [31, p. 29];

- laikas, kurį praleidžia žiūrėdami televizorių. Todėl tikėtina, kad sistemiškas ir ilgalaikis smurto scenų stebėjimas žiniasklaidoje sukels agresyvų elgesį realiame gyvenime. Nustatyta, kad baigiantis mokyklą nepilnametis, kuris kasdien porą valandų žiūri televizorių, bus labiau linkęs į agresiją nei tas, kuris jo beveik nežiūri. Įvairūs mokslininkai (Jonson & other, 2000, Zimmerman, 2005) skirtingai nurodo laiko, praleisto prie televizoriaus, kritinius rodiklius – nuo trijų iki keturių ir daugiau valandų per dieną. Anot jų, viršytos nurodyto laiko ribos, vėliau teigiamai koreliuoja su tolimesniu vaikų bei paauglių nusikalstamu elgesiu ir agresyvumu [80, p. 6];

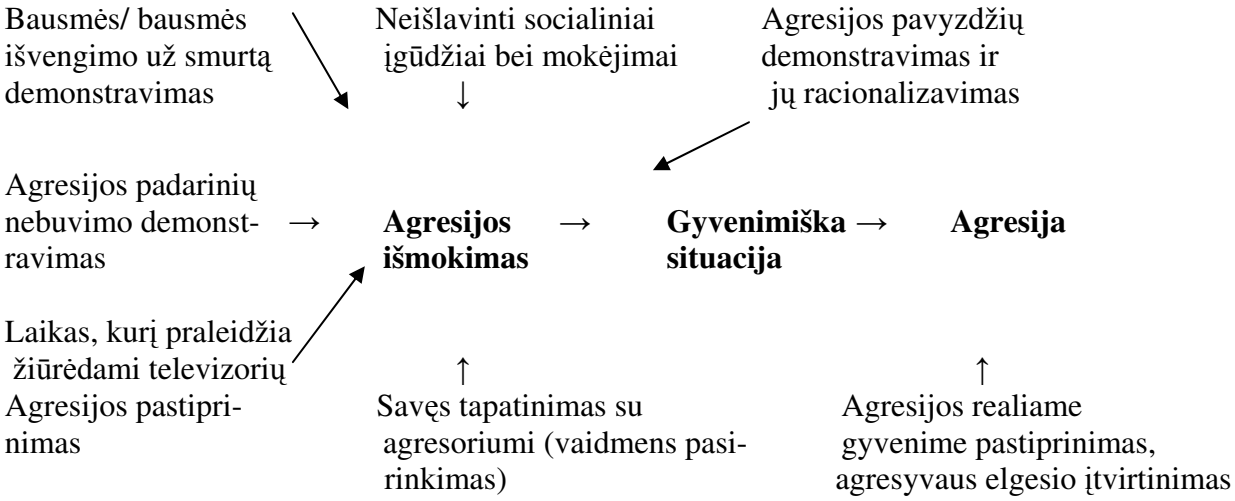
- agresijos pastiprinimas realiame gyvenime. Vaikai mėgdžioja agresyvaus elgesio modelius, kai tas modelis pastiprinamas (apdovanojamas) už agresyvų elgesį. A. Banduros, D. J. Hickso, Rosso tyrime vaikai matė, kaip modelis būdavo pagiriamas, pasmerkiamas arba negaudavo jokio įvertinimo iš kitų suaugusiųjų už agresyvų elgesį su lėle Bobo. Nors vaikai gali ne iškart pradėti mėgdžioti modelių elgesį, nustatyta, kad jie gali atsiminti arba pakartoti agresyvų elgesį praėjus keletui mėnesių po to, kai jį matė [44, p. 166].

Tačiau iš mokslininkų sociologų bei televizijos industrijos atstovų pusės eksperimentai su klounu Bobo sulaukė nemažai kritikos. Šių eksperimentų tikslingumas bei rezultatų interpretacija kėlė nemažai abejonių, kadangi, pirma, šių eksperimentų dalyviai agresyviai elgėsi pripučiamos guminės lėlės, o ne žmogaus atžvilgiu. Todėl tokį elgesį vargu ar galima būtų laikyti agresyviu, nes niekam nebuvo padaryta žalos. Antra, ta vaizdo medžiaga, kuri buvo demonstruota eksperimentų

dalyviams, skyrėsi nuo kino bei televizijos siūlomos produkcijos, nes neturėjo siužeto, o panašaus į eksperimente pavaizduotą suaugusiųjų elgesį televizijos ekrane (ir apskritai kur nors kitur !) nepamatysi. Trečia, vaikams buvo sudarytos palankios sąlygos, t.y. sukurta analogiška vaizdo medžiagoje parodyta situacija, o tai skatino juos kartoti agresyvius veiksmus. Anot oponentų, realiame gyvenime žiūrovai retai patenka į situacijas, identiškas televizijos siužetams. Todėl tolimesni tyrimai buvo kiek galima priartinti prie realybės. Tokius eksperimentus atliko Grusec,1972, Hanratty, O`Neal & Sulzer, Hapkiewicz & Stone, and other, 1974, 1975 m. Jų tyrimai patvirtino, kad kino bei televizinių smurto scenų žiūrėjimas provokuoja žiūrovus elgtis analogiškai.

Be jau išvardytų sąlygų, lemiančių agresijos išmokimą, paminėtini tokie veiksniai, kaip jėgos kulto formavimas, savęs tapatinimas su agresyviu veikėju, taip pat nesusiformavę socialiniai įgūdžiai, kurie veikia agresyvių scenarijų naudojimą.

D. Žmurovas siūlo aptartos teorijos schemą [80, p. 7]:

2.3. Psichofiziologinės teorijos

Šios teorijos teigia, kad agresijos, atsirandančios žiūrint smurtinius televaizdus, priežastis – hormoniniai pakitimai, kurie vyksta žiūrovų organizme. Sąlyginai šias teorijas galima būtų suskirstyti į kelis pogrupius:

- *psichofiziniai akcentai socialinio išmokimo teorijose bei bihevioristinėse koncepcijose*. Šiose teorijose beveik nekreipiamas dėmesys į hormonų įtaką individui, nors hormoniniai pakitimai brendimo metu yra laikomi viena iš sąlygų, lemiančių paauglių priešiško elgesio formų įsisavinimą;

- *fiziologinės priklausomybės teorijos* labiausiai akcentuoja besiformuojantį televizijos poreikį vaiko gyvenime. Manoma, kad vaikas, žiūrėdamas smurtines scenas, patiria išgyvenimus, kurių metu į organizmą išsiskiria hormonai (adrenalinas, noradrenalinas, endorfinai ir kt.). Kasdien

patiriami emociniai sukrėtimai adaptuoja organizmą padidėjusiam hormonų kiekiui kraujyje. Laikui bėgant, televizoriaus žiūrėjimas kelia vis mažesnį pasitenkinimą, todėl vaikas pradeda ieškoti jį pavaduojančių elgesio formų ir taip palaiko reikiamą hormonų kiekį kraujyje. Vaikas kursto ir provokuoja agresiją. Buvo pastebėta, kad ikimokyklinio amžiaus vaikai, kuriems vakarais buvo leidžiama žiūrėti kovinius filmus, 2,8 karto dažniau naudojo agresyvius konfliktų tarp bendraamžių sprendimo būdus nei tie, kuriems buvo skaitomos pasakos;

- *situacinių hormoninių pakitimų teorijos*. Šių teorijų šalininkai tvirtina, kad smurtinių vaizdų žiūrėjimas nesukelia fizinės priklausomybės, tačiau gali veikti tam tikrų hormonų išsiskyrimo kaitą, todėl padidėja agresyvaus elgesio tikimybė. O. Šulthayss eksperimentais įrodė, kad, žiūrint įvairius filmus, individo organizme pastebimai kinta lytinių hormonų kiekis. Žiūrint melodramas, vyrų organizme mažėja testosterono kiekis, todėl mažėja agresyvumas. Kriminalinės dramos ir koviniai filmai veikia žmones kitaip. Pavyzdžiui, žiūrėjusių „Krikštatėvį“ vyrų kraujyje testosterono kiekis kraujyje buvo padidėję 30%. Florencijos universiteto mokslininkai eksperimentais nustatė, kad žiūrinčių televizorių vaikų kraujyje sumažėja melatonino hormono. Šis hormonas apsaugo nuo psichinių ir emocinių stresų. Todėl manytina, jog sumažėjęs jo kiekis organizme lemia paauglio agresyvumą.

Psichofiziologinės teorijos šalininkai teigia, kad agresija priklauso nuo hormonų kiekio žmogaus organizme, kurio susiformavimui iš dalies turi įtakos smurtiniai vaizdai. Matydamas smurtą žiniasklaidoje žmogus didina savo paties agresyvaus elgesio tikimybę [80, p. 8, 9].

2.4 Psichoanalitinės teorijos

Froido teorijos pasekėjai teigia, kad išoriniai stimulai minimaliai veikia agresijos susiformavimą, kadangi šiose teorijose agresija laikoma įgimtu instinktu ar hipotetine jėga. Tačiau, anot E. Frommo, smurto demonstravimas žiniasklaidoje – bandymas kompensuoti baisų nuobodulį, užvaldžiusį individą, kuris neteko natūralių (prigimtinių) tarpasmeninių ryšių. Jis jaučia pasyvų potraukį į nusikaltimų, katastrofų, kruvinų ir nuožmių scenų vaizdavimą, kuriomis kaip duona kasdienine spauda ir televizija maitina publiką. Žmonės kaip išbadėję „praryja“ šiuos vaizdus, nes tai – pats greičiausias būdas gauti pasitenkinimą, nuvyti šalin nuobodulį, neeikvojant vidinių pastangų. Nedaug kas skiria pasyvų mėgavimąsi smurtu, nuo aktyvaus pasitenkinimo sadistiniais ir griaunamais veiksmais. Televizija tampa smurto, nužengiančio iš ekranų į gyvenimą, „generatoriumi“ [80, p. 9].

Psichoanalizės teorijose teigiama, kad pavojingiausias agresijos modelių įsisavinimo laikas – vakaras. O juk būtent, vakare dažniausiai transliuojamos smurto apraiškų turinčios laidos. Nuovargis mažina savikontrolės lygį (prieš miego būklė), o tai lemia negatyvių elgesio pavyzdžių perėmimą. Šie modeliai toliau gali veikti sapnuose, t.y. pasąmonės lygmenyje. Iš kitos pusės,

kalbama apie katarsio teoriją, anot kurios, žiūrėdami smurtines scenas, išgyvendiname realią agresiją [10].

2.5 Stimuliacinio poveikio teorija

Guntr, McAleer, 1997; Zillman, 1989; Mueller and others, 1983 agresiją, atsirandančią žiūrint smurto scenas, aiškina, pirma, žmogaus susijaudinimu, antra, jautrumo aukos kančioms sumažėjimu, trečia, suvokto smurto toleravimu tarpasmeniniuose santykiuose. Įvairiuose šios teorijos traktavimo variantuose gali nebūti kai kurių išvardytų komponentų, kadangi daugeliu atvejų, jie nagrinėjami kaip savarankiškos prielaidos, aiškinančios smurto žiniasklaidoje įtaką, pavyzdžiui, jautrumo aukos atžvilgiu sumažėjimą.

Šios teorijos šalininkai (Averill, Malstrom, Koriat, Lazarus, 1972; Cline, Croft, Courrier, 1973) teigia, kad aukštas fiziologinio susijaudinimo lygis, sukeltas smurtinių scenų žiūrėjimu, didina žmogaus polinkį agresyviai elgtis. Nuolatinis smurtinių vaizdų žiūrėjimas didina ir įtvirtina tokį susijaudinimo lygį, o laikui bėgant turi įtakos jo sumažėjimui. Tyrimais nustatyta, kad vaikų, pamėgusių mediasmurtą, fiziologinio susijaudinimo lygis bei jautrumas smurto aukų kančioms, žiūrint smurto scenas, daug žemesnis nei vaikų, nesižavinčių panašiomis laidomis. Todėl, anot mokslininkų, televizinis smurtas bei agresija tampa vaikų pomėgiu, nes žiūrint smurto scenas yra palaikomas toks susijaudinimo lygis [80, p. 10].

2.6 Nediferencijuotos teorijos

Įtvirtinimo teorija teigia, kad smurto demonstravimas žiniasklaidoje negali išmokyti agresyviai elgtis arba provokuoti taip elgtis. Jis tik gali įtvirtinti jau esančias priešiškas žiūrovų nuostatas ir elgesio modelius. Kadangi dauguma žmonių neturi polinkio elgtis antisocialiai, todėl ekraninis smurtas jų niekaip neveikia. Paveiki yra tik nedidelė dalis individų, kurie atsidūrė stabilių tarpasmeninių santykių ir efektyvios grupinės kontrolės „užribyje“, taip pat neturi susiformavę tvirtų elgesio modelių.

Kriminalinės hipnozės teorija daro prielaidą, jog televizijos transliavimo metu žmogaus psichika tampa visuomenei pavojingo psichinio poveikio – hipnozės objektu [80, p. 10].

2.7 Smurto žiniasklaidoje poveikio jaunimo nusikalstamumui tyrimai.

Atskiri tyrimai teigia, kad gana aktuali problema – žiniasklaidos poveikis jaunimo nusikalstamumui. Daugelis šių tyrimų buvo skirti nustatyti koreliacijai tarp agresijos ir nepilnamečių gaunamo mediasmurto. Vudas, Yong ir Chachere 1991 m. apžvelgę 23 eksperimentų rezultatus, nustatė, kad smurto vaizdai žiniasklaidoje didina vaikų ir paauglių agresiją tarpusavio santykiuose. Peyk ir Komstok atlikę 217 tyrimų (1957-1990) metaanalizę gavo panašius rezultatus. C. Wekesser redaguojamame žurnale „Smurtas žiniasklaidoje“ skelbė duomenis, kad iš 85 smurto žiniasklaidoje poveikio tyrimų tik viename nebuvo nustatyta ryšio tarp televizinio ir realaus smurto visuomenėje. Anot autoriaus, šį tyrimą užsakė ir sumokėjo NBC telekorporacija.

Kai kurie tyrėjai teigia, kad smurto žiniasklaidoje įtaka realiam polinkiui smurtauti tesiekia 5%, kiti – įvertina agresyvaus elgesio efekto dydį nuo 5 iki 15%.

Dauguma praktinių tyrimų byloja apie tai, kad ilgalaikė smurto ekspozicija televizijos ekrane lemia, pirma, agresyvų elgesį; antra, silpnina agresiją sulaikančius faktorius; trečia, sumažina jautrumą agresijai; ketvirta, sukuria socialinės realybės vaizdą, kuriuo grindžiami dauguma tokių veiksmų; penkta, žiūrovų viktimizaciją. Todėl žiniasklaidos įtaka nepilnamečių nusikalstamumui gali reikštis keliomis formomis: pirma, nelinijinis agresijos atkūrimas (atgaminimas) – agresijos stebėjimas padidina bendrą nepilnamečių kriminalizavimo tikimybę, t.y. nepilnametis gali nekopijuoti matyto smurto, tačiau jo antivisuomeninius veiksmus gali sąlygoti aktyvus televizijos laidų, kuriose gausu smurto vaizdų, žiūrėjimas; antra, linijinis agresijos atkūrimu – demonstruojamas ekrane matytas elgesys (patologinė, tyčinė imitacija); trečia, netiesioginė įtaka (sumažėjęs smurto aukos pasipriešinimas, gyventojų viktimizacija).

U.Belsson ištyrė 1565 Londone gyvenančius vyriškos lyties paauglius ir nustatė, kad dažnai žiūrėję laidas (realistinius vaizdus, dokumentiką), kuriose gausu smurto, įvykdė dvigubai daugiau teisės pažeidimų. Anot F. Cimmerman, manytina, jog keturmečiai vaikai, žiūrėję televizorių 3,5 h per dieną, 25% dažniau taps chuliganais nei nežiūrėję jo. Tačiau tam įtakos turės ne vien televizija, bet ir šių vaikų pedagoginis apleistumas bei tėvų dėmesio stoka. Panašius tyrimus atlikę Hitt, Krutšnitt, Uord taip pat teigė, kad vaikai, pamėgę laidas, kuriose rodomas smurtas, vėliau patys smurtavo, tačiau tik tuomet, kai ir tėvai su jais elgėsi žiauriai [80, p. 15]. Todėl daugumos mokslininkų nuomone, televizinis smurtas tik viena iš sąlygų, įtakojančių agresyvios asmenybės tapsmą

Dalis tyrėjų mano, kad kai kuriuos nusikaltimus įvykdę nepilnamečiai imitavo žiniasklaidoje matytą smurtą. Tokie nusikaltimai, vadinami nusikaltimais-imitacijomis, buvo vykdomi, praėjus nedideliam laiko tarpui po smurtinių vaizdų demonstravimo, ir po keturių dienų nuslopdavo [80, p. 15].

Laboratoriniais tyrimais įrodyta (Bjuwenik, Berkowitcz, 1972;. Wilson, Kapitmen, 1982), kad stebėto smurto efektas trunka apie valandą. Kai kada šis intervalas nusitęsia iki kelių mėnesių, tuomet agresija tampa instrumentinio pobūdžio. Tačiau J. Savage, įvertinęs keturių dešimtmečių tyrimus, priėjo išvadų, kad, pirma, nenustatyta, jog smurto televizijoje žiūrėjimas yra nusikaltimų darymo priežastis; antra, poveikis tikriausiai yra interaktyvus arba netiesioginis (stebimas smurtas gali pakeisti nuostatas, sukurdamas polinkį smurtauti ateityje) [29, p. 42].

Todėl kaltinti vien žiniasklaidą, jog ji daro iš nepilnamečių smurtautojus ir nusikaltėlius, tas pats, kas teisti peilį, o ne žudiką. Tačiau žiniasklaidos, kaip vieno iš socialinių faktorių, poveikis jaunimo kriminalizavimui vis dėlto neabejotinas [80, p. 20].

2.8 Lietuvos mokslininkų nuomonė

A. Kiškis teigia, kad nepaisant atliktų gausių empirinių tyrimų, kuriuose analizuojamas smurto televizijoje poveikis žmonių agresijai, dar tebevyksta mokslinės diskusijos ir nėra pakankamai aišku, kokią įtaką per televiziją rodomas smurtas turi nepilnamečių nusikalstamumui, tačiau daro išvadą, kad šis poveikis yra įvairialypis, galintis pasireikšti didesniu smurtavimu, taigi ir smurtiniais nusikaltimais. Neigiamas smurto per televiziją poveikis nepilnamečiams pasireiškia agresyvių nuostatų ir elgesio išmokimo, jautrumo sumažinimo, smurto subkultūros propagavimo bei kitomis formomis [29, p. 39, 50].

G. Kvieskienė žiniasklaidą (iš visų jos formų išskirdama būtent televiziją, kaip pasižyminčią dinamika, galimybe naudoti audiovizualinės informacijos derinį, specialiuosius efektus ir t.t.) vertina kaip vaikų ir paauglių socializacijos rizikos veiksnį. Mokslininkė išskiria tokius smurtinių filmų poveikio aspektus: kai žiūrėdami smurtinius filmus vaikai išmoksta naujos agresyvaus elgesio technikos ir ją panaudoja bendraudami tarpusavyje; kai vaikas identifikuojasi su agresyviu filmo veikėju, tikėdamas, kad demonstruojamas smurtas yra realus, tokiu atveju didėja jo paties agresyvaus elgesio pasireiškimo tikimybė. Matytų agresyvaus elgesio scenarijų atgaminimas vaizduotėje sustiprina jų įsiminimą ir padidina tikimybę, kad šie scenarijai vienokia ar kitokia forma bus panaudoti ateityje [30, p. 149]. Tačiau pabrėžia, kad ryšiui tarp stebimo per televizija smurtui ir agresyvaus vaiko elgesiui turi įtakos ir kiti veiksniai, pavyzdžiui, auklėjimo šeimoje sąlygos, akademiniai laimėjimai ir pan.

Taip pat G. Kvieskienė teigia, jog negalima pamiršti ir spaudos įtakos visuomenei. 1999-2000 m. Vilniaus pedagoginio universiteto bakalaurai ir magistrantai atliko tyrimą, kurio tikslas buvo apžvelgti, kaip spaudoje pateikiama informacija apie smurtą patyrusius vaikus. Tyrimo metu peržiūrėti penki Lietuvoje leidžiami respublikiniai ir dešimt regioninių dienraščių. Šio tyrimo rezultatai patvirtino prieš tai Vaiko raidos centro atlikto tyrimo išvadas, kad straipsnių „skandalingumą“ lemia tokie kriterijai kaip vaiko mirtis nuo smurto; seksualinis smurtas prieš vaikus; kai vaikas nužudo vaiką; kai prieš vaiką fizinio ar seksualinio smurto imasi jo šeimos nariai.

Straipsnių autoriai, norėdami pritraukti skaitytojus, sukelti jų susidomėjimą, antraštėse vartoja tokius žodžius: „žiaurus“, „kruvinas“ ir pan., tokiu būdu sudarydami „skandalo“, dramatizmo įspūdį. Dažniausiai (78%) spaudoje aprašomas fizinis smurtas, rečiau – seksualinis ir rečiausiai – psichologinis smurtas. Pasak mokslininkės, spauda ne vien informuoja apie įvykį, formuoja užuojautą aukai, neapykantą nusikaltėliui, bet ir provokuoja baimę ir nerimą [30, p. 147].

G. Valickas aptardamas faktorius, lemiančius nepageidautiną asmenybės socializaciją, taip pat pažymi neigiamą visuomenės informavimo priemonių įtaką. Kadangi visuomenės informavimo priemonės yra labai svarbus ir galingas asmenybės socializacijos veiksnys. Jos formuoja išorinio

pasaulio sampratą, požiūrį į įvairius reiškinius, elgesio normas, vertybių sistemą, yra lengvai prieinamas ir populiarus pramogų bei laisvalaikio praleidimo šaltinis [39, p. 35]. Anot mokslininko, vienareikšmiškai atsakyti į klausimą, kokį poveikį besiformuojančiai vaiko asmenybei daro televizijos laidos ir ar jų žiūrėjimas yra tik nekenksmingas laiko praleidimas, sunku, nes televizijos poveikis priklauso tiek nuo konkrečių laidų pobūdžio, tiek nuo vaiko susiformavimo lygio (vaikai, palyginti su suaugusiais, yra įtaigesni televizijos laidoms, kadangi neturi stabilios vertybių sistemos, sunkiai atskiria demonstruojamą fantazijų pasaulį nuo realybės ir pan.). Todėl, viena vertus, televizijos laidos skatina prosocialaus elgesio interiorizaciją, altruistinius elgesio motyvus, aplinkinio pasauli pažinimą bei vaiko intelektualinę brandą, plečia jo akiratį, supažindina su kitomis sociokultūrinėmis tradicijomis. Antra vertus, stebėdami televizijos filmų herojų agresiją, vaikai nesunkiai gali išmokti, o vėliau sėkmingai panaudoti įvairias agresyvaus elgesio formas [39, p. 36].

Mokslininkas taip pat linkęs manyti, kad ryšiui tarp matomo smurto ir agresyvaus vaikų elgesio turi įtakos ir kiti svarbūs faktoriai: auklėjimo sąlygos šeimoje, vaikų populiarumas tarp bendraamžių, jų akademiniai laimėjimai, identifikacijos su televizijos herojais laipsnis, tikėjimas demonstruojamo smurto realumu ir agresyvaus turinio fantazijomis.

Todėl, anot G. Valicko, televizorių ekranuose demonstruojamo smurto ir prievartos poveikis gali priklausyti nuo žiūrovų amžiaus, jų intelekto bei išsilavinimo lygio, užimamo statuso grupėje, turimų agresyvaus elgesio įgūdžių, televizijos laidoms skiriamo laiko kiekio, demonstruojamų laidų tipo, artimiausioje aplinkoje egzistuojančių agresyvaus elgesio apribojimų (draudimų), pozityvių ir negatyvių pastiprinimų, kurie yra taikomi žiūrovų agresyviam elgesiui kasdienėje tarpusavio sąveikoje, santykio ir pan. [39, p. 43].

Bendruomenės, sudarančios kultūrinę vaiko aplinką, visuomeninio gyvenimo aplinkybes, skatinančias arba slopinančias vaiko asocialų elgesį, kontekste R. Žukauskienė per TV demonstruojamą žiaurumą išskiria kaip vieną iš asocialų elgesį skatinančių veiksnių. Vienas iš pagrindinių būdų mokytis agresyviai elgtis vaikams yra kitų asmenų pavyzdys. Tačiau vienas iš labiausiai ginčytinų agresijos mokymo šaltinių – žiniasklaida ir kompiuteriniai žaidimai. Ir televizijoje, ir kompiuteriniuose žaidimuose vaizduojamas pasaulis pernelyg agresyvus, nusikaltėliškas ir pavojingas. Tai gali paveikti ir požiūrį į realų pasaulį. Žmogus gali jaustis mažiau saugus, išgyventi daugiau baimės ir nerimo jausmų. Be to, jis gali agresyviai reaguoti į įvairius dirgiklius. Anot R. Žukauskienės, darytina prielaida, kad baimės skatins žiūrovus įžvelgti tas baimes, kurios iš tiesų neegzistuoja ir todėl agresyviai reaguoti. Taip pat tikėtina, kad tokios baimės gali skatinti žiūrovus vengti agresyvaus elgesio kitų atžvilgiu, jeigu jie jaučia, kad tai pavojinga ir gali lemti jų pačių persekiojimą ir tapimą aukomis. Vadinasi, jei žiaurių scenų žiūrėjimas per TV

didina baimę, tai gali sumažinti nusikalstamumo lygį. Tačiau padaryti vienareikšmišką išvadą apie žiniasklaidoje demonstruojamo žiaurumo poveikį sunku [44, p. 273, 283].

3. KRIMINOLOGINIS TYRIMAS

3.1 Trumpa tyrimo charakteristika

Renkantis kriminologinį tyrimą, buvo svarstyta galimybė atlikti eksperimentą. Jo metu eksperimentinei nepilnamečių grupei būtų rodomi smurtinio pobūdžio dokumentiniai vaizdai. Tuo tarpu kontrolinė nepilnamečių grupė žiūrėtų vaizdus, kuriuose nėra smurto apraiškų. Iš karto po peržiūros šios grupės būtų testuojamos, siekiant nustatyti jų agresyvumo laipsnį bei agresyvaus elgesio formavimosi prielaidas. Tačiau įvertinus tokio tyrimo etinę pusę, kadangi tiriamieji yra nepilnamečiai, bei ribotumą, nes žiniasklaida neapsiriboja vien televizija, tokių ketinimų buvo atsisakyta.

Išanalizavus užsienio ir Lietuvos mokslininkų požiūrį į smurto žiniasklaidoje poveikį nepilnamečiams, buvo iškelta tyrimo hipotezė, kad smurto apraiškos žiniasklaidoje daro didesnį poveikį agresyviems (11-17 metų) nepilnamečiams negu į agresiją nelinkusiems jų bendraamžiams. Todėl kriminologinis tyrimas vyko dviem etapais.

Pirmojo etapo metu buvo siekta ištirti įvairių amžiaus tarpsnių agresijos apraiškas, todėl iškelti šie uždaviniai:

1) iš nepilnamečių išskirti agresyvių ir neagresyvių tiriamųjų grupes;
2) ištirti ir atskleisti agresyvių ir neagresyvių tiriamųjų grupių agresyvaus elgesio būdus konfliktinėse situacijose.

Šiame etape kriminologinis tyrimas vyko dviem euristinėmis kryptimis:

1) mokyklos psichologei ir tyrimo autorei stebint moksleivių elgesį pamokų ir pertraukų metu, siekiant nustatyti fizinės ir verbalinės agresijos apraiškas tarpasmeniniuose bendraamžių santykiuose.
2) tiriamuosius testuojant su A. Buss – A. Darkey klausimyno pagalba.

Tyrimas vyko 2007 metu balandžio – rugsėjo mėnesiais dviejose Vilniaus m. mokyklose ir sutapo su tuo metu jose vykstančia prevencijos programa „Smurtas mokykloje“. Siekiant geriau perprasti nepilnamečių asmenybės ypatumus šių mokyklų psichologė, dalyvaujant tyrimo autorei, atsižvelgusi į moksleivių pageidavimą bei gavusi jų tėvų sutikimą, testavo 6 – 12 klasių mokinius. Kiekvieno dalyvavusio tyrime moksleivio rezultatai buvo aptarti individualiai. Vėliau norintieji moksleiviai bei jų tėvai galėjo kreiptis psichologinės pagalbos.

Vienas šio etapo tyrimo tikslų buvo išrinkti iš nepilnamečių agresyvių ir neagresyvių tiriamųjų grupes. Dalyvavimas tyrime nebuvo privalomas. Todėl tirtų moksleivių grupės kiekvienoje klasėje buvo labai skirtingos. Tiriamųjų amžius – nuo 11 iki 17 metų. Tokį pasirinkimą lėmė :

- psichologinis aspektas – kadangi galima buvo stebėti įvairių amžiaus tarpsnių raidos ypatumus bei smurto žiniasklaidoje suvokimo galimybes.

- kriminologinis aspektas – atsakomybės už nusikalstamų veikų (nusikaltimų bei baudžiamųjų nusižengimų) padarymą, galimybė: 11-13 metų nepilnamečiai, artėjantys prie 14-os metų ribos, nuo kurios jie gali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn, ir 14-17 metų nepilnamečiai, peržengę šią ribą, todėl galintys susilaukti realios bausmės.

Tyrime dalyvavo 109 mokiniai – 48 mergaitės ir 61 berniukas. Šis tyrimo etapas didžiausio susidomėjimo sulaukė 7-9 klasėse, mažiausiai juo domėjosi 11 klasės moksleiviai. Labiausiai tyrimo metu gautų rezultatų laukė 6 ir 7 klasės mokiniai.

Antrajame kriminologinio tyrimo etape buvo iškelti šie uždaviniai:

1) išsiaiškinti kokias žiniasklaidos rūšis labiausiai renkasi agresyvūs ir neagresyvūs nepilnamečiai;
2) patvirtinti prielaidą, kad agresyvūs nepilnamečiai dažniau kaip pramogų ir laisvalaikio praleidimo būdą renkasi televiziją;
3) patvirtinti prielaidą, kad agresyvūs nepilnamečiai televizorių žiūri ilgiau nei 4 valandas per dieną;
4) išsiaiškinti agresyvių ir neagresyvių nepilnamečių pasirenkamų laidų spektrą.
5) nustatyti agresyvių ir neagresyvių nepilnamečių identifikacijos su agresyvaus tipo veikėjais rodiklius;
6) išsiaiškinti agresyvių ir neagresyvių nepilnamečių susijaudinimo pobūdį, žiūrint smurto scenas;
7) išsiaiškinti agresyvių ir neagresyvių nepilnamečių polinkį į smurtinius konflikto sprendimo būdus;
8) išsiaiškinti kiekvienos grupės subjektyvų požiūrį į informacijos šaltinius, kuriuose pasitaiko smurto apraiškos;
9) išsiaiškinti agresyvių ir neagresyvių nepilnamečių požiūrį į Lietuvoje esančią smurto žiniasklaidoje prevencijos sistemą bei jos veiksmingumą.

Pasirinktas daugiausiai privalumų turintis empirinis metodas - apklausa. Apklausa vyko anketavimo būdu.

Prieš sudarant apklausos anketą, buvo atsižvelgta į nepilnamečių raidos ypatumus. Išklausyti su nepilnamečiais dirbančių psichologų patarimai ir pastabos. Norint nustatyti galimus anketos trūkumus, buvo atliktas pilotažinis tyrimas. Šio tyrimo metu dalyvavo 10 respondentų grupė (toliau grupė) ir mokyklos psichologė. Grupės amžiaus charakteristikos – 11-12 metų. Tokia pilotažinio tyrimo respondentų grupė buvo pasirinkta neatsitiktinai. Kadangi būsimame tyrime buvo

planuojama apklausti 11-17 metų respondentų grupes, bijota, kad patys jauniausieji gali nesuprasti kai kurių klausimų, todėl anketos klausimų formuluotės buvo derinamos prie jauniausios respondentų grupės.

Pilotažinis tyrimas buvo naudingas. Išanalizavus jo metu gautus rezultatus, buvo atsisakyta dviejų klausimų, pakeista vieno klausimo formuluotė ir turinys, taip pat anketa buvo papildyta trimis papildomais klausimais (smulkesnė informacija pateikta prie konkretaus klausimo rezultatų).

Anoniminė apklausa vyko 2007 m. rugsėjo 5-20 dienomis. Joje dalyvavo **pirmajame** tyrimo etape išskirtos agresyvių ir neagresyvių nepilnamečių grupės.

Apklausą atliko pati autorė, kaip galinti išsamiai atsakyti į respondentams kylančius klausimus, taip pat apklausas stebėjo šiose mokyklose dirbanti psichologė, pateikusi daug vertingų pastabų pilotažinio tyrimo metu ir vėliau po apklausos.

Apklausa vyko kiekvienoje klasėje atskirai. Vienos apklausos metu buvo dirbama su viena grupe. Apklausa buvo pradedama asmeniniu prisistatymu ir trumpu tyrimo apibūdinimu. Į apklausos metu iškilusius respondentų klausimus atsakinėjo tyrimo autorė, kartais ją papildydavo mokyklos psichologė.

3.2. Testo ir anketos apibūdinimas

Pirmajame tyrimo etape buvo naudotas A. Buss – A. Durkey testas. Jo tikslas – ištirti pagrindinių agresijos ir priešiškumo rūšių reiškimosi lygį tarpasmeniniuose santykiuose (namie, mokymosi procese). Nustatyti destruktyvias tendencijas, negatyvius jausmus ir vertinimus, subjektinius-objektinius santykius. Testo klausimynas sudarytas iš 75 teiginių (žr. 1 priedą). Atsakymai vertinami pagal 8 skales.

Skalės:

1) fizinė agresija – fizinės jėgos naudojimas prieš kitą asmenį;
2) netiesioginė agresija (apkalbos, pajuoka) – agresija, kuri šalutiniu būdu nukreipta į kitą asmenį arba į nieką nenukreipta (riksmas, trypimas kojomis, daužymas kumščiais į stalą);
3) susierzinimas – pasirengimas, esant mažiausiam susijaudinimui, reikšti negatyvius jausmus (atžarumas, grubumas);
4) negatyvumas – opozicinė elgesio forma, nukreipta į autoritetus ar vadovus.
5) skriauda – neapykanta ir pavydas, reiškiama pykčiu „visam pasauliui“ už esamas ir išgalvotas skriaudas;

6) įtarumas – nuo nepasitikėjimo ir atsargumo iki įsitikinimo, kad aplinkiniai nori individui padaryti ką nors blogo;

7) verbalinė agresija – negatyvių jausmų išraiška garsais (rėkimas, cypimas), frazėmis (keiksmažodžiai);

8) kaltės jausmas – individo įsitikinimas, kad jis blogas žmogus, asmuo jaučia sąžinės graužimą, t.y agresija, nukreipta į save.

Rezultatų apdorojimas:

1. Fizinė agresija – **taip** – 1,25,33,48,55,62,68 teiginiai; **ne** – 9,17,41; galima suma – 10.
2. Netiesioginė agresija – **taip** – 2,10,18,34,42,56,63; **ne** – 26,49; galima suma – 9.
3. Susierzinimas – **taip** – 3,19,27,35,43,50,57,64,72; **ne** – 11,69; galima suma – 11.
4. Negatyvumas – **taip** – 4,12,20,28; **ne** – 36; galima suma – 5.
5. Skriauda – **taip** – 5,13,21,29,37,44,51,58; **ne** – ; galima suma – 8.
6. Įtarumas – **taip** – 6,14,22,30,38,45,52,59; **ne** – 65,70; galima suma – 10.
7. Verbalinė agresija – **taip** – 7,15,23,31,46,53,60,71,73; **ne** – 39,66,74,75; galima suma – 13.
8. Kaltės jausmas – **taip** – 8,16,24,32,40,47,54,61,67; **ne** – nėra; galima suma – 9.

Bendras **priešiškumo** indeksas – 5 ir 6 rodiklių suma, jo norma yra 8± 2. Bendras **agresyvumo** indeksas – 1, 2 ir 7 rodiklių suma, jo norma yra 21±2 [90].

K. Kardelis [28, p. 189], A. Valackienė [38, p. 82] nurodo bendruosius anketos reikalavimus bei rekomendacijas. Anketos pradžioje kreipiamasi į respondentą ir pateikiama trumpa anketos pildymo instrukcija. Anketa yra anoniminė, todėl prašoma nurodyti tik respondentų amžių bei lytį.

Anketą sudaro 15 klausimų (žr. 2 priedą) išdėstytų abiejose A4 formato lapo pusėse. Anketoje yra 9 uždari klausimai ir 6 kombinuoti. Kai kuriuose klausimuose (1,5,6,7,8) respondentai galėjo pasirinkti kelis atsakymų variantus.

Anot K. Kardelio [38, p. 184,185], esant uždariems klausimams, respondentas turi pasirinkti vieną galimų atsakymų variantų. Tiriamajam atsakymai pateikti jau gatavi, todėl lengviau priimti sprendimą, nes nereikia pačiam formuluoti atsakymo. Tačiau galimi keblumai, nes tiriamasis gali pasirinkti ne visai jam tinkantį atsakymą. Tai buvo ypač aktualu apklausiant jaunesniojo (11-12 metų) amžiaus respondentus, nes šie nelabai mokėjo tiksliai suformuluoti savo nuomonę raštu.

Uždarieji klausimai palengvino tyrėjo darbą kiekybiškai apdorojant bei lyginant gautus tyrimo rezultatus.

Pateikti anketoje 6 kombinuoti klausimai leido išsakyti respondentui tai, ko dėl uždarojo klausimo ribotumo jis negalėtų padaryti. Be to, neturintys savo atsakymų variantų respondentai galėjo rinktis iš pateiktų klausimuose.

Anketoje buvo atsisakyta klausimų, susijusių su kompiuteriniais žaidimais, kadangi tiek mokslininkų, tiek tyrimo autorės nuomone, kompiuteriniai žaidimai nėra žiniasklaidos rūšis. Internetiniai žaidimai – atskira ir gana plati psichologinių ir sociologinių tyrimų kryptis, todėl internetas tyrimo metu buvo vertinamas tik kaip žinių, naujienų pateikimo ir paieškos sistema. Tyrimo metu (pokalbio prieš apklausą būdu) nustatyta, kad kompiuteriniai žaidimai labiau domina žemesniųjų klasių mokinius. Vyresnieji internetą suvokia kaip informacinės paieškos sistemą.

Tyrimo metu gauti duomenys buvo sugrupuoti ranginės (2,3,4,5,6,7,8,9,10,11 klausimai) ir nuostatų (1,12,13,14,15) skalių principu. 2,3,4,5,6,7,8,9,10,11 kausimų atsakymo eilės numeris atitinka rangą, pavyzdžiui, 2 klausime a) pozicija būtų vertinama kaip neagresyvių nepilnamečių pasirinkimas, b) tarpinė pozicija, c)agresyvių nepilnamečių pasirinkimas; 3,4,5 klausimuose agresyvių nepilnamečių pasirinkimai – laidos, kuriose yra smurto apraiškų, neagresyvių – komedijos, pramoginės bei pažintinės laidos ir t.t.

Klausimynas buvo sudarytas siekiant gauti patikimos informacijos. Jo klausimų eiliškumą ir išdėstymą anketos autorė pasirinko savo nuožiūra, atsižvelgusi į specialioje literatūroje pateiktas rekomendacijas.

3.3 Tyrimo rezultatai

Išsami (skaitinė bei grafinė) A.Buss – A. Durkey testo bei apklausos rezultatų informacija pateikta 3, 4 ir 5 prieduose.

Kaip jau buvo minėta, apibūdinant A. Buss – A. Durkey testą, tiriamieji į agresyvių ir neagresyvių nepilnamečių grupes buvo skirstomi pagal agresijos ir priešiškumo indeksus. Agresyvių tiriamųjų indeksas vidutiniškai siekė 21±2, priešiškumo – 8±2. Tyrimo metu išskirti ir tokie tiriamieji, kurių agresijos indeksas buvo žemesnis nei 21±2 , tačiau priešiškumo indeksas žymiai viršijo 8±2 rodiklį. Todėl šie tiriamieji taip pat buvo priskirti agresyvių nepilnamečių grupei (žr. 3 priedą).

Apibendrinus testo rezultatus, išskirtos šios grupės:

1. Šeštokai – 11-12 metų – tirta **16** (14,7%) mokinių – 6 mergaitės ir 10 berniukų, **iš jų**: **6** (2 mergaitės ir 4 berniukai) **agresyvūs** (14,6%) moksleiviai ir **10** (4 mergaitės ir 6 berniukai) **neagresyvių** (14,7%)
2. Septintokai – 13 metų – tirta **20** (18,3%) mokinių –11 mergaičių ir 9 berniukai, **iš jų : 10** (4 mergaitės ir 6 berniukai) **agresyvių** (24,4%) moksleivių ir **10** (7 mergaitės ir 3 berniukai) **neagresyvių** (14,7%)**.**
3. Aštuntokai – 14-15 metų – tirta **28** (25,7%) mokiniai – 11 mergaičių ir 17 berniukų, **iš jų** : **10** (2 mergaitės ir 8 berniukai) **agresyvių** (24,4%) moksleivių ir **18** (9 mergaitės ir 9 berniukai) **neagresyvių** (26,5%).
4. Devintokai – 15 metų – **22** (20,2%) mokiniai – 6 mergaitės ir 16 berniukų, **iš jų** : **5** (3 mergaitės ir 2 berniukai) **agresyvūs** (12,2%) moksleiviai ir **17** (3 mergaitės ir 14 berniukų) **neagresyvūs** (25%) .
5. Dešimtokai – 16-17 metų – **13** (11,9%) mokinių – 7 mergaitės ir 6 berniukai, **iš jų** : **6** (3 mergaitės ir 3 berniukai) **agresyvūs** (14,6%) moksleiviai ir **7** (4mergaitės ir 3 berniukai) **neagresyvūs** (10,3%).
6. Vienuoliktokai – 17 metų – **10** (9,2%) mokinių – 7 mergaitės ir 3 berniukai, iš jų: **4** (2 mergaitės ir 2 berniukai) **agresyvūs** (9,75%) moksleiviai ir **6** (5 mergaitės ir 1 berniukas) **neagresyvūs** (8,8%)**.**

Iš viso tyrime dalyvavo 109 (11-17 metų) mokiniai **iš jų**: 48 (44% visų tirtų mokinių) mergaitės ir 61 (55,96% visų tirtų mokinių) berniukas.

Agresyvių mokinių – 41, tai sudaro 37,6%, **iš jų:** 16 mergaičių (39% agresyvių nepilnamečių skaičiaus) ir 25 berniukai (60,97% agresyvių nepilnamečių skaičiaus).

Neagresyvių mokinių – 68, tai sudaro 62,4%, **iš jų** : 32 mergaitės (47% neagresyvių nepilnamečių skaičiaus) ir 36 berniukai (52,9% neagresyvių nepilnamečių skaičiaus).

Toliau apibendrinsime apklausos rezultatus:

I klausimų grupę sudaro 1 ir 2 anketos klausimai. Jų tikslas – nustatyti, kokį informacijos ir pramogų šaltinį pasirenka agresyvūs ir neagresyvūs nepilnamečiai bei kiek laiko jie skiria televizoriaus žiūrėjimui.

1 klausimas (žr. 5 priedo 1 lentelę ir 1 diagramą)

1 klausimas buvo pateiktas siekiant patvirtinti prielaidą, kad agresyvūs nepilnamečiai kaip informacijos ir pramogų šaltinį dažniau pasirenka televiziją, bei išsiaiškinti, kokias žiniasklaidos

rūšis renkasi agresyvūs ir neagresyvūs nepilnamečiai. Atsakant į šį klausimą galima buvo pasirinkti kelis atsakymų variantus.

Ištyrus nepilnamečių atsakymus, paaiškėjo, kad agresyvūs paaugliai iš pateiktų žiniasklaidos rūšių išskiria televiziją, jai tenka 56%, antroje vietoje internetas – 46,3%, spaudą (laikraščiai ir žurnalai) pasirinko tik 2,4%. Tarp neagresyvių paauglių populiariausias yra internetas, jam tenka 47%, antroje vietoje yra televizija – 42,6%, trečioje spauda – 16,2%.

Iš pateiktų rezultatų matyti, kad vis populiaresnis tarp paauglių tampa internetas, nors televizija tebeišlaiko „lyderio“ poziciją. Įdomu tai, kad tiek agresyvūs, tiek neagresyvūs nepilnamečiai beveik apylygiai (skirtumas tesudaro 0,7%) kaip informacijos ir pramogų šaltinį pasirinko internetą. Tarp nepilnamečių mažiau populiari tokia žiniasklaidos rūšis, kaip spauda. Tokią laisvalaikio praleidimo formą dažniau renkasi neagresyvūs paaugliai.

2 klausimas (žr. 5 priedo 1 lentelę ir 2 diagramą)

2 klausimas buvo pateiktas, siekiant nustatyti kiek laiko kasdien nepilnamečiai žiūri televizorių bei patvirtinti prielaidą, kad agresyvūs tiriamieji žiūri televizorių ilgiau nei 4 valandas per dieną.

Su nepilnamečiais dirbantys psichologai teigia, kad moksleiviai (ypač 11-13 metų) nesugeba tiksliai nurodyti laiko rodiklių, jeigu jie apima ilgesnį laiko tarpą (savaitę, mėnesį). Todėl norint gauti tikslesnius rezultatus anketoje buvo suformuluotas klausimas, kuriame akcentuojami vidutiniai paros laiko, kurį tiriamieji leidžia prie televizoriaus, rodikliai.

Kadangi mokslininkai tyrimuose nurodo įvairias televizoriaus žiūrėjimo laiko ribas (daugiau 2 valandų, nuo 4 iki 6 valandų), kurių viršijimas, turi neigiamos įtakos nepilnamečiams, anketos autorė pasirinko tokius vertinimo kriterijus – iki 4 valandų per parą, nuo 4 iki 6 valandų ir ilgiau nei 6 valandas. Vadovaujantis nurodytais laiko kriterijais buvo daroma prielaidą, jog neagresyvūs nepilnamečiai dažniau rinksis pirmąjį atsakymo variantą (iki 4 valandų), į agresiją linkę nepilnamečiai – antrą ir trečią. Todėl tyrimui aktualesnė buvo viršutinė kritinio laiko riba (ilgiau nei 6 valandas) nei žemutinė.

Peržiūrėjus rezultatus nustatyta, kad 43,9% agresyvių tiriamųjų žiūri televizorių ilgiau nei 6 valandas per parą, 41,5% – nuo 4 iki 6 valandų per parą, ir tik 14,6% – iki 4 valandų per parą. Tuo tarpu neagresyvių nepilnamečių grupėse gauti rezultatai yra šie : 67,6% tiriamųjų televizorių žiūri mažiau nei 4 valandas, 23,5% – nuo 4 valandų iki 6 valandų, 7,4% – ilgiau nei 6 valandas.

Taigi akivaizdu, kad didesnioji agresyvių tiriamųjų dalis (85,4%) televizorių žiūri nuo 4 iki 6 val. ir ilgiau. Tik nedidelė jų dalis prie televizoriaus praleidžia mažiau nei 4 valandas, todėl

galima būtų teigti, jog agresyvūs nepilnamečiai prie televizoriaus praleidžia žymiai daugiau laiko nei neagresyvūs. Pažymėtina ir tai, kad nors ir mažesnioji neagresyvių nepilnamečių (30,8%) dalis, tačiau taip pat televizorių žiūri nuo 4 iki 6 val. ir ilgiau.

II klausimų grupę sudaro 3, 4, 5 ir 7 anketos klausimai, kurie leidžia mums matyti agresyvių ir neagresyvių nepilnamečių pasirinkimo galimybę – žiniasklaidos rūšių formą, filmų žanrų populiarumą, televizijoje transliuojamų laidų bei multiplikacinių filmų populiarumą (žr. 5 priedo 2 lentelę ir 3 diagramą).

3 klausimas

3 klausimas buvo pateiktas, siekiant patvirtinti prielaidą, kad agresyvūs paaugliai labiau linkę pasirinkti laidas arba straipsnius spaudoje (internete), kuriuose yra smurto apraiškų. Jie dažniausiai renkasi dokumentiką, kriminalinę kroniką, t.y. tokias laidas, kuriose vaizduojamas smurtas realiame gyvenime.

3 klausime atsakymai buvo išdėstyti ranginės skalės grupavimo būdu ir pateikti griežtai didėjančia tvarka (a) neagresyvūs, (b), (c) ir (d) linkę į agresiją (agresyvūs). Šiame klausime buvo palikta galimybė patiems respondentams nurodyti savo atsakymo variantą atsakymas (e) *kitą* , tačiau tiriamieji šia galimybe nepasinaudojo. Pirmąjį atsakymo variantą (*įžymių (įdomių) žmonių gyvenimas*) daugiau rinkosi neagresyvios grupės nepilnamečiai – 30,9%, agresyvūs nepilnamečiai – 26,8%. Antrąjį atsakymo variantą (*sportas)* neagresyvių nepilnamečių grupėje pasirinko – 11,8%, agresyvioje – 34,1%. Trečiąjį atsakymo variantą (*politinės naujienos*) iš abiejų grupių nepasirinko niekas. Ketvirtą atsakymo variantą (*kriminalinė kroniką (nusikaltimai, nelaimingi atsitikimai, kt*.) neagresyvių nepilnamečių grupėje rinkosi – 27,9% tiriamųjų, agresyvių – 58,5%.

Taigi galima teigti, kad agresyvių tiriamųjų grupėje populiariausi kriminalinės kronikos straipsniai ir laidos, antroje vietoje – sportas, neagresyvių nepilnamečių grupėje populiariausios – biografinės laidos ir straipsniai, antroje vietoje – kriminalinės kronikos straipsniai ir laidos.

4 klausimas

Šis klausimas tiriamiesiems buvo pateiktas siekiant nustatyti agresyvių ir neagresyvių nepilnamečių pasirenkamų filmų žanrų populiarumą. Formuluojant klausimą taip pat buvo daryta prielaida, kad agresyvūs paaugliai dažniau rinksis kovinius, siaubo ar fantastinius filmus.

Šiame klausime buvo pateikti šeši filmų žanrai: komedija, meilės istorija, kovinis, siaubo, detektyvas, fantastika. Respondentams buvo suteikta galimybė parašyti ir savo atsakymo variantą, be to, tiriamieji galėjo pasirinkti kelis atsakymų variantus. Neagresyvių tiriamųjų grupėje komediją pasirinko 41,2% respondentų, kovinius ir siaubo –35,3%, detektyvus – 14,7%, fantastiką – 14,7%. Nepasirinko – meilės istorijų ir nepateikė savo atsakymų variantų.

Agresyvių tiriamųjų grupėje komediją pasirinko 46,3%, kovinius ir siaubo – 75,6%. 9,75% respondentų pateikė savo atsakymų versijas.

Taigi iš pateiktų rezultatų matyti, kad agresyvių nepilnamečių tarpe populiariausi yra koviniai ir siaubo filmai, antroje vietoje liko komedijų žanro filmai. Neagresyvūs paaugliai labiau rinkosi komedijų žanro filmus, antroje vietoje liko – koviniai ir siaubo filmai, trečioje – detektyvai ir fantastika. Tačiau nepaisant to, kad agresyvių nepilnamečių žanrų „lyderis“ – koviniai ir siaubo filmai, jie gana populiarūs ir tarp neagresyvių nepilnamečių.

5 klausimas

Šiuo klausimu buvo siektą nustatyti agresyvių ir neagresyvių nepilnamečių pasirenkamų laidų variantus. Galima būtų teigti, kad šis klausimas labai panašus į 3 anketos klausimą, o gal jį iš dalies ir dubliuoja, tačiau jeigu įdėmiai skaitysime abu klausimus, tai pamatysime, kad 3 klausime pasirinktos labai abstrakčios sąvokos, kelių žiniasklaidos rūšių formos – politinės naujienos, sportas, tuo tarpu 5 klausime tiksliai suformuluoti televizijos laidų pavadinimai, palikta ir savarankiško atsakymo galimybė. Be to, šiuo klausimu dar kartą patikrinome prielaidą, kad agresyvūs nepilnamečiai – dažniau renkasi kriminalinę kroniką.

Neagresyvių nepilnamečių grupėje trečiąjį atsakymo variantą pasirinko 4,5% respondentų, agresyvių – 12,2%.

Todėl įvertinus 3 ir 5 klausimų rezultatus matome, kad 70,7% agresyvių nepilnamečių pasirinko kriminalinę kroniką, o neagresyvių – tik 32,4%.

7 klausimas

7 klausimas buvo pateiktas, siekiant nustatyti, kokius multiplikacinius filmus dažniausiai renkasi agresyvūs ir neagresyvūs nepilnamečiai. Taip pat patikrinti prielaidą, kad agresyvūs tiriamieji dažniau renkasi multiplikacinius filmus, kuriuose vaizduojami smurtaujantys veikėjai.

Moksliniais tyrimais nustatyta, kad daugumoje atveju nepilnamečiai multiplikacinius filmus neidentifikuoja su realiu gyvenimu, todėl juose demonstruojamas smurtas jų taip neveikia, kaip dokumentika ar meniniai filmai.

Klausime buvo pateikti keturi multiplikacinių filmų pavadinimai: „Žmogus voras“, „Vėžliukai Nindzės“, juose vaizduojami smurtaujantis veikėjai, todėl vertinami kaip agresyvūs, ir „Milė Pūkuotukas“, „Na palauk!“ – komedinio, lyrinio pobūdžio filmukai – vertinami kaip neagresyvūs. Respondentams buvo suteikta galimybė parašyti ir savo mėgiamo multiplikacinio filmuko pavadinimą. Patys respondentai papildomai nurodė tokius filmukus: „Pokemonai“, „Simpsonai“, „Beavis ir Badhead“, „Dragon Ball“, „Tomas ir Džeris“. Atsakant į šį klausimą buvo palikta galimybė pasirinkti kelis atsakymų variantus.

46,3% agresyvių nepilnamečių pasirinko multiplikacinius filmus, kurių veikėjai smurtauja, neagresyvų grupėje tokių buvo – 30,9%.

Taigi agresyvūs nepilnamečiai labiau linkę pasirinkti multiplikacinius filmukus, kuriuose herojai smurtauja ar elgiasi žiauriai.

III klausimų grupę sudaro 6 ir 8 klausimai, kuriais buvo bandyta nustatyti agresyvių ir neagresyvių nepilnamečių identifikacijos su agresyvaus tipo herojais galimybę (žr. 5 priedo 3 lentelę ir 4, 5 diagramas).

6 klausimas (žr. 5 priedo 4 diagramą)

Šis klausimas buvo suformuluotas taip, kad galima būtų nustatyti, su kokio tipo herojais identifikuoja save agresyvūs ir neagresyvūs nepilnamečiai. Taip pat gautais duomenimis patvirtinti tyrimo metu keltą prielaidą, jog agresyvūs nepilnamečiai dažniau identifikuoja save su smurtaujančiais herojais. 6 klausime respondentų buvo prašoma nurodyti tą filmą (filmo žanrą), kurio herojaus vaidmenį tiriamasis norėtų suvaidinti. Buvo pateikti penki atsakymų variantai. Pirmuose keturiuose buvo nurodyti filmų žanrai ir pavadinimai: kovinis „Kietas riešutėlis“, mistinis trileris „Kitas pasaulis“, komedija „Operacija „Y“ ir kiti Šuriko nuotykiai“, serialas „Bjaurusis ančiukas“. Penktajame klausime respondentai galėjo pateikti savo atsakymo variantą. Juo pasinaudojo mergaitės, nurodydamos serialą „Tatjanos diena“ („Rožių karas“). Du pirmieji atsakymų variantai buvo vertinami kaip agresyvūs. Šiuos atsakymų variantus pasirinko 75,6% agresyvių nepilnamečių, neagresyvių – tik 42,6%.

8 klausimas (žr. 5 priedo 5 diagramą)

Šios anketos 8 klausimas – kontrolinis, gauti rezultatai dar kartą patvirtino prielaidą, jog agresyvūs nepilnamečiai identifikuoja save su agresyvaus tipo herojais.

Pilotažinio tyrimo metu būtent mokyklos psichologė akcentavo tokio klausimo būtinumą kaip galimybę dar papildomai įvertinti tiriamųjų identifikacijos variantus. Šiame klausime buvo pateikti keturi jau suformuluoti atsakymai, penktajame respondentai galėjo pateikti savo atsakymo variantą. Tiriamiems buvo pateikti penkių filmų pavadinimai – „Matrica“, „Mentai“, „Pelenės istorija“, „Robinzonų šeima“, „Briliantinė ranka“ ir, esant galimybei būti filmo režisieriumi, pasirinkti labiausiai jiems tinkantį. Atsakant į šį klausimą galima buvo pasirinkti kelis atsakymų variantus. Pirmieji du filmai buvo vertinami kaip demonstruojantys smurto apraiškas.

Galimybe parašyti savo atsakymo variantą pasinaudojo tik 11,9% respondentų. Sąrašą jie papildė tokiais filmais: „Brolis“ 1, 2, „Neįvykdoma misija“, „Briusas visagalis“ „Patriotas“, „Maskva netiki ašarom“ ir t.t.

Būti režisieriumi, kuriame yra smurto scenų, pasirinko 78% agresyvių nepilnamečių ir 45,6% neagresyvių.

Taigi šie rezultatai parodė, kad agresyviems nepilnamečiams labiau imponuoja agresyvaus tipo herojai. Nors ir neagresyvių nepilnamečių grupėje jie taip pat gana populiarūs.

IV klausimų grupę, skirtą nustatyti susijaudinimo pobūdžiui, kylančiam žiūrint smurto scenas, sudaro **10 klausimas**. Taip pat patvirtinti prielaidai, kad agresyvūs paaugliai yra abejingi smurtui (žr. 5 priedo 4 lentelę ir 6 diagramą).

Šiame klausime buvo pateikti trys atsakymų variantai. 1 ir 3 atsakymai buvo vertinami kaip neagresyvumo variantai (t.y. žiūrintysis smurtą suvokia kaip nemalonių išgyvenimų šaltinį, todėl jaučia baimę, nerimą, jo veiksmai – noras perjungti televizorių į kitą kanalą). 2 atsakymas – agresyvumo rodiklis. Buvo galima parašyti ir savo atsakymo variantą. Didesnioji dalis tokia galimybe pasinaudojo. Žemiau pateikti visi atsakymų variantai:

- norėtų pakartoti pamatytą (4 atsakymas) – agresyvūs nepilnamečiai – 56%, neagresyvūs – 32,4%;
- dalyvauti – agresyvūs nepilnamečiai – 87,8%, neagresyvūs – 23,5%;
- jaučia baimę, nerimą – agresyvūs nepilnamečiai – 2,4%, neagresyvūs – 32,4%;
- norą perjungti kitą programą – agresyvūs nepilnamečiai – 7,3%, neagresyvūs – 42,6%.

Įvertinus rezultatus galimos kelios išvados:

1. Remiantis A. Banduros socialinio išmokimo teorija, galima teigti, jog agresyvūs nepilnamečiai labiau linkę pakartoti matyto elgesio modelį.
2. Stimuliacinio poveikio teorijos pagrindu – agresyvūs nepilnamečiai abejingi smurtui, todėl dažniau renkasi smurtinius konfliktų sprendimo būdus.

V klausimų grupę sudaro 9 ir 11 klausimai, jais tyrimo metu buvo bandyta nustatyti agresyvių ir neagresyvių nepilnamečių polinkį pasirinkti smurtinius konfliktų sprendimo būdus. Formuluojant šiuos klausimus, buvo daryta prielaida, kad agresyvūs nepilnamečiai smurtą suvokia kaip **teisėtą** konfliktų sprendimo būdą, todėl, spręsdami iškylančius bendraamžių tarpe konfliktus, dažniausiai naudoja smurtą (žr. 5 priedo 5 lentelę 7 diagramą).

9 klausime respondentams iš trijų atsakymų variantų buvo siūloma pasirinkti tą teiginį, su kuriuo jie sutinka. Jeigu respondentai manė, kad jų požiūrį atitinka keli teiginiai, jie galėjo pasirinkti kelis atsakymo variantus. Klausime buvo akcentuojamas būtent audiovizualinis (žiūrint TV) smurtinės informacijos pateikimo būdas, 11 klausime – spaudoje pateikta smurtinė informacija, susijusi su nepilnamečiais. Klausime buvo išskirtas konfliktas tarp bendraamžių ir pateikti du atsakymų variantai. Respondentai galėjo pasirinkti vieną iš dviejų atsakymų.

Pilotažinio tyrimo metu buvo pakeista 11 klausimo formuluotė. Pradiniame anketos variante jis buvo suformuluotas abstrakčiai, neakcentuojant jokių žiniasklaidos formų, ir skambėjo šitaip: *Tu dalyvauji dviejų klasės grupių konflikte ir matai, kad tuojau įvyks muštynės. Pasirink tau tinkantį teiginį:*

a) konfliktą reikia išspręsti taikiai;

b) jeigu neišeina susitarti, vienintelė išeitis – muštynės.

Buvo pastebėta, kad tokia klausimo forma nedera su kitais anketos klausimais. Todėl jis buvo pakeistas ir suformuluotas šitaip: *Spaudoje (laikraštyje, žurnale) perskaitėte, kad Jūsų bendraamžiai susipyko ir kilo muštynės. Kaip Jums atrodo:*

a) galėjo konfliktą išspręsti taikiai;

b) jeigu jie nesuprato vienas kito, tai geriausia išeitis – muštynės;

Apibendrinus respondentų pateiktą informaciją buvo gauti tokie rezultatai: smurtinius konfliktų sprendimo būdus pasirinko 78% agresyvių nepilnamečių ir tik 19,1% neagresyvių. Taigi iš pateiktų rezultatų matyti, kad agresyvūs paaugliai dažniau renkasi smurtinius konfliktų sprendimo būdus.

VI klausimų grupė skirta nustatyti subjektyvų agresyvių ir neagresyvių nepilnamečių požiūrį į informacijos šaltinius, kuriuose pasitaiko smurto apraiškų (žr. 5 priedo 6 lentelę ir 8 diagramą).

14 klausime buvo pateiktos žiniasklaidos rūšys – spauda, televizija, internetas ir radijas. Respondentams buvo pasiūlyta nurodyti, kur, jų manymu, dažniausiai pasitaiko smurto apraiškų. Įvertinus tiriamųjų pateiktą informaciją, gauti šie rezultatai:

- spaudoje – nurodė 0 % agresyvių nepilnamečių, 1,5% neagresyvių nepilnamečių;
- televizijoje – nurodė 73,2% agresyvių nepilnamečių ir 69,1% neagresyvių nepilnamečių;
- internete – nurodė 19,5% agresyvių nepilnamečių ir 38,2% neagresyvių nepilnamečių;
- radijuje – nurodė 4,9 % neagresyvių paauglių. Agresyvių paauglių manymu, radijuje nepasitaiko smurto apraiškų.

Todėl galima būtų teigti, kad, abiejų tiriamųjų grupių (agresyvios ir neagresyvios) manymu, daugiausiai smurto apraiškų galima aptikti televizijoje, antroje vietoje yra internetas, trečioje – radijas, ketvirtoje – spauda.

VII klausimų grupę sudaro 12, 13, 15 klausimai, kurių tikslas buvo nustatyti agresyvių ir neagresyvių nepilnamečių požiūrį į smurto žiniasklaidoje prevencijos būdus: programų žymėjimą, tėvų kontrolę, mokyklos įtaką.

12 klausimas (žr. 5 priedo 7 lentelę ir 9 diagramą)

Šis klausimas buvo pateiktas respondentams, siekiant nustatyti, kiek efektyviai veikia televizijos laidų ir filmų žymėjimo (N-7, N-14, S) sistema. 14 klausimu norėta sužinoti, ar laikosi nepilnamečiai – tiek agresyvūs, tiek neagresyvūs – laidų ir filmų žymėjimo reikalavimų. Taip pat patvirtinti prielaidą, kad agresyvūs nepilnamečiai nesilaiko laidų žymėjimo reikalavimų.

Įvertinus respondentų pateiktą informaciją, gauti šie rezultatai:

- laikosi – 7,3% agresyvių tiriamųjų ir 42,6% neagresyvių tiriamųjų;

- laikosi, kai šalia yra tėvai – 19,5% agresyvių tiriamųjų ir 14,7% neagresyvių;
- niekuomet nesilaiko – 70,7% agresyvių tiriamųjų ir 39,7% neagresyvių.

Taigi galima teigti, jog didesnioji agresyvių nepilnamečių dalis niekuomet nesilaiko laidų bei filmų žymėjimų reikalavimų.

13 klausimas (žr. 5 priedo 7 lentelę ir 10 diagramą)

Šiuo klausimu siekta sužinoti, kiek agresyvių ir neagresyvių nepilnamečių tėvai dalyvauja smurto žiniasklaidoje prevencijos procese. Gauti tokie rezultatai:

- žiūri kartu ir aptaria – 7,3% agresyvių tiriamųjų, 17,6% – neagresyvių;
- niekaip nereaguoja – 48,8% agresyvių tiriamųjų, 38,2 % – neagresyvių;
- reikalauja nežiūrėti – 43,9% agresyvių tiriamųjų, 36,8% – neagresyvių.

Iš pateiktų rezultatų matyti, kad žiūrinčių kartu televiziją ir vėliau tai aptariančių tėvų skaičius tiek agresyvioje, tiek neagresyvioje grupėse yra palyginti nedidelis. Vertinant tiriamųjų atsakymus, galima teigti, kad tėvai labiau linkę nereaguoti į transliuojamą smurtą, suvokdami jį kaip gyvenimo realijas, arba eina lengviausiu keliu, t.y. uždraudžia žiūrėti smurto apraiškų turinčias laidas.

15 klausimas (žr. 5 priedo 7 lentelę ir 11 diagramą)

Šis klausimas buvo pateiktas, norint sužinoti, kaip mokyklose reaguojama į smurto apraiškas žiniasklaidoje, t.y. ar aptariama ši problema mokyklos lygmenyje.

Šiame klausime buvo pateikti keturi atsakymų variantai: taip, ne, retkarčiais, kita. Ketvirtame atsakyme respondentai galėjo pateikti savo variantą, tačiau nė vienas tiriamųjų tokia galimybe nepasinaudojo.

Įvertinus respondentų pateiktus duomenis, gauti šie rezultatai:

- taip – atsakė 2,4% agresyvių nepilnamečių ir 5,9% neagresyvių;
- ne – atsakė 75,6% agresyvių nepilnamečių ir 44,1% neagresyvių;
- retkarčiais – atsakė 19,5% agresyvių nepilnamečių ir 44,1 % neagresyvių.

Iš pateiktų rezultatų matyti, kad, spręsdama smurto žiniasklaidoje problemą, mokykla išlieka labai inertiška.

Dauguma agresyvių respondentų mano, kad mokykloje nėra aptariami žiniasklaidoje skelbiami smurto atvejai.

Beveik pusė neagresyvių respondentų mano, kad mokykloje nėra aptariami žiniasklaidoje skelbiami smurto atvejai. Tiek pat neagresyvių respondentų galvoja, kad šios problemos aptariamos retkarčiais.

Apibendrinant kriminologinio tyrimo rezultatus, pabrėžtina:

1. Pagal populiarumą iš žiniasklaidos priemonių pirmauja televizija, nežymiai nuo jos atsilieka internetas.

2. Agresyvūs nepilnamečiai dažniau kaip informacijos ir pramogų šaltinį renkasi televiziją.

3. Agresyvūs nepilnamečiai žiūri televizorių ilgiau nei 6 valandas per parą (žr. 5 priedo I lentelę).

4. Agresyvūs nepilnamečiai dažniau renkasi laidas, kuriose yra smurto scenų. Tarp šių laidų populiariausia yra kriminalinė kronika („Abipus sienos“, „Komanda“), antroje vietoje meniniai kovinių ir siaubo žanrų filmai.

5. Agresyvūs nepilnamečiai labiau linkę identifikuoti save su agresyvaus tipo herojais.

6. Remiantis A. Banduros socialinio išmokimo teorija bei stimuliacinio poveikio teorijos pagrindu, galima teigti, jog agresyvūs nepilnamečiai labiau linkę pakartoti matyto elgesio modelį, jie abejingi smurtui, todėl dažniau renkasi smurtinius konfliktų sprendimo būdus.

7. Pagal smurto pateikimą iš visų žiniasklaidos priemonių pirmaujančią vietą užima televizija, antroje – internetas, trečioje – radijas, ketvirtoje – spauda.

8. Agresyvūs nepilnamečiai daug rečiau laikosi TV laidų ir filmų žymėjimo reikalavimų.

9. Iš tyrimo rezultatų matyti, kad žiūrinčių kartu televiziją ir vėliau tai aptariančių tėvų skaičius tiek agresyvioje, tiek neagresyvioje grupėse yra palyginti nedidelis. Vertinant tiriamųjų atsakymus, galima teigti, kad tėvai labiau linkę nereaguoti į transliuojamą smurtą, suvokdami jį kaip gyvenimo realijas, arba eina lengviausiu keliu, t.y. uždraudžia žiūrėti smurto apraiškų turinčias laidas.

10. Iš pateiktų rezultatų matyti, kad, spręsdama smurto žiniasklaidoje problemą, mokykla išlieka labai inertiška.

4. PREVENCIJA

Tarp žiniasklaidos atstovų visuomet atsiranda žmonių, teigiančių, kad smurtas žiniasklaidoje nežalingas, nes nė vienas tyrimas neįrodė priežastinio ryšio tarp nepilnamečių agresyvaus elgesio ir šio smurto buvimo. Kai kurie JAV sociologai teigia, kad mums nežinomos tikrosios agresijos ir polinkio nusikalsti priežastys. Nepilnamečių agresyvus elgesys bei polinkis smurtauti labiau priklauso nuo tokių socialinių veiksnių kaip skurdas, rasiniai nesutarimai, narkotinių medžiagų ir ginklų prieinamumas, žmonių norų bei galimybių neatitikimas, galbūt nepilnos šeimos bei blogas auklėjimas. Todėl niekas rimtai nemano, jog smurtas žiniasklaidoje, galėtų būti pagrindine agresyvaus ir smurtinio elgesio priežastimi. Galų gale smurtą žiniasklaidoje galima būtų laikyti viena iš neesminių nusikalstamo elgesio priežasčių [86, p. 80].

Tyrėja S. Bok pateikė aštuonias tezes, kurios geriausiai apibūdina smurto žiniasklaidoje ribojimo priešininkų požiūrį:

- Amerika visuomet buvo žiauri nacija ir visuomet tokia bus. Smurtas JAV – įprastas dalykas.
- Neverta aršiai diskutuoti smurto žiniasklaidoje tema, nes egzistuoja daug svarbesni agresijos ir smurto atsiradimą lemiantys faktoriai.
- Neįmanoma tikrai įrodyti, kad egzistuoja ryšys tarp TV rodomo smurto ir polinkio smurtauti realiame gyvenime.
- Žmonės net negali sutarti dėl „smurto“ sampratos. Todėl diskutuoti, ką su „smurtu“ daryti, beprasmiška.
- Turint omenyje, kad daugybė televizijos kanalų transliuoja visiems prieinamą „pramoginį“ smurtą, ką nors daryti vėlu.
- Bet kurios politikos, nukreiptos į smurto žiniasklaidoje sumažinimą, esmė – cenzūra, o tai jau grėsmė žodžio laisvei.
- Tai, ką žiūri vaikai, turi kontroliuoti jų tėvai, o ne teleindustrija.
- TV programose demonstruojamas smurtas – smurto realiame gyvenime atspindys, todėl, atsižvelgiant į visuomenės bei žiūrovų interesus, netikslinga „panaikinti“ smurtą televizijos ekranuose [86, p. 81, 82].

Tokių ar panašių samprotavimų galime išgirsti ir iš Lietuvos žiniasklaidos atstovų. Tačiau, jeigu sutinkame su prielaida, kad smurtas žiniasklaidoje turi neigiamą įtaką nepilnamečiams, būtina kalbėti apie šio neigiamo poveikio prevencijos[6] būdus. Todėl vertėtų trumpai aptarti jau

[6] Tarptautinių žodžių žodyne sąvoka *prevencija* [lot. praeventio] aiškinama kaip išankstinis kelio užkirtimas, užbėgimas už akių, ypač teisės normų pažeidimui. Taip pat prevencija yra suprantama kaip veikla, skirta mažinti nusikalstamo elgesio riziką, siekiant užkirsti kelią atsirasti prievartai. Skiriama: pirminė prevencija, t.y. veiksmai, skirti bendrai populiacijai, siekiant užkirsti kelią atsirasti prievartai; antrinė prevencija – veiksmai, skirti didesnės rizikos

Lietuvoje ir pasaulyje egzistuojančias prevencijos priemones: pirma, valstybės lygmenyje (prevencijos makrosocialinis lygmuo), antra, artimiausioje vaiko aplinkoje, t.y. šeimoje, mokykloje (prevencijos mikrosocialinis lygmuo), bei apžvelgti naujosios cenzūros apraiškas šiuolaikinėje žiniasklaidoje.

4.1. Prevencijos priemonės, nukreiptos į makrosocialinę aplinką (valstybės lygis)

4.1.1. Teisės aktai

Teisę į informaciją įtvirtina Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, iš dalies pakeistos protokolu Nr. 11, 10 straipsnis. Jo 1 dalyje teigiama, kad kiekvienas turi teisę į saviraiškos laisvę. Ši teisė apima laisvę turėti savo nuomonę, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas valdžios institucijų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų. Šis straipsnis netrukdo valstybėms licencijuoti radijo, televizijos ar kino įstaigų [3]. Tačiau šio straipsnio 2 dalis numato, kad teisė skleisti informaciją nėra absoliuti ir yra galimos ribos, t.y. būtinumas užtikrinti nacionalinį saugumą, teritorijos vientisumą, visuomenės saugumą, užkirsti kelią nusikaltimams, apsaugoti sveikatą, moralę, kitų asmenų teises ir laisves, teisminės valdžios nešališkumą ir autoritetą [62, p. 4]. Visos ET valstybės pripažįsta verslo ir spaudos laisvę, kiekvieno teisę dėl pelno skelbti nuomones ar publikuoti vaizdus. „Tačiau Europos civilizacija išsižadėtų pati savęs, jei nesugebėtų pasiekti pusiausvyros tarp šių teisių ir valstybės garantuotos vaikų apsaugos nuo juos žalojančios suaugusiųjų laisvės.“ Tai citata iš Europos tarybos dokumento „Vaikų žalojimas ir apleidimas” (Abuse and neglect of children), bene geriausiai išreiškianti specialiosios komisijos nuostatas ginti vaikų dvasią ir dorovę [62].

Svarbiausias Europos Sąjungos garso ir vaizdo sektoriaus teisės aktas – 1989 m. gegužės 5 d. priimta, o 1997 m peržiūrėta ir pataisyta direktyva „Televizija be sienų“, nustatanti televizijos transliavimo Europos bendrojoje rinkoje sąlygas. Vienas iš šios direktyvos reikalavimų, užtikrinantis vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą, numatytų II skirsnio 7 straipsnio 2 dalyje [5], skatina Vyriausybę imtis priemonių nepilnamečiams apsaugoti nuo smurtą demonstruojančių ar pornografinių programų, numatant jų rodymo laiką vėlai vakare (naktį) ir (arba) per techninį įtaisą, įmontuotą TV nuotolinio valdymo pulte, apribojant galimybę jas matyti [68].

Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1989 m lapkričio 20 d. priimtoje Jungtinių tautų vaiko teisių konvencijoje pabrėžiama, kad vaikui, atsižvelgiant į jo fizinį ir psichologinį nebrandumą, reikia ypatingos apsaugos ir priežiūros, taip pat atitinkamos teisinės apsaugos tiek iki gimimo, tiek ir po jo. Šios konvencijos 17 straipsnyje pažymima, koks svarbus yra masinės informacijos priemonių vaidmuo ir rūpinamasi, kad vaikas galėtų naudoti įvairių nacionalinių

---

grupei, siekiant užkirsti kelią toliau plėtotis problemai ar sumažinti bet kurios prievartos riziką; tretinė prevencija – veiksmai, skirti žinomiems smurtautojams arba aukoms, siekiant išvengti naujų incidentų [12].

ir tarptautinių šaltinių informacija ir medžiaga, ypač tokia informacija ir medžiaga, kuri prisideda prie vaiko socialinės, dvasinės ir dorovinės gerovės ir skatina jo fizinį bei psichinį vystymąsi. Tačiau pabrėžiama, kad tėvams arba atitinkamais atvejais teisėtiems globėjams **tenka pagrindinė atsakomybė** už vaiko auklėjimą ir vystymąsi. Pagrindinis jų rūpestis turi būti vaiko interesai [4].

Ratifikavusi Europos konvenciją dėl televizijos be sienų Lietuva taip pat įsipareigojo, kad visos programos laidos tiek savo forma, tiek turiniu turi gerbti žmogaus orumą ir pagrindines žmogaus teises. Laidos jokiu būdu negali:

a) būti nepadorios ir ypač turėti pornografijos elementų;

b) perdėtai akcentuoti smurtą arba kurstyti rasinę neapykantą.

2. Laidos, kurios galėtų pakenkti fiziniam, protiniam ar moraliniam vaikų ir paauglių vystymuisi, neturi būti rodomos tuo metu, kai vaikai ir paaugliai dėl transliacijos ir priėmimo laiko galėtų jas matyti.

3. Transliuotojas užtikrina, kad žinių laidose faktai bei įvykiai būtų pateikiami teisingai ir kad tokios laidos skatintų laisvą nuomonių formavimąsi [5, str. 7].

Nemažą dėmesį šiam klausimui skiria ir nacionalinė teisės sistema.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnis numato žmogaus teisę turėti ir laisvai reikšti savus įsitikinimus. Teisę į informacijos laisvę apibrėžia ir 2006 m. rugsėjo 11 d. naujos redakcijos Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymo 4 straipsnis. Šis įstatymas įpareigoja viešosios informacijos rengėjus, skleidėjus, žurnalistus ir leidėjus savo veikloje vadovautis Konstitucija ir įstatymais, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, humanizmo, lygybės, pakantos, pagarbos žmogui principais, gerbti žodžio, kūrybos, religijos ir sąžinės laisvę, nuomonių įvairovę, laikytis profesinės etikos normų, Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso nuostatų [10]. Vaiko teises ir teisėtų interesų apsaugą žiniasklaidos srityje užtikrina 1996 m. kovo 14 d. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Šio įstatymo 46 straipsnyje apibrėžta, kad draudžiama rodyti, parduoti, dovanoti, dauginti ir nuomoti vaikams žaislus, kino filmus, garso ir vaizdo įrašus, literatūrą, laikraščius, žurnalus ir kitus leidinius, kurie tiesiogiai skatina ar propaguoja karą, žiaurų elgesį, smurtą, pornografiją ar kitaip kenkia vaiko dvasiniam bei doroviniam vystymuisi [8]. Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymo 17 straipsnis taip pat numato nepilnamečių apsaugą nuo neigiamą poveikį jų fiziniam, protiniam ir doroviniam vystymuisi darančios viešosios informacijos.

Viešosios informacijos, kuri daro neigiamą poveikį nepilnamečių fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymui, priskyrimo kriterijus nustato 2002 m. rugsėjo 10 d. Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas. Šio įstatymo 4 straipsnio 1 punkte gana nuosekliai išvardinta daranti neigiamą poveikį nepilnamečiams viešoji informacija. 7 straipsnyje numatyta, kad tokią informaciją draudžiama tiesiogiai skelbti ar platinti nepilnamečiams – jiems siūlyti, perleisti ar kitaip leisti asmeniškai ja naudotis. Tokia viešoji informacija gali būti skelbiama tik vietose į kurias nepilnamečiai negali patekti, ir (arba) tokiu laiku, kuriuo nepilnamečiai negalėtų ja naudotis, arba kai naudojant technines priemones yra sudaromos sąlygos atsakingiems už vaikų auklėjimą ir peržiūrą asmenims užtikrinti galimybę riboti tokios viešosios informacijos pasiūlą nepilnamečiams. Tokia informacija transliuojama tik nuo 23 iki 6 valandos arba naudojamos techninės priemonės, sudarančios sąlygas atsakingiems už vaikų auklėjimą ir priežiūrą asmenims užtikrinti galimybę riboti tokių programų ir laidų pasiūlą nepilnamečiams, o transliuojant nuo 23 iki 6 valandos [11].

Už Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 46 straipsnyje išvardytas veikas yra numatyta administracinė arba baudžiamoji atsakomybė.

Anot A. Monkevičiaus, dar didesnį pavojų vaikams kelia internetas, kur neįmanoma patikrinti vartotojo amžiaus, todėl belieka pasikliauti tėvų budrumu [61, p. 1]. Apskritai internetas – unikali erdvė. Jo teikiamos paslaugos tampa vis populiaresnės, o naujos bendravimo galimybės jame domina vis platesnį vartotojų ratą. Tuo pačiu apsunkinama uždraustos ar ribojamos informacijos plitimo interneto tinklais kontrolė. Šiuo metu Lietuvoje su žalingo turinio ir neskelbtinos informacijos skelbimo viešai prieinamuose kompiuterių tinkluose reglamentavimu labiausiai susiję šie teisės aktai: nuo 2006 m. rugsėjo 11 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas, 1996 m. kovo 14 d. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Nr. I-1234; 2002 m. rugsėjo 10 d. Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas, Nr. IX-1067; 2003 m. kovo 5 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 250 „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ ir kiti teisės aktai.

Manytina, kad Lietuvoje, skirtingai nuo Europos Sąjungoje egzistuojančio teisinio reguliavimo, neskelbtinos ir riboto naudojimo informacijos internete platinimas yra pernelyg griežtai reguliuojamas, paliekant labai siaurą terpę savireguliacijai. Taip pat pažymėtina, kad nors Lietuvoje neskelbtinos ir riboto naudojimo informacijos teisinis reguliavimas yra pakankamas, kalbant apie daugelį visuomenės informavimo priemonių ir būdų, tačiau daugelis įstatymų ir kitų

teisės aktų nuostatų neturėtų būti aiškinamos plečiamai, siekiant pritaikyti jas interneto aplinkai [66].

Apibendrinant vertėtų sutikti su specialiosios komisijos projektams rengti, įsteigtos 1998 m. liepos 2d. Seimo nutarimu, apsvarsčiusios teisės aktų, reglamentuojančių erotinio ir smurtinio pobūdžio spaudos leidinių, kino ir videofilmų, radijo ir televizijos programų platinimo tvarką, išsakyta nuomone, kad Lietuvos Respublikos Konstitucija ir šiuo metu veikiantys įstatymai gana gerai nustato vaiko ir jaunuolio asmenybės apsaugą viešosios informacijos srityje, valstybės politikos pagrindus, tačiau šie įstatymai praktiškai yra neefektyvūs ir nesugeba apsaugoti vaiko asmenybės nuo žalojimo. Esantys įstatymai neveikia, nes jie egzistuoja tik kaip lozungai, o ne kaip funkcionuojanti sistema [58].

4.1.2 Žiniasklaidos savireguliavimo mechanizmas

Sudėtinė šio mechanizmo dalis – žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksai bei jų laikymąsi kontroliuojantys savivaldos organai.

Kaip teigia V.Urbonas, žurnalisto moralinė atsakomybė už visuomenės informavimo priemonėmis skleidžiamą informaciją tiesiogiai susijusi su etikos[7] normomis. Žurnalisto profesinė etika – tai dorovinio elgesio normų ir taisyklių visuma, reguliuojanti žurnalistų ir visuomenės tarpusavio santykius, siekiant kuo geriau patenkinti žmonių interesus [36, p. 168].

Pagrindiniai tarptautiniai žurnalisto etikos principai išdėstyti 1993 m. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos priimtoje Rezoliucijoje Nr.1003 „Dėl žurnalistikos etikos“. 1996 m. kovo 25 d. Lietuvoje šalies žurnalistų ir leidėjų organizacijų atstovų susirinkime buvo priimtas „Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas“, kuriame buvo 63 straipsniai, sugrupuoti į keturis skyrius. 2005 m. balandžio 15 d. buvo priimtas naujas gerokai papildytas ir pataisytas „Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas“. Jame net 8 straipsniai, kurių formuluotės tiesiogiai susijusios su smurtu žiniasklaidoje. IV skyriuje yra numatyta atsakomybė už žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso pažeidimus[8]. Viešosios informacijos rengėjo administracija tokiam žurnalistui gali taikyti drausminio poveikio priemones. Profesinis žurnalistų susivienijimas tokį jam priklausantį žurnalistą gali pašalinti iš susivienijimo. Suinteresuoti asmenys – ginti savo pažeistas teises. Taip pat gali būti taikomas kitos įstatymų numatytos sankcijos [14].

Kaip teigia A. Kiškis, etikos normos yra svarbi ir reikalinga poveikio žiniasklaidos subjektams mechanizmo dalis, turinti įtakos jų elgesiui. Tačiau šių normų veiksmingumas yra sunkiai pamatuojamas ir (tikėtina) nedidelis [29, p. 45]. D. Radzevičiaus manymu, nemažai žurnalistikos problemų kyla todėl, kad žurnalistu iš esmės gali vadintis bet kas. Aiškesnis

[7] Tarptautinių žodžių žodyne sąvoka *etika* (lot.ethica < gr. ethos - paprotys, elgesys, būdas) apibrėžiama: 1. mokslas, tiriantis dorovę (moralę); 2. žmonių elgesio normų visuma [64].
[8] Senasis Lietuvos žurnalistų ir leidėjų kodeksas atsakomybės už jo normų pažeidimus nenumatė.

profesionalaus žurnalisto teisinis statusas Lietuvoje nėra apibrėžtas. Tokio statuso įvardijimas padėtų išspręsti ne vieną opią problemą: kaip laikomasi žurnalistinės etikos principų, kaip veiksmingai funkcionuoja savireguliacijos mechanizmas, koks žurnalisto sąžinės, laisvės ir nepriklausomumo nuo leidėjo ar savininko interesų lygmuo [61, p. 3].

1993 m. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos Rezoliucijos Nr.1003 patvirtintos 1995 m. rugsėjo 26 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. I-1046 „Dėl pritarimo Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucijai „Dėl žurnalistikos etikos“ nurodyta, kad informavimo priemonės privalo: įsipareigoti laikytis tvirtų etinių principų, garantuojančių raiškos laisvę ir pagrindinę piliečių teisę gauti teisingą informaciją bei sužinoti sąžiningai pateikiamas nuomones. Todėl šių principų įgyvendinimo priežiūrai iš leidėjų, žurnalistų, informavimo priemonių vartotojų, visuomenės organizacijų, akademinio pasaulio ekspertų ir teisėjų turi būti sudaromi savikontrolės organai arba priemonės; jie turėtų priimti nutarimus dėl etinių normų laikymosi žurnalistikoje, o informavimo priemonės – iš anksto pasižadėti tuos nutarimus skelbti. Tai padės teisę į informaciją turinčiam piliečiui susidaryti teigiamą arba neigiamą nuomonę apie žurnalisto darbą ir patikimumą.

Savikontrolės organai, informavimo priemonių vartotojų bendrijos ir atitinkami universitetų padaliniai kiekvienais metais galėtų skelbti tyrimų darbus, kuriuose, remiantis pagrįstomis išvadomis, gautomis lyginant žinias su tikrais faktais, būtų vertinamas informavimo priemonių perduodamos informacijos teisingumas. Tai būtų tarsi patikimumo barometras, kuriuo piliečiai galėtų naudotis, norėdami nustatyti kiekvienos informavimo priemonės ar jos dalies ar net žurnalisto etikos normą. Atitinkama koregavimo tvarka taip pat galėtų padėti informavimo priemonėse dirbantiems žurnalistams tobulinti savo darbo metodus [13].

Tačiau daugelis specialistų, siejančių savo veiklą su žiniasklaida, pripažįsta, kad žiniasklaidos savireguliacijos principas Lietuvoje neveikia. Anot J. Liniausko, jis nematęs nė vieno transliuotojo, kuris porintų, kad pažemino laidos herojaus artimuosius, smurtą pateikė kaip kasdieninį reiškinį [61, p. 3].

Manytina, kad viena iš svarbiausių žiniasklaidos savireguliacijos mechanizmo prevencijos priemonių - žiniasklaidos subjektų kvalifikacijos kėlimas.

Kaip teigia A. Kiškis, tik žinodami svarbiausius smurto televizijoje poveikio vaikams aspektus atsakingi už televizijos laidų rengimą ir transliavimą asmenys gali atitinkamai koreguoti transliuojamas laidas, jų turinį, formą, jų transliavimo laiką. Todėl labai svarbu, kad dirbantys televizijoje žurnalistai keltų savo kvalifikaciją [29, p. 44].

Tačiau, kalbėdami vien apie žurnalistų, viešosios informacijos rengėjų ir platintojų atsakomybę, neretai užmirštame apie informavimo priemonių savininkus. Noras tapti

populiaresniems, surinkti kuo gausesnę auditoriją, gauti kuo didesnį pelną dažnai nusveria suvokimą, kad reikia apsaugoti vaikus nuo neigiamo informacijos poveikio. Pasak A. Kiškio, savininkai gali neturėti žurnalistinio išsilavinimo, o jų vaidmuo televizijos laidoms gali būti lemiamas. Moderniame verslo pasaulyje būtų diskutuotina idėja, kad televizijų savininkai įgytų žurnalistinį išsilavinimą. Tačiau reikia siekti, kad būtų ginama ir saugoma nuo vidinio spaudimo laisvė pačiose informavimo priemonėse [29, p. 44].

4.1.3 Priežiūros sistema ir atsakomybė

Lietuvoje viešosios informacijos rengėjų ir platintojų veiklą reglamentuoja šios institucijos [10, V skyrius]:

Vyriausybės įgaliota institucija koordinuoja valstybės politikos visuomenės informavimo srityje įgyvendinimą. Jos funkcijos – apibendrinti visuomenės informavimo sritį reglamentuojančių įstatymų, kitų teisės aktų taikymo praktiką ir teikti pasiūlymus dėl įstatymų, kitų teisės aktų rengimo bei galiojančių teisės aktų pakeitimo ir papildymo; bendradarbiauti su viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų organizacijomis, rengti Vyriausybės teikiamų visuomenės informavimo srities įstatymų ir kitų teisės aktų projektus; įgyvendinti Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių, susijusių su visuomenės informavimu, nuostatas; teikti informaciją ir metodinę pagalbą visuomenės informavimo klausimais; organizuoti konferencijas, seminarus, praktikumus visuomenės informavimo klausimais; bendradarbiauti su atitinkamomis užsienio valstybių institucijomis ir tarptautinėmis organizacijomis, veikiančiomis visuomenės informavimo srityje.

Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija – viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų savitvarkos institucija. Pagrindinės jos funkcijos – rūpintis žurnalistų profesinės etikos ugdymu; nagrinėti profesinės etikos pažeidimus bei žurnalistų ir viešosios informacijos rengėjų ar leidėjų tarpusavio ginčus dėl Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso pažeidimų; prižiūrėti, kaip platinant viešąją informaciją laikomasi įstatymų nuostatų, draudžiančių tautinės, rasinės, religinės, socialinės ar lyčių neapykantos kurstymą.

Lietuvos radijo ir televizijos komisija (Komisija) **–** nepriklausoma Seimui atskaitinga Lietuvos Respublikos jurisdikcijai priklausančių radijo ir televizijos transliuotojų ir retransliuotojų veiklą reguliuojanti ir kontroliuojanti institucija. Komisija dalyvauja formuojant valstybės audiovizualinę politiką. Ji yra Seimo ir Vyriausybės ekspertė radijo ir televizijos transliavimo ir retransliavimo klausimais. Jos funkcijos susijusios su smurto žiniasklaidoje neigiamo poveikio vaikams prevencija – kontroliuoti, kaip transliuotojai ir retransliuotojai, taip pat kiti asmenys, transliuojantys, retransliuojantys ar kitais būdais platinantys programas ar jų dalis elektroninių ryšių tinklais, kurių pagrindinė paskirtis nėra programų transliavimas ir (ar) retransliavimas, laikosi Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymų, prisiimtų įsipareigojimų, licencijų sąlygų ir Komisijos priimtų sprendimų; pagal savo kompetenciją vykdyti

Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatų įgyvendinimo priežiūrą.

Pažeidusiems Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo, Visuomenės informavimo įstatymo reikalavimus ar licencijų sąlygas, nevykdantiems Komisijos priimtų sprendimų ar įpareigojimų, įstatymų nustatyta tvarka **taikyti nuobaudas**: įspėjimus, Administracinių teisės pažeidimų kodekse numatytas pinigines baudas, ne ilgiau kaip trims mėnesiams sustabdyti licencijos galiojimą, panaikinti licencijos galiojimą, kreiptis į teismą dėl informacinės visuomenės informavimo priemonių veiklos sustabdymo ar nutraukimo šio įstatymo nustatyta tvarka.

Taip pat Komisija gali kreiptis dėl išvadų į žurnalistų etikos inspektorių dėl viešosios informacijos priskyrimo informacijos, kuri daro neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi, kategorijai, jeigu Komisijos nariams kyla abejonių vertinant viešosios informacijos žalą nepilnamečių fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi arba tokios viešosios informacijos vertinimas reikalauja specialių žinių.

Žurnalistų etikos inspektorius yra valstybės pareigūnas, prižiūrintis, kaip įgyvendinamos Visuomenės informavimo įstatymo nuostatos. Pagrindinės žurnalistų etikos inspektorius funkcijos, susijusios su smurto žiniasklaidoje neigiamo poveikio vaikams prevencija, – savo kompetencijos ribose atlikti Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatų įgyvendinimo priežiūrą; vertinti, kaip informuojant visuomenę laikomasi šiame ir kituose įstatymuose nustatytų visuomenės informavimo principų, teikti valstybės institucijoms siūlymus, kaip tobulinti jų įgyvendinimą; vadovaujantis ekspertų išvadomis, priskirti spaudos leidinius, audiovizualinius kūrinius, radijo ir televizijos programas ar laidas, informacinės visuomenės informavimo priemones ar kitas visuomenės informavimo priemones ir (ar) jų turinį erotinio, pornografinio ir (ar) smurtinio pobūdžio kategorijoms ir informuoti Valstybinę mokesčių inspekciją prie Finansų ministerijos apie erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio spaudos leidinius. Jis gali įspėti viešosios informacijos rengėjus ir skleidėjus apie pastebėtus visuomenės informavimą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimus ir reikalauti juos pašalinti; reikalauti, kad viešosios informacijos rengėjas ar skleidėjas nustatyta tvarka paneigtų paskelbtą tikrovės neatitinkančią informaciją, žeminančią asmens garbę ir orumą ar kenkiančią jo dalykinei reputacijai, teisėtiems interesams, arba sudarytų asmeniui galimybę pačiam atsakyti ir paneigti tokią informaciją; kreiptis į kompetentingas valstybės institucijas bei Žurnalistų ir leidėjų etikos komisiją dėl pastebėtų Visuomenės informavimo įstatymo ir kitų visuomenės informavimą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimų; administracinių teisės pažeidimų kodekso nustatytais atvejais surašyti administracinių teisės pažeidimų protokolus bei nagrinėti administracinių teisės pažeidimų bylas ir skirti administracines nuobaudas.

Prie žurnalistų etikos inspektoriaus veikia grupė ekspertų, kurie teikia išvadas dėl spaudos leidinių, audiovizualinių kūrinių, radijo ir televizijos programų ar laidų, interneto svetainių ar kitų visuomenės informavimo priemonių ir (ar) jų turinio priskyrimo erotinio, pornografinio ir (ar) smurtinio pobūdžio kategorijoms.

Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija atsakinga už Europos konvencijos dėl televizijos be sienų bei šios konvencijos pataisų protokolo nuostatų įgyvendinimą [16]. Jos funkcija apibendrinti teisės aktų nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio klausimais taikymo praktiką ir bendradarbiaujant su kitomis šioje srityje veikiančiomis institucijomis ir organizacijomis rengti įstatymų ir kitų teisės aktų projektus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius atsakingas už skundų dėl asmenų veiksmų ar neveikimo, pažeidžiančio ar galinčio pažeisti vaiko teises ar jo teisėtus interesus, tyrimo metu, manydamas, kad pažeidžiamos vaiko teisės ar jo teisėti interesai visuomenės informavimo srityje, arba turėdamas informaciją apie vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimus visuomenės informavimo srityje, turi teisę savo iniciatyva pradėti jų tyrimą arba kartu su turima informacija perduoti juos ištirti kitoms kompetentingoms valstybės institucijoms.

Savivaldybės vykdomoji institucija nustato vietas, kuriose draudžiama platinti, kitaip viešai skleisti ar reklamuoti spaudos leidinius, garso ir vaizdo įrašus, kompiuterinius žaidimus ir kitokią viešąją informaciją, kuri priskirtina informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai [15].

Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija, vaiko teisių apsaugos kontrolierius, Savivaldybės vykdomoji institucija turi teisę kreiptis į žurnalistų etikos inspektorių dėl viešosios informacijos priskyrimo informacijos, kuri daro neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi, kategorijai.

Policija pagal kompetenciją prižiūri, kaip laikomasi erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio spaudos leidinių, vaizdo ir garso įrašų bei kompiuterinių žaidimų platinimo, erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio viešųjų renginių rodymo reikalavimų.

Anot J. Liniausko, Lietuvoje egzistuojanti žiniasklaidą reguliuojančių institucijų sistema, skaičiuojanti ne tik TV reklamos sekundes. Už pažeidimus šios institucijos gali taikyti ir nuobaudas – nuo įspėjimo iki veiklos sustabdymo. Tačiau dažniausiai apsiribojama tik vaikišku baksnojimu pirštu į tą, kuris kaltas. Pasigailima leidėjų, kurie teisinasi, kad tik nupirko produkcijos paketą ir jį paleido į ekraną, kad jiems yra neįmanoma peržiūrėti visos medžiagos. Žinoma, galima uždrausti laidą, pakeisti jos vedėjus... Tačiau kuo čia dėtos dekoracijos, jei turinys vis tiek liks toks pat?.. [61, p. 3]

4.1.4. Naujosios cenzūros apraiškos

Kaip teigia Ž. Pečiulis, žiniasklaida yra ypač jautri apribojimams, nes cenzūros buvimas arba nebuvimas brėžia takoskyrą tarp demokratinės ir autoritarinės visuomenės, tarp spaudos laisvės ir jos suvaržymų. Cenzūra laikoma knygų, teatro ir kino kūrinių, viešų renginių ir žiniasklaidos kontrolė. Cenzūrai priskiriamas išankstinės preventyviosios arba represinės (po draudžiamos informacijos paskelbimo) kontrolės vaidmuo. Cenzūravimą galima nagrinėti tiek plačiąja, tiek siaurąja prasme. Šiame darbe mes nagrinėsime tai, kas patenka į taip vadinamos atsakomybės pasidalijimo sritį, t.y. kai valdžios išankstiniai draudimai keičiami įstatymų įteisintais perspėjimais kino filmų ar televizijos laidų kategorijų žymėjimais (N-7, N-14, S) [32, p. 189] bei tam skirto žiūrėjimo laiko nustatymą.

Prieš keturiasdešimt metų pasaulio televizorių ekranuose tėvai išvydo pirmuosius juos perspėjančius specialius žymėjimus. Tai buvo vienas pirmųjų valdžios institucijų žingsnių pereinant nuo draudimų prie atsakomybės pasidalijimo su tėvais, transliuotoju ir kontroliuojančiomis organizacijomis [32, p. 191].

Valstybės finansuojamas Nyderlandų klasifikacijos ir audiovizualinės žiniasklaidos institutas (NICAM), vertinantis šalies valstybinių bei komercinių televizijų medžiagą ir visą audiovizualinę produkciją, patikrintą medžiaga žymi piktogramomis, pavyzdžiui, filmas, kuriame yra sekso scenų, pažymimas dviem kojų pėdų poromis, gąsdinanti informacija – voro ženklu ir pan. Šios piktogramos demonstruojamos anonsuose, TV programose, reklamose, teletekstuose, klijuojamos ant vaizdo juostų ir dėžučių. Esant būtinumui, nurodomas ir demonstravimo laikas.

Tyrimai rodo, kad NICAM veiklą teigiamai vertina 90 % tėvų, o 70 % pagal piktogramas renkasi, ką vaikams leisti žiūrėti, o ko ne.

Didžiosios Britanijos Filmų klasifikacijos valdyba, turinti beveik šimtametes tradicijas, per metus įvertina 8 tūkstančius kūrinių. Šios valdybos specialistai nustatę, kad produkcija gali žaloti visuomenę – kadrai iškerpami arba nustatomas žiūrovų amžiaus cenzas.

Latvijoje nustatomas laikas, kada negalima transliuoti produkcijos, galinčios padaryti žalos nepilnamečiams: nuo 7 iki 22 valandos [61, p. 5].

JAV kino/vaizdo filmų produkcija taip pat turi savo žymėjimo kategorijas: **G** (*General Audiences*) pažymėta vaizdo produkcija yra skirta bendrai auditorijai ir tinkama žiūrėti bet kurio amžiaus; **PG** (*Parental Guidance Suggested*) – rekomenduojama suaugusiųjų kontrolė, kadangi kai kurie vaizdai netinkami žiūrėti vaikams; **PG-13** (*Parental Guidance Suggested for Children under 13*) – rekomenduojama suaugusiųjų kontrolė, kadangi kai kurie vaizdai netinkami žiūrėti vaikams, jaunesniems negu 13 metų; **R** (*Restricted*) – filmų auditorijai taikomi apribojimai. Žiūrint filmą kino teatre, jaunesni nei 17 metų nepilnamečiai privalo jį žiūrėti kartu su suaugusiais; **NS-17** (*No Children Under 17*) – šių filmų negali žiūrėti jaunesni nei 17 metų žiūrovai.

Nuo 1997 m. spalio mėn. JAV žymėjimo kategorijos nustatytos ir televizijos laidom : **TV-Y** (*Children of All Ages*) – laidos skirtos bet kurio amžiaus vaikams; **TV-Y7** (*Children Seven and Older*) – laida skirta vyresniems nei 7 metų vaikams. Šioje laidoje gali būti vaizduojamas „švelnus" smurtas; **TV-G** (*General Audience*) – laida skirta bendrai auditorijai, tačiau joje gali būti erotikos ir smurto vaizdų, vartojami keiksmažodžiai; **TV-PG** (*Parental Guidance Advised for Children*) – norint žiūrėti tokią laidą, būtinas tėvų sutikimas, kadangi kai kurie vaizdai netinkami vaikams (erotikos elementai, smurtas, vartojami keiksmažodžiai); **TV-14** (*Parental Guidance Advised for Children under 14*) – norint žiūrėti tokią laidą, būtinas tėvų sutikimas, kadangi kai kurie vaizdai netinkami vaikams jaunesniems nei 14 metų (erotikos elementai, smurtas, vartojami keiksmažodžiai); **TV-M** (*Mature Audience*) – laida skirta suaugusiųjų auditorijai. Joje gausu smurto, erotikos, dažnai vartojami keiksmažodžiai, todėl tokia laida netinkama žiūrėti jaunesniems nei 17 metų žiūrovams.

JAV TV (pirmosiomis žiūrėjimo sekundėmis) rodomi ir papildomi ženklai: **D** (*suggestive dialogue*) – nepadorus dialogas, **L** (*coarse language*) – keiksmažodžiai, **S** (*sexual situation*) – erotinės situacijos, **V** (*violence*) – smurtas, **FV** (*fantasy violence*) – fantazija smurto tema [86, p. 89,90].

Pastebime, kad JAV vizualinės produkcijos klasifikacija gana plati. Tyrimai parodė, jog 60 pagrindinių kanalų naudoja išvardytas žymėjimo kategorijas (išimtį sudaro žinių laidos).

Taigi užsienio šalys turi savus, gal kiek geriau veikiančius, nepilnamečių gynimo nuo smurto žiniasklaidoje metodus ir jie panašūs į lietuviškus.

2004 m. birželio 2 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą Nr. 681 „ Dėl neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos, priskirtos viešosios informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai, skelbimo ir platinimo tvarkos aprašo ir neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos aprašo patvirtinimo". Šiame nutarime apibrėžtas neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos aprašo (toliau – Sistemos aprašas) tikslas – nustatyti neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių taikymo reikalavimus, kurių privalu laikytis viešai skelbiant ir platinant neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančią informaciją.

Sistemos apraše numatyti filmų, serialų ir laidų, kurių turinyje yra neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos, žymėjimo indeksais suskirstyti pagal žiūrovų amžiaus cenzą: „**N-7**" – skirta žiūrovams nuo 7 metų. Šis indeksas turi būti rodomas filmo, serialo ar laidos pradžioje ir po kiekvieno reklaminio intarpo. Jeigu filmas transliuojamas be reklaminių intarpų, indeksas „N-7" turi būti rodomas ekrane filmo pradžioje ir kas 20 minučių,

kiekvienas indekso rodymo laikas neturi būti trumpesnis kaip 3 minutės; „**N-14**“ – skirta žiūrovams nuo 14 metų; „**S**“ – skirta suaugusiems žiūrovams nuo 18 metų. Šie indeksai turi būti rodomi visą filmo, serialo ar laidos transliavimo laiką. Išimtį sudaro tik žinių laidos. Jos indeksais nežymimos, tačiau prieš žinių laidos reportažą, kuriame pateikiama neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi daranti informacija, jeigu įmanoma, turėtų būti įspėjama žodžiu: „Reportaže pateikiama informacija gali daryti neigiamą poveikį nepilnamečiams“. Filmai, serialai ir laidos, pažymėti indeksu „N-14“, turi būti transliuojami tik nuo 21 iki 6 valandos, o indeksu „S“ – tik nuo 23 iki 6 valandos.

Anonsuojant filmus ar laidas turi būti pateikiama informacija apie jų pobūdį ir tinkamumą nepilnamečiams žiūrovams: anonso metu ekrane turi būti rodomas atitinkamas pristatomo filmo, serialo ar laidos indeksas (kaip numatyta Sistemos aprašo 5 punkte). Filmų, serialų ir laidų indeksus ir pobūdį būtina nurodyti televizijos programose (giduose), kurias skelbia spauda ir elektroninės visuomenės informavimo priemonės.

Radijo laidos, skirtos suaugusiųjų auditorijai (klausytojams nuo 18 m.), gali būti transliuojamos tik nuo 23 iki 6 valandos.

Jeigu interneto tinklalapyje yra informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, būtina įdiegti tokio interneto tinklalapio įžanginį puslapį (priešlapį) su įspėjamuoju užrašu (lietuvių ir anglų kalbomis): „*Šiame tinklalapyje pateikiama informacija gali daryti neigiamą poveikį nepilnamečiams*“. Be to, turi būti vienas iš šių užrašų (lietuvių ir anglų kalbomis): „Pateikiama informacija skirta asmenims nuo 7 metų“; „Pateikiama informacija skirta asmenims nuo 14 metų“; „Pateikiama informacija skirta asmenims nuo 18 metų“.

Erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio visuomenės informavimo priemonių kategorijai Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos sprendimu priskirti spaudos leidiniai, taip pat erotinio ir (ar) smurtinio arba kitokio neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančio turinio smulkūs spaudiniai, vaizdo ir garso įrašai bei kompiuteriniai žaidimai, kuriuose yra ribojamos, tačiau nedraudžiamos skelbti ir platinti viešosios informacijos, turi būti platinami specialiuose įdėkluose ar pakuotėse. Ant šių įdėklų ar pakuočių turi būti aiškiai įskaitomas įspėjamasis užrašas: „Informacija gali daryti neigiamą poveikį nepilnamečiams“ [15].

Šis Vyriausybės nutarimas išplėtė žurnalistų etikos inspektoriaus įgaliojimus, įpareigojo, daugiau institucijų vykdyti smurto televizijoje priežiūros funkcijas [29, p. 48]

Tai, kad šio Vyriausybės nutarimo nuostatos daugiau ar mažiau yra vykdomos žiniasklaidos atstovų, tik viena šios problemos dalis. Kita – kaip šių priemonių laikosi patys nepilnamečiai bei jų tėvai. Atlikto kriminologinio tyrimo rezultatai rodo, kad filmų ir laidų žymėjimo laikosi 49,9% tyrime dalyvavusių respondentų. 34,2% tyrimo dalyvių filmų ir laidų žymėjimo laikosi, kai šalia yra tėvai. Todėl galima teigti, jog nesant tėvų ši respondentų dalis Sistemos apraše išvardintų indeksų nesilaiko. Iš rezultatų matyti, jog ir patys tėvai neskiria tam tinkamo dėmesio. Tačiau

indeksavimas yra efektyvus tik tuomet, kai tėvai kontroliuoja, ką vaikai žiūri. Kita vertus, tyrimais nustatyta, kad tėvai, draudžiantys žiūrėti smurto scenas, gana dažnai sulaukia visiškai priešingo („draudžiamo vaisiaus“) efekto. Tam tikrai nepilnamečių daliai draudžiami smurto vaizdai tampa dar labiau geidžiami.

4.1.5. Techninės priemonės, ribojančios galimybes žiūrėti smurtines laidas

1996 m. JAV Telekomunikacijų įstatymas (Telecommunication Act) įpareigojo gamintojus, televizoriuose įdiegti V-chip, specialius elektroninius įtaisus, leidžiančius tėvams blokuoti neigiamą įtaką nepilnamečių vystymuisi darančias laidas. Tačiau 2003 m. „Vaikų apsaugos nuo smurtinio turinio programų“ įstatymo projekte buvo pažymėta, kad V-chip tinka tik kai kurių vaikų apsaugai. Visų nepilnamečių apsaugoti neįmanoma, nes šio chipo pagalba tėvai gali blokuoti tik tas laidas, kurios jau buvo pažymėtos kaip turinčios smurto apraiškų. Taip pat ne visi tėvai nori ir turi galimybę naudotis tokiais įrenginiais [86, p. 89]. Todėl labai abejotina, kad tokios techninės galimybės „prigis“ ir bus naudojamos Lietuvoje.

4.1.6. Nuosekli mokymo apie žiniasklaidą sistema (žiniasklaidos raštingumas)

JAV mokslininkai bei įstatymų leidėjai supranta, kad vien vaizdo informacijos žymėjimas bei elektroninio kanalų blokavimo sistema neišspręs smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams problemos. Todėl, jų manymu, viena iš efektyviausių prevencijos priemonių galėtų būti mokymo apie žiniasklaidą sistemos sukūrimas, t.y. žiniasklaidos raštingumo kėlimas.

Pagrindinis mokymo apie žiniasklaidą[9] tikslas – parengti šiuolaikinės informacijos sąlygomis gyvenančią jaunąją kartą suvokti įvairią informaciją, išmokyti ją suprasti, suvokti jos poveikį psichikai, išmokyti neverbalinių (techninių priemonių pagalba) komunikacijos būdų, kurie vėliau galėtų būti efektyviai panaudoti neutralizuojant „ekraninio smurto“ poveikį nepilnamečiams.

P. Kipping teigia, kad žiniasklaidos raštingumo išmokyta auditorija yra tokia, kuri supranta, kad televizija skleidžia kažkieno informacines idėjas, t.y informacija pateikiama šių žmonių požiūriu; norint emociškai paveikti žiūrovus, naudojamos specialios technologijos; visi žiniasklaidos tekstai naudingi vieniems žmonėms ir nenaudingi kitiems.

Taigi žiniasklaidos raštingumo išmokyta auditorija ieško alternatyvių informacijos ir pramogų šaltinių; naudojasi televizija savo malonumui ir naudai; jie netampa televizijos manipuliavimo (kažkieno interesų) objektu, žiniasklaidos raštingumo išmokę asmenys žino kaip elgtis, kadangi niekas kitas nepriima sprendimų už juos.

Kitas JAV mediapedagogas E. Toman teigia, kad žiniasklaidos raštingumas – tai vienas iš smurto prevencijos komponentų, tiek atskirų asmenų, tiek visuomenės apskritai. Kad žiniasklaidos raštingumas taptų naudinga prevencijos priemone, mažinančia smurto žiniasklaidoje poveikį

[9] Rusijos mokslininkai, psichologai naudoja mediašvietimo (медиаобразование) terminą. Mediašvietimas tai pedagogikos kryptis, tirianti masinių komunikacijų (spaudos, televizijos, kino, radijo ir t.t.) proceso tikimybes.

nepilnamečiams, juo reikia naudotis, pirma, ribojant laiką, skirtą televizijos (ir ypač smurto scenų) žiūrėjimui; antra, visuomenė (tėvų komitetai, bažnyčios atstovai, visuomeninių organizacijų nariai) galėtų skirti lėšų žiniasklaidos raštingumo programoms, padedančioms tėvams nustatyti ir naudoti apribojimus, taikomus atsižvelgiant į vaiko amžių; trečia, keisti smurto vaizdų poveikio būdą. Tai galima padaryti išanalizavus techninių priemonių, naudojamų žiaurių scenų filmavimui, ir įvairių smurto vaizdų žiniose, multiplikacijoje, filmuose, sporto laidose bei muzikiniuose klipuose analizės būdu. Vaikai kuo anksčiau turi išmokti skirti realius vaizdus nuo prasimanymo [25, p. 97].

Manytina, kad toks smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams prevencijos būdas yra naudingas ne tik kitoms šalims, bet ir Lietuvai. Tačiau norint pasiekti teigiamų žiniasklaidos raštingumo tikslų būtina suvienyti valstybės, visuomeninių organizacijų, tėvų bei ugdymo įstaigų pastangas.

4.1.7. Patarimai ir informacija apie pagalbą

Yra nuomonių, kad viešumas mažina smurtą, todėl viena iš svarbių smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams prevencijos priemonių laikytina informacijos skleidėjų žiūrovams, skaitytojams teikiami patarimai bei informacija, kaip apsisaugoti nuo smurto, į kokias įstaigas kreiptis pagalbos. A. Kiškio manymu, kadangi Lietuvoje yra daug įstaigų ir organizacijų, kurių darbo tikslas – smurto prevencija ir pagalba nukentėjusiems nuo smurto asmenims. Televizija turėtų pateikti žiūrovams šią informaciją, kur ji tinkama [29, p. 48].

Deja šiuo metu informavimo priemonėse tokios informacijos nerasime. Išimtį sudaro internetinė žiniasklaida, tačiau ir joje tokių patarimų ir informacijos nėra gausu. Norint ją rasti, tenka gana ilgai naršyti tinklalapiuose.

4.1.8 Visuomenės dalyvavimas (akcijos, projektai ir renginiai skirti smurto prevencijai)

Antrus metus iš eilės Lietuvoje Pasaulio moterų suvažiavimo fondo[10] iniciatyva lapkričio 19 d. yra minima Tarptautinė smurto prieš vaikus prevencijos diena. Ši diena pasaulyje pažymima įvairiais renginiais, taip siekiama atkreipti visuomenės dėmesį į smurto prieš vaikus atvejus. Vaikas visuomenėje turi jaustis saugus, orus ir gerbiamas.

Keturis metus iš eilės gegužės mėnesį įvairiuose Lietuvos miestuose vyksta Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kartu su Lietuvos vaikų teisių gynimo organizacija „Gelbėkit vaikus“ rengiamos akcijos „Gegužė – mėnuo be smurto prieš vaikus“. Šių akcijų metu vyksta įvairūs renginiai: piešimo konkursai, koncertai, psichologinės paskaitos tėvų teisių ir pareigų temomis ir t.t. Šia akcija siekiama kurti visuomenėje nepakantumo atmosferą smurtui bei prievartai prieš vaikus, skatinti visuomenę mokytis spręsti konfliktus nenaudojant smurto, netoleruoti smurtinės kultūros [92].

[10] Šis fondas vienija 700 nevyriausybinių ir vyriausybinių organizacijų iš 119 pasaulio šalių [92].

Taip pat Socialinės apsaugos ir darbo ministerija kasmet skelbia Trumpalaikės ir ilgalaikės kompleksinės pagalbos vaikams, nukentėjusiems nuo smurto, ir jų šeimoms teikimo projektų konkursus pagal Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005-2007 metų programą [12]. Šiais metais buvo paremta dešimt projektų. Jų daliniam finansavimui skirti 195 tūkstančiai litų [92].

Tačiau apie šiuos projektus, akcijas bei renginius didesnioji visuomenės dalis net nežino. Informacija apie šias priemones prieinama gana siauram visuomenės ratui. Dažniausiai ataskaitos apie tokių renginių rezultatus pateikiamos jau po laiko internetinėje žiniasklaidoje.

4.2. Prevencijos priemonės, nukreiptos į mikrosocialinę aplinką

Vaiko socializacijos procesas vyksta tam tikrame ryšių su kitais asmenimis kontekste, kurio svarbiausios sudėtinės dalys yra šeimos struktūra, gyvenimo kokybė ir kt. Vaikystėje ir paauglystėje vaiko santykiai su tėvais, bendraamžiais, broliais, seserimis ir mokytojais sudaro svarbiausias socialinės aplinkos sąlygas, kuriomis pasireiškia asocialus elgesys, kur jis išbandomas ir tobulinamas, stiprėja arba šalinamas, nuslopinamas. Pagal tarpusavio santykių šeimoje pavyzdį vaikas mokosi bendrauti su kitais žmonėmis. Tėvų reakcija į neigiamą vaiko elgesį, tėvų ir vaikų santykių pobūdis, šeimos mikroklimatas, jos narių santykių harmonija (arba disharmonija) – tai veiksniai, galintys lemti vaiko agresyvų elgesį šeimoje ir už jos ribų, taip pat paveikti jo santykius su aplinkiniais vyresniame amžiuje [44, p. 246, 247].

4.2.1. Tėvai (šeima)

Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1989 m lapkričio 20 d. priimtoje Jungtinių tautų vaiko teisių konvencijoje pabrėžiama, kad tėvams arba atitinkamais atvejais teisėtiems globėjams **tenka pagrindinė atsakomybė** už vaiko auklėjimą ir vystymąsi. Pagrindinis jų rūpestis turi būti vaiko interesai [4].

Taigi tėvai – svarbiausi prevencijos subjektai, galintys tiesiogiai veikti ir kontroliuoti vaikų pasirinkimą, ugdyti teisingą požiūrį į žiniasklaidos priemonių teikiamą smurtinę informaciją.

Kaip teigia psichologai, jaunesni nei **5 metų** vaikai jau turi pomėgį žiūrėti jų mėgiamų herojų laidų kartojimus ar net prašo tėvų tai įrašyti. Jie pradeda naudotis distancinio valdymo pulteliu, todėl gali persijungti kanalus. Mėgsta kopijuoti ir daryti taip, kaip daroma ekrane.

6-9 metų amžiaus jie jau gerai supranta tai, kas vyksta, nors jiems dar tebėra sunku suprasti ribas tarp tikrovės ir kūrybos.

10-16 metų amžiaus jie supranta skirtumą tarp realybės ir išgalvotų dalykų. Visiškai supranta ir jau gali atsakyti už savo elgesį. Labai didelis potraukis sugerti į save požiūrį, kad daug ką galima išspręsti kumščiais. Tokio amžiaus vaikai jau beveik susiformavę, nors dar galima

bandyti pakeisti jų žiūrėjimo įpročius, tačiau vargu ar tai pavyks. Todėl vaikų televizijos žiūrėjimo įpročiai turi būti formuojami nuo pat mažens [59].

Psichofiziologų duomenimis, vaikas iki 2 metų amžiaus apskritai neturi žiūrėti televizoriaus. 2-6 metų vaikams televizorių galima žiūrėti nuo 15 iki 40 minučių per dieną, nuo 6 metų – ne ilgiau kaip 1 valandą per dieną. Tačiau vertinant šiuolaikinį pasaulį, tai sunkiai įsivaizduojama ir įgyvendinama. Tačiau reikia stengtis, kad televizija ir internetas netaptų pagrindiniu vaiko auklėtoju. Psichologai, gydytojai aktyviai dalyvaujantys smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams problemos sprendime siūlo:

Veikti kartu

Todėl jau nuo mažens reikia stengtis būti su savo vaiku, kai jis žiūri televizorių. Stebėti vaiką, jei jis persijungė kanalą ar išsigando to, kas buvo rodoma, geriau prieiti ir apskritai išjungti televizorių. Domėtis, kokias knygas skaito vaikas, kokiuose interneto svetainėse jis lankosi. Parinkti tokias televizijos laidas bei filmus, kurie tiktų vaikams pagal jų amžių ir subrendimą. Labai svarbu aptarti kartu žiūrimas laidas. Vaikai turi žinoti tėvų nuomonę, tačiau turi turėti galimybę išsakyti ir savąją. Manytina, kad geriausias auklėjimo būdas – tinkamas pavyzdys, todėl patiems tėvams reikia rečiau žiūrėti laidas, kurios, jų manymu, netinka vaikams. Psichologų manymu, vaikams apskritai reikia vengti žinių laidų [59, 63].

Keisti požiūrį

Bendrauti su vaiku, bandyti jam paaiškinti apie skirtumus tarp tikro gyvenimo ir jo matytų filmų bei laidų. Išreikšti savo požiūrį į žiaurumą. Tėvai – svarbiausi asmenys vaiko gyvenime, todėl jų asmeninis požiūris daro didžiausią įtaką. Verta neigiamai sureaguoti į žiaurumą, rodomą per televizorių ar vaizdajuostę. Reikia parodyti, kad nepritariama smurtui bei žiaurumui. Taip pat tikslinga kalbėti apie tai, kas yra žiauru. Kalbėjimas apie tokius dalykus sumažina įtampą. Būtina paaiškinti vaikams, kad smurtas nėra pati tinkamiausia priemonė konfliktams spręsti [59, 63].

Kontroliuoti laiką

Riboti televizijos žiūrėjimo ar naudojimosi internetu laiką iki 1-2 valandų. Taip pat stengtis, kad tuo metu vaikas gautų kokybišką ir jam naudingą informaciją. Sutarti, kuriuo metu (gerai būtų, kad ir patys tėvai dalyvautu tokiame susitarime) gali žiūrėti televizorių. Pavyzdžiui, galima sutarti, kad vaikas nežiūrės televizoriaus iš ryto, prieš mokyklą (nors labai abejotina ar jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikai sutiks su tokiomis sąlygomis, juo labiau kad ankstyvas rytas pats multiplikacinių filmų rodymo įkarštis) arba kad vaikai gali žiūrėti televiziją ar žaisti kompiuteriu tik paruošę pamokas. Ir geriausiai būtų, kad vaiko kambaryje nebūtų laikomi

televizorius, vaizdo magnetofonas ar kompiuteris. Šią techniką geriausiai laikyti tokiose patalpos, kuriose lengviau patikrinti, ką žiūri vaikas tuo metu [63].

Parinkti alternatyvas ir nukreipti vaiką į kitą veiklos rūšį

Dažnai ir patiems tėvams vertėtų suvokti ir paaiškinti vaikams, kad, be televizijos ir interneto, yra daug kitų pramogų, kurios teikia malonumo visai šeimai. Tai gali būti bendri pasivaikščiojimai, iškylos, ekskursijos, vakarėliai.

Nuo mažens reikėtų formuoti vaiko skaitymo įgūdžius ir skatinti jo domėjimąsi grožine literatūra.

Išmokyti vaikus įvairių žaidimų (šaškių, šachmatų, stalo žaidimų, lauko žaidimų) ir patiems dalyvauti juos žaidžiant.

Skatinti vaikus lankyti įvairius būrelius, sportuoti.

Šiuo metu nėra jokių nustatytų normų, kurios padėtų tėvams apsispręsti, kas geriausiai tinka jo vaikui. Tai priklauso tik nuo pačių tėvų, kaip jie patys vertiną šį reiškinį ir koks jų požiūris į smurtą žiniasklaidos priemonėse. Nors yra pastebėta, kad šiuolaikinių tėvų požiūris į smurtą gana tolerantiškas.

4.2.2. Mokykla

Mokykla taip pat galėtų tapti viena iš pagrindinių prevencijos institucijų, tačiau, kaip jau buvo minėta aptariant kriminologinio tyrimo rezultatus, mokykla gana inertiškai sprendžia smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams problemą. Manytina, kad tam turi įtakos nusistovėjusi nuomonė, jog pagrindinė auklėjimo našta tenka tėvams, o į mokyklą vaikas ateina mokytis. Anot daugumos pedagogų, jie ir taip apkrauti darbais, mokymosi programos plačios, todėl jokiai po-pamokinei veiklai (klasės valandėlėms, diskusijoms) nebeužtenka laiko. Be to, tradiciškai mokyklos institucija orientuota į autoriteto struktūrą mokytojo ir mokinių santykiuose, t.y. ji remia realią mokytojo valdžią mokiniams, kartu pateisina įtampą, atsirandančią iš mokytojo laisvės likučio, t.y. iš asmeninės atskiro mokytojo elgsenos su savo klase. Šios įtampos padidėjimą nulemia ir tas faktas, jog mokinių kolektyvas dvejopu prieštaringu požiūriu priklauso nuo mokytojo (viena – globa ir rūpinimasis, kita – pažymiai ir bausmės). O mokytojai priklauso nuo mokyklos administracijos (ar atskirų jos atstovo) autoriteto [22, p. 140]. Todėl manytina, kad mokytojų ir mokinių santykiuose stokojama dialogo. Todėl dažnas, kad ir geriausiais norais grįstas, mokytojo monologas aktualia visuomenei smurto tema, mokinių daugumos suprantamas, kaip noras apriboti jų teises arba eiliniu moralizavimu šia tema, todėl neįdomi ir neįvertinama.

Antras problemos aspektas – tai tėvų ir pedagogų bendro veiklos plano nebuvimas. Kol tėvai savo pareigas bando įpiršti mokytojams, o šie jas bruka tėvams, tol ši problema nebus išspręsta.

Kaip mano A. Fiodorovas, vertinga prevencijos priemone galėtų tapti žiniasklaidos raštingumo pamokų integravimas mokykloje, nes jos gali būti integruotos bet kurioje aplinkoje – mokykloje, užklasinėje veikloje (būreliuose, klubuose). Šių pamokų metu turėtų būti aiškinami alternatyvūs tarpasmeninių konfliktų sprendimo būdai, kultūrinių, ekonominių, politinių faktorių susijusių su „Smurto žiniasklaidoje“ tema, nustatymas ir tyrimas, visuomeninių disputų bei debatų rengimas mokyklose, kitose ugdymo ir globos įstaigose bei pačiose informavimo priemonėse [86, p. 91] .

Galutinis šios problemos sprendimas – tai kelti visų gyventojų išsilavinimo kokybę. Smurto, pornografijos produkcijos gamybą ir platinimą galutinai pavyks sustabdyti tik tuomet, kai žmonės tiesiog nebenorės jos žiūrėti, o tai atsitiks tik tuomet, kai jie bus pakankamai išlavinti, emociškai saugūs ir pakankamai subrendę, kad atskirtų beprasmes peštynes nuo turiningos ir jaudinančios dramos [25, p. 97].

IŠVADOS

1. Išskiriamos šios veikiančios individą žiniasklaidos funkcijos: informacinė, asmenybės identifikacijos, integracijos ir socialinio bendravimo bei pramoginė. Tokiu būdu informacijos gavėjui daromas didžiulis psichologinis ir kultūrinis poveikis. Dažniausiai žiniasklaidos atstovai akcentuoja teigiamą – prosocialų žiniasklaidos poveikį, tuo tarpu visuomenės bei valstybės institutų atstovai vis dažniau atkreipia dėmesį į žiniasklaidoje (labiausiai akcentuojama būtent televizijos įtaka) karaliaujantį smurtą. Tyrimais nustatyta, jog ilgalaikis nepilnamečių buvimas televizijos smurto atmosferoje moko juos suvokti agresiją kaip normalų gyvenimo būdą. Be to, dauguma mokslininkų laiko žiniasklaidą viena iš nepilnamečių agresijos priežasčių.

2. Mokslininkai yra pasiūlę įvairių agresijos apibrėžimų ir klasifikacijų, tačiau nė vieno iš jų negalima laikyti išsamiu ir visuotinai priimtinu. Agresyvumas (agresyvus elgesys) taip pat vertinamas kaip viena iš asocialaus elgesio formų. Agresyvus elgesys apskritai yra atskiras tyrimų objektas, nes ne visi agresyvūs veiksmai yra asocialūs. Tačiau agresyviu elgesiu domimasi todėl, kad jis gali pradėti reikštis labai ankstyvame amžiuje, t.y. ankstyvoje arba vidurinėje vaikystėje, ir pagal agresyvaus elgesio pradžią ir pobūdį galima gana patikimai numatyti tolesnes elgesio problemas, dažnai peraugančias į nusikalstamą elgesį.

3. Egzistuoja nemažai teorijų, aiškinančių smurto žiniasklaidoje įtaką žiūrovų agresyvumui ir nusikalstamumui. Bandymai nustatyti agresijos priežastis ligi šiol kelia daug ginčų. Populiariausios yra šios: bihevioristinis požiūris, socialinio išmokimo teorija, stimuliacinio poveikio, psichofiziologinė ir psichoanalitinė teorijos. Kitos teorijos yra artimos minėtoms. Remiantis šiomis teorijomis buvo atlikta daugybė eksperimentų ir tyrimų, kurių rezultatai daugiau ar mažiau sutapdavo arba kardinaliai skirdavosi. Ir tai suprantama, nes kiekviena teorija vertina žmogų bei jo elgesio esmę savaip. Tačiau mokslininkai sutinka, kad kaltinti vien žiniasklaidą, jog ji daro iš nepilnamečių smurtautojus ir nusikaltėlius, tas pats, kas teisti peilį, o ne žudiką. Nors žiniasklaidos, kaip vieno iš socialinių faktorių, poveikiu (teigiamu ir neigiamu) jaunimui neabejoja.

4. Atlikus kriminologinį tyrimą, galima teigti, kad neigiamas smurto žiniasklaidoje poveikis nepilnamečiams egzistuoja. Į agresiją linkę nepilnamečiai yra labiau paveikūs nei jų neagresyvūs bendraamžiai. Vyksta A. Banduros (žr. 2 skyrių „Socialinio išmokimo teorija“) minėti elgesio modelių išmokimo bei įsiminimo procesai. 56 % agresyvių tiriamųjų norėtų pakartoti pamatytą smurtą, o 87 % agresyvių nepilnamečių – dalyvauti smurtaujant.

5. Remiantis gautais rezultatais, agresyvūs nepilnamečiai abejingi smurtui, todėl dažniau renkasi smurtinius konfliktų sprendimo būdus (žr. 2 skyrių „Stimuliacinio poveikio teorija“). Tik 2,4 % agresyvių tiriamųjų žiūrėdami smurto scenas jaučia baimę ar nerimą. Ir 78% apklaustų agresyvių nepilnamečių pasirinktų smurtinį konflikto sprendimo būdą. Tačiau ar įgyvendintų jį

tikrovėje, nežinoma. Todėl galima teigti, kad smurtas žiniasklaidoje labiau veikia agresyvius nepilnamečius. Tačiau negalima teigti, kad tai pagrindinė agresijos ir smurtinio elgesio priežastis. Smurtas žiniasklaidoje greičiau vienas iš daugybės faktorių, lemiančių agresiją ir smurtinį nepilnamečių elgesį.

6. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir šiuo metu veikiantys įstatymai gana gerai nustato vaiko ir jaunuolio asmenybės apsaugą viešosios informacijos srityje, valstybės politikos pagrindus, tačiau šie įstatymai praktiškai yra neefektyvūs ir nesugeba apsaugoti vaiko asmenybės nuo žalojimo. Esantys įstatymai neveikia, nes nesukurta tobula jų funkcionavimo sistema.

7. Lietuvoje, nors ir deklaruojama, tačiau nesukurta efektyvi nuobaudų, taikomų įstatymus pažeidusiems žiniasklaidos atstovams, sistema. Todėl kaltininkai dažniausiai lieka nenubausti.

8. Sudėtinė žiniasklaidos savireguliavimo mechanizmo dalis – žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksai bei jų laikymąsi kontroliuojantys savivaldos organai. Tačiau daugelis specialistų, siejančių savo veiklą su žiniasklaida, pripažįsta, kad žiniasklaidos savireguliacijos principas Lietuvoje neveikia. Nors teigiamas poslinkis šia linkme – 2005 m. balandžio 15 d. priimtas naujas gerokai papildytas ir pataisytas „Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas“. Ir nors etikos normos yra svarbi ir reikalinga poveikio žiniasklaidos subjektams mechanizmo dalis, turinti įtakos jų elgesiui, tačiau šių normų veiksmingumas yra sunkiai pamatuojamas ir (tikėtina) nedidelis.

9. Lietuvoje nemažai viešosios informacijos rengėjų ir platintojų veiklos priežiūrą vykdančių institucijų, tačiau jų veikimo mechanizmas nėra darnus. Kai kurios institucijos savo funkcijomis labai panašios, dėl to kyla klausimas, ar tikslinga turėti tiek vienas kitą dubliuojančių subjektų.

10. Lietuvoje egzistuojanti filmų ir laidų ženklinimo (N-7, N-14, S) sistema gana gerai reglamentuota, tačiau jos efektyvumas nedidelis. Iš tyrimo rezultatų matyti, kad filmų ir laidų žymėjimo laikosi 49,9% tyrime dalyvavusių respondentų. 34,2% tyrimo dalyvių filmų ir laidų žymėjimo laikosi, kai šalia yra tėvai. Todėl galima teigti, jog nesant tėvų ši respondentų dalis ženklinimo nesilaiko. Taip pat pateikti apklausos rezultatai rodo, jog ir tėvai neskiria tam tinkamo dėmesio. Taigi indeksavimas yra efektyvus tik tuomet, kai tėvai kontroliuoja, ką vaikai žiūri.

11. Tėvai – svarbiausi prevencijos subjektai, galintys tiesiogiai veikti ir kontroliuoti vaikų pasirinkimą, ugdyti teisingą požiūrį į žiniasklaidos priemonių teikiamą smurtinę informaciją. Tyrimo rezultatai parodė, kad kartu su vaikais televizorių žiūri ir vėliau aptaria pamatytą tik 24,9%, nereaguoja į rodomą smurtą 87% tėvų. Taigi tėvai tolerantiški smurtui ir suvokia jį kaip gyvenimo realybę.

12. Mokykla taip pat galėtų tapti viena iš pagrindinių prevencijos institucijų, tačiau kriminologinio tyrimo rezultatai rodo, jog mokykla gana inertiška spręsdama smurto žiniasklaidoje

poveikio nepilnamečiams problemą. Manytina, kad tam turi įtakos nusistovėjusi nuomonė, jog pagrindinė auklėjimo našta tenka tėvams, o į mokyklą vaikas ateina mokytis.

PASIŪLYMAI

1. Tobulinti įstatyminę bazę. Ypač tai aktualu sprendžiant, atsakomybės už nepilnamečių apsaugą nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio reglamentuojančių teisės aktų pažeidimo, klausimus.

2. Tobulinti viešosios informacijos rengėjų ir platintojų veiklos priežiūrą vykdančių institucijų veiklos mechanizmą.

3. Kelti žiniasklaidos atstovų kvalifikaciją. Būtina, kad už nepilnamečių apsaugą nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio reglamentuojančių teisės aktų pažeidimą, atsakomybę prisiimtų ne tik viešosios informacijos rengėjai, platintojai ir žurnalistai, bet ir savininkai.

4. Aiškiai apibrėžti profesionalaus žurnalisto teisinį statusą, kadangi šiuo metu bet kuris asmuo gali vadinti save žurnalistu. Tokio statuso įvardijimas padėtų išspręsti žurnalistinės etikos laikymosi principų, veiksmingo savireguliacijos mechanizmo funkcionavimo, žurnalisto sąžinės, laisvės ir nepriklausomumo nuo leidėjo ar savininko interesų problemas.

5. Vykdyti visuomenės švietimą, neapsiriboti tik vienetinėmis akcijomis, projektais ar renginiais apie kuriuos didesnioji visuomenės dalis nežino. Kurti platesnes tokių priemonių skelbimosi galimybes – interneto svetainės, tinklalapio sukūrimas, anonsavimas per televiziją.

6. Vykdyti tėvų (globėjų) psichologinį konsultavimą, suteikiant galimybę gauti kvalifikuotą psichologų pagalbą smurto žiniasklaidoje prevencijos klausimais.

7. Sukurti žiniasklaidos raštingumo mokymo sistemą. Žiniasklaidos raštingumo disciplinos įvedimas aukštosiose mokyklose (pedagogų parengimas), šios programos įdiegimas mokyklose atskiros disciplinos ar fakultatyvinių užsiėmimų pagrindu.

NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

Įstatymai ir kiti teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos konstitucija: Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. - Vilnius: Mūsų Saulužė, 2005. Oficialių dokumentų tekstai su pakeitimais ir papildymais iki 2005 m. lapkričio 2 d.
2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija priimta 1950 m. lapkričio 4 d.// Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.
3. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija iš dalies pakeista protokolu Nr.11 su papildomais protokolais Nr.1,4,6 ir 7// Valstybės žinios, 2000m. Nr. 96-3016.
4. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1989 m. lapkričio 20 d. priimta Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija (ratifikuota 1995-07-03 įstatymu Nr. I-983) // Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501.
5. Europos konvencija dėl televizijos be sienų priimta 1989 m. gegužės 5 d.// Valstybės žinios, 2000, Nr.29-805.
6. 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968 patvirtintas Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas //Valstybės žinios 2000, Nr. 89-2741. Aktuali redakcija nuo 2007 - 07-22.
7. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. – Vilnius: Mūsų Saulužė, 2003. Oficialių dokumentų tekstai su pakeitimais ir papildymais iki 2004 m. spalio 5 d.
8. 1996 m. kovo 14 d. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas Nr. I-1234 // Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807. Aktuali redakcija nuo 2006-06-08.
9. 2006 liepos 11 d. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas Nr.X-752 // Valstybės žinios, 2006, Nr. 82-3254.
10. 1996 m. liepos 2 d. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas , Nr. I-1418 // Valstybės žinios, 2006, Nr. X-752. Aktuali redakcija nuo 2006-09-01.
11. 2002 m. rugsėjo 10 d. Lietuvos respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas Nr.IX-1067 // Valstybės žinios, 2002, Nr. 91-3980. Aktuali redakcija nuo 2006-12-05.
12. 2005 m. gegužės 4 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 491 „Dėl nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005-2007 m. programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2005, Nr.58-2021.

13. 1995 m. rugsėjo 26 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. I-1046 „Dėl pritarimo Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucijai dėl žurnalistikos etikos“ // Valstybės žinios, 1995, Nr. 85-1918.
14. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas (2005-04-15) // Lietuvos žurnalistų sąjunga http://www.lzs.lt/link.php?link_id=179&page_meniu=5(prisijungimo.(2007-11-10).
15. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 2 d. nutarimas Nr. 681 „ Dėl neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos, priskirtos viešosios informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti kategorijai, skelbimo ir platinimo tvarkos aprašo ir neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 89-3281.
16. 2002 m. kovo 5 d. Lietuvos Respublikos Kino įstatymas Nr. IX-752 // Valstybės žinios, 2002, Nr. 31-1107. Aktuali redakcija nuo 2003-10-21.
17. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimas Nr. 290 „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2003,Nr.24-1002. Aktuali redakcija nuo 2004-06-15.
18. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2002 spalio 16 d. nurodymas Nr.143 „Dėl prokurorų veiklos užtikrinant vaikų teisių apsaugą nuo smurto nukentėjusių vaikų teisių ir teisėtų interesų gynimo“.Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra. // http://www.prokuraturos.lt/kontaktai/generalin%C4%97prokurat%. (2007-10-19)
19. 2004 m. vasario 5 d. Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų senato nutartis B3-304 „Dėl atsakomybės už BK 286 straipsnyje ir ATPK 187 straipsnio 1 dalyje numatytas veikas atribojimo kriterijų“ // http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=26494 (2007-01-08).

Specialioji literatūra

20. **G. Babachinaitė.** Nepilnamečių smurtas Lietuvoje: raiška, priežastys ir prevencija // Jurisprudencija, 2002, t. 27(19); 108-117.
21. **J. Bluvšteinas** (Atsakingas redaktorius). Kriminologija. – Vilnius: Pradai, 1994.
22. **Ch. Büttner.** Gyvename su agresyviais vaikais. – Vilnius: Presvika,1998.
23. **A. Dobryninas.** Virtuali nusikaltimų tikrovė. – Vilnius: Eugrimas, 2001.
24. **O. Fedosiuk.** Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje. // Jurisprudencija, 2001, t. 21(13); 101-115.
25. **J. Gilligan.** Smurto prevencija. – Vilnius: Eugrimas, 2002.

26. **A. Juodraitis.** Asmenybės adaptacija: kintamųjų sąveika. – Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2004.
27. **V. Justickis.** Kriminologija, 2d . – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004.
28. **K. Kardelis.** Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. – Šiauliai: Lucilijus, 2007.
29. **A. Kiškis.** Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija.// Jurisprudencija, 2004, t. 59(51); 39-53.
30. **G. Kvieskienė.** Socializacija ir vaiko gerovė. – Vilnius: VPU, 2003.
31. **M. McLuhan.** Kaip suprasti medijas.- Vilnius: Baltos lankos, 2003.
32. **Ž. Pečiulis.** Iki ir po televizijos. – Vilnius: Versus aureus, 2006.
33. **V. Sirvydis.** Agresyvumo raiška tyčinių nužudymų genezėje.//Jurisprudencija, 2003, t. 38(30); 46-56.
34. **R. Tidikis.** Socialinių mokslų tyrimų metodologija. – Vilnius: LTU Leidybos centras, 2003.
35. **U. Ulfkotte.** Taip meluoja žurnalistai. – Vilnius: Mintis, 2003.
36. **V. Urbonas.** Žurnalistikos pagrindai.- Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2001.
37. **A. Vaičiulienė.** Paauglio psichologija. – Vilnius: Presvika, 2004.
38. **A. Valackienė.** Sociologinis tyrimas. – Kaunas: Technologija, 2004.
39. **G. Valickas.** Psichologinės asocialaus elgesio ištakos. – Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1997.
40. **Vaikų ir Jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija. –** Vilnius: Nuskalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2000.
41. **Vaikų psichologinis konsultavimas.** - Vilnius: Presvika, 1999.
42. **D.O. Žilienė**. Pamaitinkime vaiko sielą. - Vilnius: BSPB spaustuvė, 2004.
43. **R**. **Žukauskienė.** Rados psichologija**. –** Vilnius: Margi raštai, 2001.
44. **R**. **Žukauskienė.** Kriminalinio elgesio psichologija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
45. **Р. Бэррон, Д. Ричардсон.** Агрессия. – Москва, Харьков, Минск: Питер, 1997.
46. **Р. Блэкбэрон.** Психология криминального повеения**. –** Питер, 2004.
47. **Д. Майерс.** Социальная психология, 6-е международное издание. - Москва, Санкт-Петербург, Нижний Новгород, Воронеж, Ростов-на-Дону, Екатеринбург, Самара, Киев, Харьков, Минск: Питер, 2002.
48. **Б. Хегенхан, М.Олсон.** Теории научения, 6-е издание**. -** Москва, Санкт-Петербург, Нижний Новгород, Воронеж, Ростов-на-Дону, Екатеринбург, Самара, Киев, Харьков, Минск: Питер, 2002.
49. **Л. Хьелл, Д.Зиглер.** Теории личности**.** - Москва, Харьков, Минск: Питер, 1997**.**

Interneto šaltiniai

50. **Apie vaikus žiniasklaidoje.** Lietuvos žurnalistų sąjunga. http://www.lzs./about.php/dž267&type=paper&page_menu=4# (2007-10-19).
51. **A. Balčytienė**. Naujoji žiniasklaida: raida, tendencijos ir pažadai. http://sk.mch.mii.lt/izanga1.html (2007-06-26).
52. **A. Balčytienė.** Žiniasklaidos tekstai. http://donelaitis.vdu.lt/publikacijos/balcytiene.pdf (2004-09-19).
53. **A. Baranauskaitė.** Lietuviškos spaudos strategijos: reitingai ar reputacija? Lietuvos žurnalistų sąjunga. http://www.lzs./about.php/dž267&type=paper&page_menu=4# (2007-10-19).
54. **Dabartinės lietuvių kalbos žodynas**. Lietuvių kalbos institutas. http://www.autoinfa.lt/webdic (2007-10-12).
55. **K.Garalevičiūtė. V**aikai springsta komercija**.** http://www.lzs./about.php/dž267&type=paper&page_menu=4# (2007-10-19).
56. **G. Leškevičienė.** TV grėsmė nepilnamečiams didesnė nei įsivaizduojate. Lietuvos žurnalistų sąjunga. http://www.mediabv.lt/zinpr_det.php?id=3475 (2006-12-13).
57. **V. Norvilienė.** Pornografija, smurtas ir žiniasklaida. http://wwwprizme.lt/index.php?option=com_content&task=view&d=246&temid=86 (2007-11-11).
58. **A. Praškinis**. Septynios tezės apie cenzūrą. Lietuvos Respublikos Seimas. http://www3.lrs.lt/seimu_istorija/w3_viewer.ViewDoc-p_int_tekst_id. (2007-11-11).
59. **T.Ramanauskienė.** Smurtas ekrane. Kretingos psichikos sveikatos centras. www.kretingospsc.lt/naudinga_informacija/smurtas_ekrane.pdf. (2007-10-19).
60. **A.Tereškinas.** Vyriškumas, agresija ir žiniasklaida. http://www.balsas.lt/naujiena/122 (2007-11-11).
61. **Nepilnamečius žalojanti žiniasklaida – smurtaujančios visuomenės atspindys.** http://www.lzs.lt/about.php?id=91&type=paper&page_menu=4. (2009-12-13).
62. **Vaiko teisės ir interesai žiniasklaidoje.** Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. http://vaikams.lrs.lt/informaciniai/kontr%20kalba%20ziniasklaid. (2006-12-22).
63. **Smurtas žiniasklaidoje.** Sveikas žmogus. http://www.sveikaszmogus.lt/index.php?pagrid=vaikas&/id=2&rodyti. (2007-10-19).
64. **Tarptautinių žodžių žodynas.**

65. **Žurnalistų etikos inspektoriaus R.Gudaičio 2006-11-14 pranešimas konferencijoje** „Smurtas šeimoje – žmogaus teisių pažeidimas“. http://www3lrs.lt/docs2/IUUPYIPI.PDF. (2007-09-16).
66. **Neteisėto ir žalingo informacijos turinio kontrolė nepilnamečių apsauga elektroninėje erdvėje.** http://wwwonlinechildpotection.org.lt. (2007-09-16).
67. **Teisinė bazė smurtą patyrusių vaikų reabilitacijos koncepcijai įgyvendinti(teisės aktų analizė, išvados ir pasiūlymai**. (A.Dapšys, G.Sakalauskas, V.Valeckaitė). http://www.teise.org. (2007-10-16).
68. Europos sąjungos veiklos sričių apžvalga. Garso ir vaizdo politika. http://europa/eu/index_lt.htm. (2007-09-16).
69. Media Violence in Children's Lives. www.naeyc.org/about/positions/pdf. (2007-10-19).
70. Children and media Violence. National Institute on Media and the Family. http://www.mediafamily.org/facts/facts_vlen.shtml (2007-11-11).
71. Children and Media Violence. http://www.diathreference.com/Ce-Da/children-and-Media-Violence.html (2007-11-11).
72. The Effects of Media Violence on children. http://www.phac-aspc.gs.ca./ncfv-cnivf/familyviolance/html/nfntsffemedia_e.html (2007- 11-11).
73. Psichiatric Effect of Media Violence. http://www.healthyminds.org/mediaviolence.cfm. (2007-11-11).
74. Violence in Children's Cartoons. http://www.Fradical.com/violence_finds_a_niche_in_children_cartoons.htm. (2007-11-11).
75. Childhood Exposure to media Violence Predicts Young Adult Aggressive Behavior, According to New 15-Years study. Amercan Psychological Association. http://www.apa.org/releases/media_violence.html. (2007-11-11).
76. Television Violence: A Review of the Effects on Children of Different Age. http://www.cfc-efc.ca/docs/mnet/00001068.htm. (2007-11-11).
77. **Гриценко А.В.** Влияние сцен насилия, демонстрируемых на телевизионных экранах, на поведение детей в реальной жизни. http://www.mail.ru (2007-05-21).
78. **Гуриев В.** Наших бьют! Компьютерра № 33, 2002. http://go.mail.ru/search?&q=%C2%EE%E7 (2007-05-21).
79. **Жмуров Д.В.** Теленасилие. http://www.zmurov.by.ru/tn/tn_index.html. (2007-10-17).
80. **Жмуров Д.В.** Сценарная агрессия. Влияние СМИ на криминализацию молодежи.: http://www.zmurov.by.ru/scen/scen_index.html. (2007-10-17).

81. **Исмаилов Б.И.** Правовые аспекты правовой защиты несовершеннолетних от вредного воздействия информационной среды. Политика и право, 2006. http://www.elib.org.ua (2007-09-16).
82. **Клочкова А.В.** Роль СМИ в детерминации девиантности. http://lib.socio.msu.ru/1/library?a=p&p=home&1=ru&w=windows-1251 (2007-09-16).
83. **Крутов А.Н.** Зарубежный опыт правовой защиты детей от вредного воздействия СМИ. http://www.kroutov.ru/index.shtml (2007-05-21).
84. **Науменко Т.В.** Функия журналистики и функции СМИ. CREDO NEW теоретический журнал.http://www.orenburg.ru/culture/credo (2007-08-20).
85. **Федоров А.** Насилие на экране. Человек №5, 2004. Статья подготовлена при поддержке гранта United States Information Agency и Kennan Institute for Advanced Russian Studies (Woodrow Wilson International Center for Scholars, Вашингтон). http://www.courier.com.ru/homo/index.html (2007-05-21).
86. **Федоров А.** Влияние экранного насилия на детскую аудиторию в США.Экономика политика культура, 2004, № 1 стр.77-93. http://www.mail.ru (2007-05-21).
87. **Федоров А.** Несовершеннолетняя аудитория и насилие на экране. Педагогическая диагностика, Москва, 2007, № 1, стр.141-151. http://www.mail.ru (2007-05-21).
88. **Федоров А.** Проблема насилия на российском экране. http://www.mail.ru (2007-10-16).
89. Опросник Баса-Дарки: агрессивность и враждебностью. http://www.effecton.ru/101.html
90. Диагностика состояния агрессии (опросник Басса-Дарки). http://vsetesti.ru/224/
91. Psichologijos terminai. http://mirslovarei.com/content-psy/VIKARNOE-NAUCHENIJE-1192.html (2007-11-28).
92. Šiandien - tarptautinė smurto prieš vaikus diena. http://www.vtv.lt/naujienos/lietuvoje/siandien-tarptautine-smurto-pries-vaikus-diena.html

SANTRAUKA

ŽINIASKLAIDOS POVEIKIS NEPILNAMEČIAMS IR JO PREVENCIJA

Pagrindinės sąvokos: *smurtas žiniasklaidoje, smurto poveikis, nepilnamečiai, smurto prevencija, informacijos klasifikavimas ir žymėjimas.*

Šiame magistro darbe nagrinėjama smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams ir jo prevencijos problema.

Darbo tikslas - ištirti smurto žiniasklaidoje daromą poveikį (11-17 metų) nepilnamečių asmenybei, numatyti tinkamus neigiamo žiniasklaidos poveikio prevencijos būdus.

Išskiriamos šios veikiančios individą žiniasklaidos funkcijos: informacinė, asmenybės identifikacijos, integracijos ir socialinio bendravimo bei pramoginė. Tokiu būdu informacijos gavėjui daromas didžiulis psichologinis ir kultūrinis poveikis. Dažniausiai žiniasklaidos atstovai akcentuoja teigiamą – prosocialų žiniasklaidos poveikį, tuo tarpu visuomenės bei valstybės institutų atstovai vis dažniau atkreipia dėmesį, į žiniasklaidoje (labiausiai akcentuojama būtent televizijos įtaka) karaliaujantį smurtą. Tyrimais nustatyta, jog ilgalaikis nepilnamečių buvimas televizijos smurto atmosferoje moko juos suvokti agresiją kaip normalų gyvenimo būdą. Be to, dauguma mokslininkų laiko žiniasklaidą viena iš nepilnamečių agresijos priežasčių.

Mokslininkai yra pasiūlę įvairių agresijos apibrėžimų ir klasifikacijų, tačiau nė vieno iš jų negalima laikyti išsamiu ir visuotinai priimtinu. Agresyvumas (agresyvus elgesys) taip pat vertinamas kaip viena iš asocialaus elgesio formų. Agresyvus elgesys apskritai yra atskiras tyrimų objektas, nes ne visi agresyvūs veiksmai yra asocialūs. Tačiau agresyviu elgesiu domimasi todėl, kad jis gali pradėti reikštis labai ankstyvame amžiuje, t.y. ankstyvoje arba vidurinėje vaikystėje, ir pagal agresyvaus elgesio pradžią ir pobūdį galima gana patikimai numatyti tolesnes elgesio problemas, dažnai peraugančias į nusikalstamą elgesį.

Darbe nagrinėta nemažai teorijų, aiškinančių smurto žiniasklaidoje įtaką žiūrovų agresyvumui ir nusikalstamumui, nors bandymai nustatyti agresijos priežastis ligi šiol kelia daug ginčų. Autorės manymu populiariausios yra šios: bihevioristinis požiūris, socialinio išmokimo teorija, stimuliacinio poveikio, psichofiziologinė ir psichoanalitinė teorijos. Kitos teorijos yra artimos minėtoms. Remiantis šiomis teorijomis buvo atlikta daugybė eksperimentų ir tyrimų, kurių rezultatai daugiau ar mažiau sutapo arba kardinaliai skyrėsi. Ir tai suprantama, nes kiekviena teorija vertina žmogų bei jo elgesio esmę savaip.

Išanalizavus užsienio ir Lietuvos mokslininkų požiūrį į smurto žiniasklaidoje poveikį nepilnamečiams, buvo iškelta tyrimo hipotezė, kad smurto apraiškos žiniasklaidoje daro didesnį

poveikį agresyviems (11-17 metų) nepilnamečiams, negu į agresiją nelinkusiems bendraamžiams. Todėl kriminologinis tyrimas vyko dviem etapais.

Pirmojo etapo metu buvo siekta ištirti įvairių amžiaus tarpsnių agresijos apraiškas, todėl iškelti šie uždaviniai:

1) iš nepilnamečių išskirti agresyvių ir neagresyvių tiriamųjų grupes;

2) ištirti ir atskleisti agresyvių ir neagresyvių tiriamųjų grupių agresyvaus elgesio būdus konfliktinėse situacijose.

Antrajame kriminologinio tyrimo etape buvo iškelti šie uždaviniai:

1) išsiaiškinti, kokias žiniasklaidos rūšis labiausiai renkasi agresyvūs ir neagresyvūs nepilnamečiai bei patvirtinti prielaidą, kad agresyvūs nepilnamečiai dažniau kaip pramogų ir laisvalaikio praleidimo būdą renkasi televiziją;

2) patvirtinti prielaidą, kad agresyvūs nepilnamečiai televizorių žiūri ilgiau nei 4 valandas per dieną;

3) išsiaiškinti agresyvių ir neagresyvių nepilnamečių pasirenkamų laidų spektrą bei nustatyti agresyvių ir neagresyvių nepilnamečių identifikacijos su agresyvaus tipo veikėjais rodiklius;

4) išsiaiškinti agresyvių ir neagresyvių nepilnamečių susijaudinimo pobūdį, žiūrint smurto scenas, bei polinkį į smurtinius konflikto sprendimo būdus;

5) išsiaiškinti kiekvienos grupės subjektyvų požiūrį į informacijos šaltinius, kuriuose pasitaiko smurto apraiškų, bei Lietuvoje egzistuojančią smurto žiniasklaidoje prevencijos sistemą.

Trumpai apibendrinant kriminologinio tyrimo rezultatus pažymėtina, kad smurtui žiniasklaidoje labiau paveikūs agresyvūs nepilnamečiai. Tačiau negalima teigti, kad tai pagrindinė agresijos ir smurtinio elgesio priežastis. Smurtas žiniasklaidoje greičiau vienas iš daugybės faktorių, įtakojančių agresiją ir smurtinį nepilnamečių elgesį.

Aptariant Lietuvoje ir pasaulyje egzistuojančias prevencijos priemones, jos buvo nagrinėtos valstybės lygmenyje (prevencijos makrosocialinis lygmuo) ir artimiausioje vaiko aplinkoje, t.y. šeimoje, mokykloje (prevencijos mikrosocialinis lygmuo) bei apžvelgtos naujosios cenzūros apraiškos šiuolaikinėje žiniasklaidoje. Analizuojant teisinę bazę (tarptautinius bei Lietuvos teisės aktus), pastebėti kai kurie jų trūkumai ir pasiūlytos šių trūkumų šalinimo galimybės.

Aptarti žiniasklaidos savireguliacijos mechanizmai bei žiniasklaidos atstovų etikos reikalavimai. Pateikti siūlymai tobulinti žiniasklaidos atstovų kvalifikaciją bei aiškiai apibrėžti profesionalaus žurnalisto teisinį statusą, kuris padėtų išspręsti žurnalistinės etikos laikymosi

principų, veiksmingo savireguliacijos mechanizmas funkcionavimo, žurnalisto sąžinės, laisvės ir nepriklausomumo nuo leidėjo ar savininko interesų problemas.

Detaliai analizuota informacijos skleidėjų priežiūros sistema ir atsakomybė.

Darbe taip pat trumpai buvo apžvelgtos naujosios cenzūros apraiškos, t.y aptartos Lietuvoje ir pasaulyje naudojamų filmų ir televizijos laidų kategorijų žymėjimo (N-7, N-14, S) sistemos. Aptartos ir kai kurios Lietuvoje neegzistuojančių techninių (V-chipo technologijos) bei pedagoginių prevencijos priemonių privalumai ir trūkumai.

Akcentuotas tėvų, kaip svarbiausių prevencijos subjektų, galinčių tiesiogiai veikti ir kontroliuoti vaikų pasirinkimą, ugdyti teisingą požiūrį į žiniasklaidos priemonių teikiamą smurtinę informaciją vaidmuo. Tačiau tyrimo rezultatai parodė, kad šiuolaikiniai tėvai, gana tolerantiškai nusiteikę smurto apraiškoms mokykloje. Pažymėtina, kad mokykla taip pat galėtų tapti viena iš pagrindinių prevencijos institucijų, tačiau dėl visuomenėje nusistovėjusios nuomonės, jog pagrindinė auklėjimo našta tenka tėvams, o į mokyklą vaikas ateina tik mokytis, taip nėra. Ir nors pedagogai dažnai akcentuoja padidėjusį nepilnamečių polinkį elgtis agresyviai ir smurtauti, tačiau į žiniasklaidoje pasitaikančias smurto problemas, pedagogai praktiškai nekreipia dėmesio.

SUMMARY

MASS-MEDIA VIOLENCE EFFECT ON MINORS AND ITS PREVENTION

Keywords: *violence over mass-media, its influence, minors, the prevention of violence, classification and a designation of the information.*

In this research work the problem of influence of violence over mass-media on a minor audience and prevention of this influence is considered.

The purpose of work – to investigate influence of violence over mass-media on the person (11-17 years) minors, to plan ways of prevention of negative influence of violence over mass-media.

Following functions of mass-media are allocated: information, identification of the person, integration and social dialogue, entertaining. Representatives of mass -media mark positive – prosocial action of mass-media in the meantime the public more often and representatives of (accenting influence of TV) the violence prevails. A lot of experiments prove, that the long presence of minors at an atmosphere of television violence learns them to perceive aggression as a normal way of life. Many scientists consider that over mass-media is the reason of aggression of minors. Scientists offer different definitions and classifications of aggression, but not it is impossible to consider one of them standard. Aggression also is considered, how on of forms antisocial behavior.

In this work the numerous theories explaining influence of violence over a degree of aggression and a crime rate of televiewers were considered. The author counts five theories as the main. Under influence of these theories there were many experiments and researches which results it is more or coincided less or cardinally differed. And it is clear, because each theory of the person and its behavior understands on a miscellaneous. In the work the author analyzes some theories of scholars in the world and Lithuania, therefore the hypothesis of research is formulated, that the violence over mass-media influences aggressive minors more.

Research consisted of two stages. At the first stage from among minors there were to reveal aaggressive and no aggressive teenagers. In the second these problems were considered: what forms of mass-media are chosen by aggressive and no aggressive minors and to check up hypothesis that aggressive teenagers choose TV is more often; aggressive minors the TV look longer 4 hours; to consider, what transfers are chosen by aggressive and no aggressive minors as to consider with what heroes they themselves identify; what degree of excitation is tested by both

groups from viewing stages of violence; as both groups of minors estimate mass-media in which the violence prevails.

Generalizing the results of the criminology research, the author draws some conclusions: negative effects of mass-media influence aggressive teenagers more, but it can be hardly named as the primary factor, which determinate juvenile's violent crime.

The topic of negative effects prevention is divided into two parts and dealing with a problem of macro social (at national level) and micro social level (family or school) ambience. There were analyzed international and Lithuanian law acts in the work, so as some noticed vacancies in Lithuanian law acts and offered some suggestions about this.

The standards of journalistic ethics and the law would let to verify information and to create an effective self-regulation system, where inappropriate information would be out of touch for children.

The rating system used by the Lithuania media is designed, in part, to empower parents, teachers, and other adults to shield children from media violence. The effectiveness of V-Chips, Internet filters, rating systems and the like depend on the technical abilities and willingness of parents to use those devices.

At a micro social level parents have to educate children to see negative material "in a distance". Parents and teachers would talk to their children about mass-media role and explain them that the information given by media is not always real. Media literacy, media education becomes very important so for children as for parents.

1 priedas

Buss-Durkey Inventory (A. Baso – A. Darkio klausimynas)

1. Kartais man sunku susivaldyti nuo noro padaryti žalą kitiem.
2. Kartais aš apklabu tuos, kurių nemėgstu.
3. Aš greit suirztu, tačiau greitai ir nurimstu.
4. Jeigu manęs neprašo gražiuoju, aš nepadarysiu, tai, ko manęs prašo.
5. Aš ne visuomet gaunu tai, kas man priklauso
6. Aš žinau, kad žmonės mane apkalba.
7. Kai man nepatinka mano draugų elgesys, aš visuomet jiems tai duodu pajausti.
8. Jeigu aš ką nors apgaunu, visuomet jaučiu sąžinės graužimą.
9. Aš negaliu suduoti žmogui.
10. Aš niekuomet nesuirztu taip, kad mėtyčiausi daiktais.
11. Aš visuomet pakantus kitų trūkumams.
12. Jeigu man nepatinka kokios nors taisyklės, aš visuomet stengiuosi jas pažeisti.
13. Kiti visuomet sugeba pasinaudoti situacija, o aš – ne.
14. Aš atsargus su tais, kas netikėtai tampa man geru.
15. Aš dažnai nesutinku su aplinkinių nuomone.
16. Kartais man į galvą ateina tokios mintis, kurių aš gėdinuosi.
17. Jeigu kas nors pirmas man trenks, greičiausiai aš jam nesipriešinsiu.
18. Suirzęs aš galiu trenkti durimis.
19. Aš labiau irzlus, nei tai atrodo tiems, kas manęs nepažįsta.
20. Jeigu kažkas vaidina viršininką, aš stengiuosi elgtis priešingai.
21. Kartais mane liūdina, kaip klostosi mano gyvenimas.
22. Manau, kad dauguma aplinkinių nelabai mane mėgsta.
23. Negaliu nesiginčyti, jeigu žmonės su manimi nesutinka.
24. Kai aš noriu atsikratyti darbo, visuomet jaučiu sąžinės graužimą.
25. Tas, kas pabandys įžeisti mane arba mano artimuosius, pasigailės.
26. Aš nemoku nešvankiai juokauti.
27. Aš įtūžtu, kai iš manęs kas nors juokiasi.
28. Tuos, kurie save aukštai vertina, aš visuomet stengiuosi pastatyti į savo vietą.
29. Bet kurioje kompanijoje atsiras man nemalonių žmonių.
30. Dauguma žmonių man pavydi.
31. Man svarbu, kad mane gerbtų.
32. Man dažnai būna gėda, kad aš mažai dariau ar darau tėvams.
33. Tiems, kurie mus vargina, galima „sprigtelti per nosį“.
34. Kai aš pykstu, būnu paniuręs.
35. Jeigu su manimi elgiasi blogiau, nei aš tikiuosi, aš nenuliūstu.
36. Kai mane bando išvesti iš kantrybės, aš nekreipiu į tai dėmesio.
37. Kartais mane, nors aš to stengiuosi neparodyti, graužia pavydas.
38. Kartais man atrodo, kad iš manęs juokiasi.
39. Kai aš pykstu, nevengiu „stiprių“ posakių.
40. Noriu, kad mano nuodėmės būtų atleistos.
41. Aš retai duodu atkirtį.
42. Aš užsigaunu, kai neišeina taip, kaip aš noriu.
43. Yra žmonių, kurie mane erzina vien tik savo išvaizda.
44. Nėra tokių, kurių aš iš tikrųjų neapkęsčiau.
45. Mano principas: nepasitikėti svetimais.

46. Aš pasirengęs kiekvienam pasakyti, ką aš apie jį galvoju.
47. Aš darau daug to, apie ką paskui gailiuosi.
48. Jeigu aš supykstu, tai galiu ką nors primušti.
49. Nuo vaikystės nebūna pykčio protrūkių.
50. Aš dažnai jaučiuosi, kaip sprogmenų statinė, kuri tuoj sprogs.
51. Jeigu visi žinotų, ką aš jaučiu iš tikrųjų – tai laikytų mane žmogumi, su kuriuo sunku sutarti.
52. Aš visuomet ieškau slaptų priežasčių, kodėl aplinkiniai su manimi gerai elgiasi.
53. Kai rėkia ant manęs, aš taip pat rėkiu.
54. Nesėkmės visuomet mane liūdina.
55. Aš pešuosi (mušuosi) ne rečiau, nei kiti.
56. Galiu prisiminti, kai iš pykčio laužiau daiktus.
57. Aš galiu pirmas pradėti muštynes.
58. Su manimi gyvenimas dažnai būna neteisingas.
59. Aš netikiu, kad tarp žmonių gali būti nuoširdūs santykiai.
60. Aš baruosi, kai mane išveda iš kantrybės arba supykdo.
61. Kai aš ką nors įžeidžiu, mane graužia sąžinė.
62. Gindamas save, aš nebijau panaudoti fizinę jėgą.
63. Savo įsiūtį išreiškiu - daužydamas kumščiais arba trypdamas kojomis.
64. Aš būnu šiurkštokas, su tais, kurie man nepatinka.
65. Aš neturiu priešų.
66. Aš moku pastatyti žmogų į vietą.
67. Aš dažnai galvoju, kad gyvenu neteisingai.
68. Aš žinau tuos, kurie mane gali išprovokuoti muštynėms.
69. Aš nesielvartauju be reikalo.
70. Aš retai galvoju apie tai, kad kažkas nori man blogo.
71. Būna, kad aš grasinu žmonėms, tačiau nesiruošiu savo grasinimų pildyti.
72. Paskutiniu metu aš tapau įkyriu.
73. Ginčydamasis aš dažnai keliu balsą.
74. Aš stengiuosi nuslėpti savo blogą požiūrį į žmones.
75. Aš geriau sutiksiu, negu ginčysiuos.

2 priedas

ANKETA

Mielas moksleivi,
Prašome nuoširdžiai ir rimtai atsakyti į pateiktus anketoje klausimus. Perskaitykite ir pažymėkite, Jūsų nuomone, tinkantį teiginį.Tai anoniminė apklausa, todėl vardo ir pavardės rašyti nereikia.

Amžius..... Lytis V M

1. Leisdami laisvalaikį namie Jūs dažniausiai :
a) žiūrite televizorių
b) skaitote laikraščius, žurnalus
c) naršote internete

2. Kiek valandų per parą (vidutiniškai) Jūs žiūrite televizorių:
a) iki 4 val.
b) nuo 4 val. iki 6 val.
c) ilgiau nei 6 val.

3. Rinkdamiesi TV laidą ar straipsnį spaudoje (internete) Jus labiau sudomins:
a) įžymių (įdomių) žmonių gyvenimas
b) sportas
c) politinės naujienos
d) kriminalinė kronika (nusikaltimai, nelaimingi atsitikimai)
e) kitą (įrašykite).....

4. Kokį filmą Jūs dažniausiai renkatės:
a) komediją
b) meilės istoriją
c) kovinį
d) siaubo
e) detektyvą
f) fantastinį
g) kitą (įrašykite) .....

5. Jeigu pasiūlytų pažiūrėti laidą, Jūs rinktumėtės:
a) „Gamtos pasaulis“
b) „KBH“ („Linksmųjų ir išradingųjų klubas“)
c) Kriminalinę kroniką „Abipus sienos“
d) kitą (įrašykite).....

6. Jeigu būtų galimybė nusifilmuoti filme, Jūs pasirinktumėte:
a) kovinį („Kietas riešutėlis“)
b) mistinį trilerį („Kitas pasaulis“)
c) komediją („Operacija „Y“ ir kiti Šuriko nuotykiai“)
d) serialą („Bjaurusis ančiukas“)
e) kitą (įrašykite).....

7. Mano mėgstamiausias multiplikacinis filmas yra:
a) „Žmogus voras“
b) „Vėžliukai Nindzės“
c) „Mikė Pūkuotukas“
d) „Na palauk!”
e) kiti (įrašykite).....

8. Jeigu Jūs būtumėte režisieriumi, tai statytumėte tokį filmą kaip:
a) „Matrica“;
b) „Mentai“
c) „Pelenės istorija“, „Robinzonų šeima“
d) „Briliantinė ranka“
e) kiti (įrašykite).....

9. Pažymėkite tą frazę, su kuria Jūs sutinkate:
a) jeigu žiūrimoje laidoje, nėra muštynių scenų, tokia laida – nuobodi;
b) jeigu nėra kitos išeities, tai konfliktą reikia spręsti muštynėmis;
c) kartais norėčiau pakartoti tai, ką mačiau kine ar skaičiau laikraštyje

10. Žiūrėdami per TV futbolo (krepšinio) varžybas, Jūs matote, kaip kyla muštynės tarp sirgalių. Jūsų mintys (jausmai):
a) jaučiu baimę, jaudulį;
b) pats norėčiau dalyvauti šiose muštynėse;
c) norą perjungti televizorių į kitą laidą;
d) kitą.....

11. Spaudoje (laikraštyje, žurnale) perskaitėte, kad Jūsų bendraamžiai susipyko ir kilo muštynės. Kaip Jums atrodo:
a) galėjo konfliktą išspręsti taikiai;
b) jeigu jie nesuprato vienas kito, tai geriausia išeitis – muštynės;

12. Ar laikotės TV laidų ir filmų žymėjimų (N-7, N-14, S):
a) visuomet laikausi;
b) kai kada laikausi;
c) laikausi, kai šalia yra tėvai;
d) visiškai nekreipiu į tai dėmesio;

13. Jūs kartu su tėvais žiūrite laidą (filmą), kurioje yra smurto scenų, Jie:
a) mano, kad tai gyvenimas, ir to nesureikšmina;
b) žiūri laidą kartu su Jumis ir aptaria tai ;
c) reikalauja, kad Jūs nežiūrėtumėte šios laidos;

14. Kur dažniau galima aptikti smurtinės informacijos;
a) spaudoje;
b) pamatyti per TV;
c) išgirsti per radiją
d) internete.

15. Ar Jūs aptariate su mokytojais (per literatūros pamokas, klasės valandėlių metu) žiniasklaidoje pateikiamą smurtinę informaciją:
a) taip
b) ne
c) kartais
d) kitą (parašykite).....

3 priedas A.Buss – A.Durkey testo rezultatai

6 klasė

Eil. Nr.	Inicia lai	Fizinė agresija	Verbalinė agresija	Netie-sioginė agresi-ja	Nega-tyvum as	Susier-zini-mas	Įtaru-mas	Skriau-da	Kaltės jaus-mas	Agre-sijos indek-sas	Prie-šišku-mo indek-sas
Agresyvių nepilnamečių grupė											
1.	J.P.	6	4	4	3	4	8	6	5	14	14
2.	E.K.	8	10	7	1	4	6	4	4	25	10
3.	K.H.	6	10	3	2	6	6	6	7	19	12
4.	D.K.	8	8	7	1	8	5	6	7	24	11
5.	D.B.	8	10	4	4	5	6	6	4	22	12
6.	P.D.	10	8	8	2	4	5	6	7	26	11
Vidutinis		**7,7**	**8,3**	**5,5**	**2,2**	**5,2**	**6**	**5,7**	**5,7**	**21,7**	**11,7**
Neagresyvių nepilnamečių grupė											
7.	O.Z.	4	6	4	2	2	7	3	6	14	10
8.	A.G.	5	5	5	2	4	7	3	4	15	10
9.	O.K.	5	5	4	2	4	5	4	6	14	9
10.	N.K.	5	4	4	2	3	6	3	8	13	9
11.	O.R.	8	8	6	1	8	3	4	8	22	7
12.	A.S	5	4	4	2	4	7	2	4	13	9
13.	T.M.	0	4	1	1	2	4	5	3	5	9
14.	G.K.	6	3	6	1	4	3	4	4	15	7
15.	P.P.	3	3	7	4	5	4	5	4	13	9
16.	K.B.	6	4	4	2	6	5	1	4	14	6
Vidutinis		**4,7**	**4,6**	**4,5**	**1,9**	**4,2**	**5,1**	**3,4**	**5,1**	**13,8**	**8,5**

Dalyvavo – 16, berniukų – 10, mergaičių – 6; a**gresyvių –** 6, iš jų: berniukų - 4, mergaičių – 2; **neagresyvių** – 10.

7 klasė

Eil. Nr.	Inicia lai	Fizinė agresija	Verbalinė agresija	Netie-sioginė agresi-ja	Nega-tyvum as	Susier-zini-mas	Įtaru-mas	Skriau-da	Kaltės jaus-mas	Agre-sijos indek-sas	Prie-šišku-mo indek-sas
Agresyvių nepilnamečių grupė											
1.	S.G.	8	12	7	5	8	6	5	7	27	14
2.	V.F.	9	10	4	4	5	8	2	1	23	10
3.	R.H.	5	7	7	3	4	5	7	7	19	12
4.	V.J.	8	9	6	5	9	5	4	2	23	9
5.	I.K.	6	12	8	5	10	6	5	9	26	11
6.	A.L.	7	10	8	2	9	9	7	6	25	16
7.	V.L.	3	8	6	4	8	9	7	5	17	16
8.	J.B.	9	8	8	4	9	6	6	7	25	12
9.	V.K.	8	10	7	5	5	3	2	3	25	5
10.	O.L.	9	11	6	5	7	7	7	6	26	14
Vidutinis		**7,2**	**9,7**	**6,7**	**4,2**	**7,4**	**6,4**	**5,2**	**5,3**	**23,5**	**12,5**
11.	J.A.	3	8	6	3	4	6	7	7	17	13
12.	V.A.	6	11	5	2	8	5	5	8	22	10
13.	A.K.	6	10	5	5	8	5	4	9	21	9
14.	A.B.	3	6	6	1	4	3	4	4	15	7
15.	A.N.	6	8	6	4	2	2	2	3	20	4
16.	N.L.	3	10	7	4	5	6	4	7	20	10
17.	M.M	3	3	6	2	7	5	3	6	12	8
18	J.P.	3	4	5	4	4	7	6	8	12	13
19.	M.T.	2	2	4	1	3	0	3	3	8	3
20.	T.Š.	3	3	7	4	5	4	4	5	13	8
Vidutinis		**3,8**	**6,5**	**5,7**	**3**	**5**	**4,3**	**4,2**	**6**	**16**	**8,5**

Dalyvavo – 20, berniukų – 10, mergaičių -10; a**gresyvių – 10**, berniukų -6, mergaičių – 4; n**eagresyvių – 10**

8 klasė

Eil. Nr.	Inicia lai	Fizinė agresija	Verbalinė agresija	Netie-sioginė agresi-ja	Nega-tyvum as	Susier-zini-mas	Įtaru-mas	Skriau-da	Kaltės jaus-mas	Agre-sijos indek-sas	Prie-šišku-mo indek-sas
Agresyvių nepilnamečių grupė											
1.	A.O.	10	8	8	2	4	5	5	4	26	10
2.	M.K.	2	11	5	5	8	7	3	3	18	10
3.	P.P.	10	12	7	5	4	10	5	2	29	15
4.	D.J.	6	12	8	5	10	6	5	9	26	11
5.	G.S.	6	12	8	5	10	6	5	9	26	11
6.	V.K.	6	11	9	6	9	5	6	7	26	11
7.	D.K.	9	11	6	5	7	7	7	6	26	14
8.	T.K.	10	8	8	2	4	5	6	7	26	11
9.	D.S.	6	4	4	3	4	8	6	5	14	14
10.	I.Š.	8	10	7	5	5	3	2	3	25	5
Vidutinis		**7,3**	**9,9**	**7**	**4,3**	**6,5**	**6,2**	**5**	**5,5**	**24,2**	**11,2**
Neagresyvių nepilnamečių grupė											
11.	P.R.	2	5	5	4	5	6	4	7	12	10
12.	J.V.	4	7	5	4	8	7	6	6	16	13
13.	I.K.	2	8	4	4	4	4	2	3	14	6
14.	A.A.	7	6	5	5	4	8	2	2	18	10
15.	E.S.	3	4	6	4	4	5	4	5	13	9
16.	D.R.	4	6	3	5	4	4	5	4	13	9
17.	A.M.	6	11	5	2	8	5	5	8	22	10
18.	O.E.	6	10	5	5	8	5	4	9	21	9
19.	V.S.	3	10	7	4	5	6	4	7	20	10
20.	V.K.	6	4	4	3	4	8	6	5	14	14
21.	A.R. .	5	4	4	2	3	6	3	8	13	9
22.	E.G.	3	3	7	4	5	4	5	4	13	9
23.	I.T.	4	6	4	2	2	7	2	6	14	9
24.	V.D.	3	3	7	4	5	4	4	5	13	8
25.	S.D.	5	4	4	2	3	6	3	8	13	9
26.	K.D.	3	10	7	4	5	6	4	7	20	10
27.	K.K.	2	8	4	4	2	4	2	3	14	6
28.	E.D.	2	2	4	1	3	0	3	3	8	3
Vidutinis		**3,9**	**6,2**	**5**	**3,5**	**4,6**	**5,3**	**3,8**	**5,6**	**15,1**	**9,1**

Dalyvavo – 28, berniukų – 18, mergaičių 10; **agresyvių** – 10, berniukų – 9, mergaičių -1; **neagresyvių** – 18.

9 klasė

Eil. Nr.	Inicia lai	Fizinė agresija	Verbalinė agresija	Netie-sioginė agresi-ja	Nega-tyvum as	Susier-zini-mas	Įtaru-mas	Skriau-da	Kaltės jaus-mas	Agre-sijos indek-sas	Prie-šišku-mo indek-sas
Agresyvių nepilnamečių grupė											
1.	V.P.	10	9	4	7	3	6	8	5	23	14
2.	E.N.	9	9	7	5	9	8	7	9	25	15
3.	A.P.	1	10	7	2	4	8	5	7	18	13
4.	A.Y.	9	7	8	2	5	3	8	7	24	11
5.	T.M.	7	10	7	2	5	5	6	4	24	11
Vidutinis		**7,2**	**9**	**6,6**	**3,6**	**5,2**	**6**	**6,8**	**6,4**	**22,8**	**12,8**
Neagresyvių nepilnamečių grupė											
6.	J.D.	9	6	7	2	8	5	5	6	22	10
7.	E.K.	6	8	5	2	1	3	1	8	19	4
8.	A.T.	5	8	4	2	5	2	1	8	17	3
9.	A.K.	7	6	4	4	4	7	2	6	17	9
10.	P.P.	9	6	8	4	5	4	5	5	23	9
11.	M.D.	6	7	7	3	4	4	6	9	20	10
12.	T.M.	7	4	6	4	4	2	7	6	17	9
13.	G.S.	3	6	8	4	3	3	7	7	17	10
14.	K.A.	6	3	6	1	4	3	7	4	15	10
15.	S.P.	5	5	7	4	3	6	4	5	17	10
16.	D.D.	8	8	5	3	1	4	1	1	21	5
17.	V.N.	3	7	3	2	4	5	5	7	13	10
18.	G.N.	7	6	6	0	4	5	5	5	19	10
19.	P.D.	2	5	5	4	5	6	4	7	12	10
20.	P.K.	6	4	4	3	2	8	2	5	14	10
21.	M.N.	7	5	5	4	4	7	2	3	17	9
22.	K.L.	7	3	6	4	4	2	7	6	16	9
Vidutinis		**6,1**	**5,7**	**5,6**	**2,9**	**3,8**	**4,5**	**4,2**	**5,7**	**17,4**	**8,6**

Dalyvavo – 22, berniukų – 15, mergaičių – 7; **agresyvių –** 5, berniukų – 2, mergaičių -3; **neagresyvių** – 17.

10 klasė

Eil. Nr.	Inicia lai	Fizinė agresija	Verbalinė agresija	Netie-sioginė agresi-ja	Nega-tyvum as	Susier-zini-mas	Įtaru-mas	Skriau-da	Kaltės jaus-mas	Agre-sijos indek-sas	Prie-šišku-mo indek-sas
Agresyvių nepilnamečių grupė											
1.	A.B.	7	6	5	5	4	8	5	2	18	13
2.	L.M.	9	9	6	5	5	7	6	3	24	13
3.	A.K.	6	5	4	3	2	6	6	3	15	12
4.	S.M.	8	8	8	5	4	8	7	4	24	15
5.	K.A.	8	9	8	2	3	10	5	2	25	15
6.	J.S.	3	7	4	0	3	6	7	4	14	13
Vidutinis		**6,8**	**7,3**	**5,8**	**3,3**	**3,5**	**7,5**	**6**	**3**	**20**	**13,5**
Neagresyvių nepilnamečių grupė											
7.	D.K.	5	5	7	4	3	6	4	5	17	10
8.	G.K	7	5	6	0	4	5	5	4	19	10
9.	A.Š.	5	5	4	2	3	5	5	4	14	10
10.	V.V.	6	7	6	2	3	5	5	4	19	10
11.	K.K.	6	10	6	2	3	7	4	3	22	10
12.	J.A.	7	7	4	3	5	6	4	3	18	10
13.	B.K.	5	4	5	2	3	4	5	3	14	9
Vidutinis		**5,9**	**6,1**	**5,4**	**2,1**	**3,4**	**5,4**	**4,6**	**3,7**	**17,6**	**9,9**

Dalyvavo – 13, berniukų – 6, mergaičių -7; **agresyvių** – 6, berniukų – 3, mergaičių – 3; **neagresyvių** – 7.

11 klasė

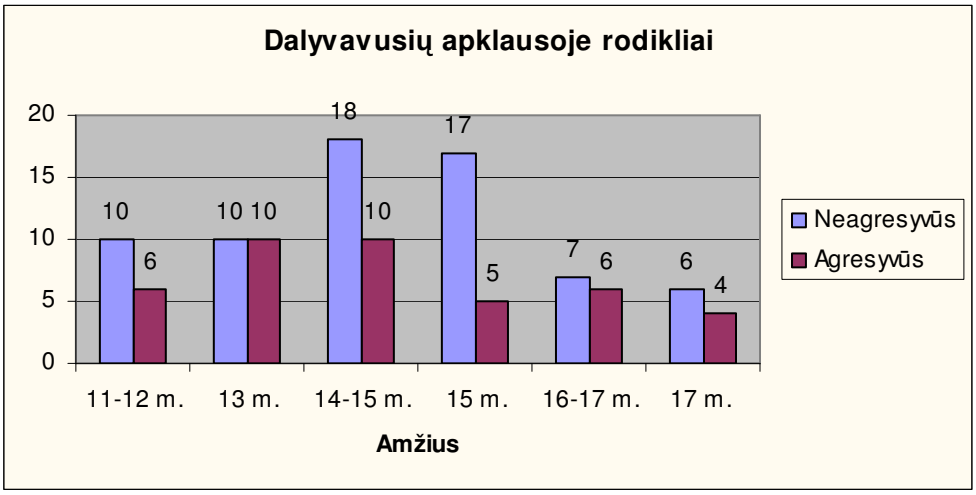
Eil. Nr.	Inicia lai	Fizinė agresija	Verbalinė agresija	Netie-sioginė agresi-ja	Nega-tyvum as	Susier-zini-mas	Įtaru-mas	Skriau-da	Kaltės jaus-mas	Agre-sijos indek-sas	Prie-šišku-mo indek-sas
Agresyvių nepilnamečių grupė											
1.	S.K.	7	8	4	2	5	8	6	8	19	14
2.	V.L.	10	12	7	5	8	9	5	8	29	14
3.	M.D.	6	6	7	0	7	7	7	6	19	14
4.	A.K.	10	12	7	5	3	10	5	2	29	15
Vidutinis		**8,3**	**9,5**	**6,3**	**3**	**5,8**	**8,5**	**5,8**	**6**	**24**	**14,3**
Neagresyvių nepilnamečių grupė											
5.	G.A.	5	11	5	5	3	3	2	4	21	5
6.	V.K.	4	11	5	3	3	1	4	3	20	5
7.	J.D.	6	11	5	0	7	2	5	6	22	7
8.	O.N.	3	7	3	2	4	5	5	7	13	10
9.	T.Y.	10	12	3	4	6	5	3	2	25	8
10.	R.S.	8	8	5	3	1	4	1	1	21	5
Vidutinis		**6**	**10**	**4,3**	**2,8**	**4**	**3,3**	**3,3**	**3,8**	**20,3**	**6,7**

Dalyvavo – 10, berniukų 3, mergaičių – 7, **agresyvių** – 4, berniukų – 2, mergaičių – 2; **neagresyvių** – 6.

4 priedas Bendri A.Buss-A.Durkey testo rezultatai

Klasė	Amžius (metai)	**Dalyvavo**	Mergaitės	Berniukai	**Agresyvūs**	Mergaitės	Berniukai	**Neagresyvūs**	Mergaitės	Berniukai
6	11-12	**16**	6	10	**6**	2	4	**10**	4	6
7	13	**20**	11	9	**10**	4	6	**10**	7	3
8	14-15	**28**	11	17	**10**	2	8	**18**	9	9
9	15	**22**	6	16	**5**	3	2	**17**	3	14
10	16-17	**13**	7	6	**6**	3	3	**7**	4	3
11	17	**10**	7	3	**4**	2	2	**6**	5	1
Viso :		**109**	48	61	**41**	16	25	**68**	32	36

1 diagrama

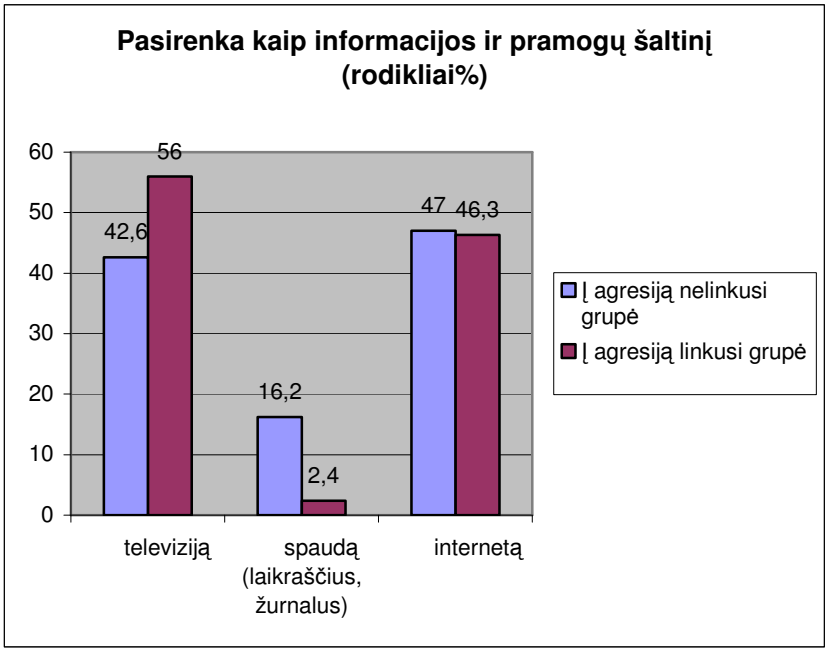
5 priedas Apklausos rezultatai

I klausimų grupė (1, 2 anketos klausimai)

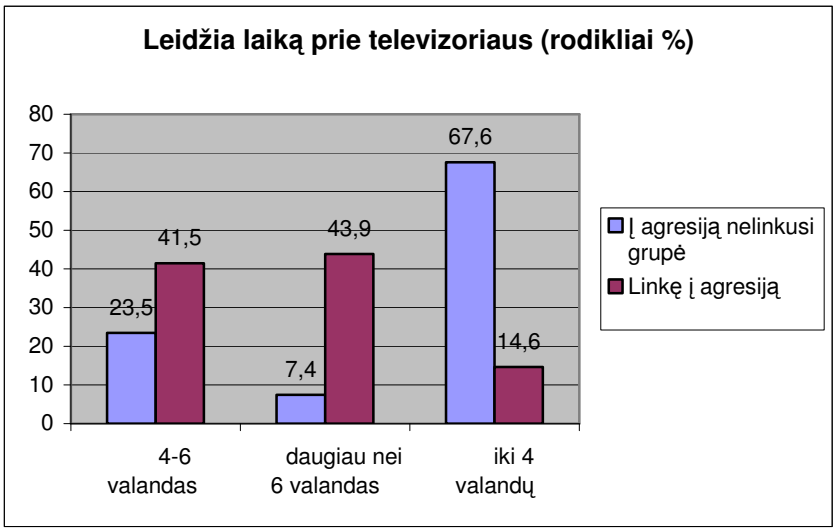
1 lentelė

Anketos klausimų grupės	Pasirinkimų grupių kiekybė															
	6 klasė		7 klasė		8 klasė		9 klasė		10 klasė		11 klasė		Rezultatai		Rezultatai (%)	
	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A
Pasirenka kaip informacijos ir pramogų šaltinį:	**1anketos klausimas**															
televiziją	3	5	5	5	7	7	10	2	2	2	2	2	29	23	42,6	56
spaudą	1	0	1	0	5	0	4	0	0	1	0	0	11	1	16,2	2,4
internetą	5	1	4	7	6	3	8	3	5	3	4	2	32	19	47	46,3
Leidžia laiką prie TV	**2 anketos klausimas**															
4 -6 h	3	3	2	4	5	3	1	2	3	3	2	2	16	17	23,5	41,5
< nei 6 h	0	3	0	5	1	6	3	1	1	2	0	1	5	18	7,4	43,9
> nei 4 h	7	0	8	1	12	1	13	2	3	1	3	1	46	6	67,6	14,6

1 diagrama

2 diagrama

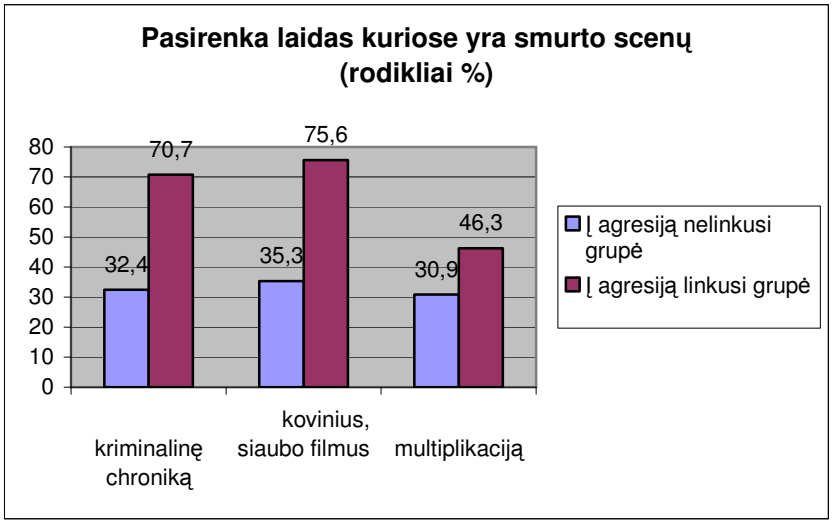

Leidžia laiką prie televizoriaus (rodikliai %)
80
70
60
50
40
30
20
10
0
23,5
41,5
7,4
43,9
67,6
14,6
4-6 valandas
daugiau nei 6 valandas
iki 4 valandų
Į agresiją nelinkusi grupė
Linkę į agresiją

II klausimų grupė (3, 4, 5, 6, 7 anketos klausimai)

2 lentelė

Anketos klausimų grupės	Pasirinkimų grupių kiekybė															
	6 klasė		7 klasė		8 klasė		9 klasė		10 klasė		11 klasė		Rezultatai		Rezultatai (%)	
	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A
Pasirenka laidas, kuriose yra smurto scenų:	**3, 4, 5, 7 anketos klausimai**															
kriminalinę kroniką	2	4	3	7	3	6	8	5	3	4	3	3	22	29	32,4	70,7
meninius filmus	3	5	5	6	6	8	5	4	5	4	0	4	24	31	35,3	75,6
multiplikaciją	4	4	5	5	4	5	3	1	5	3	0	1	21	19	30,9	46,3

3 diagrama

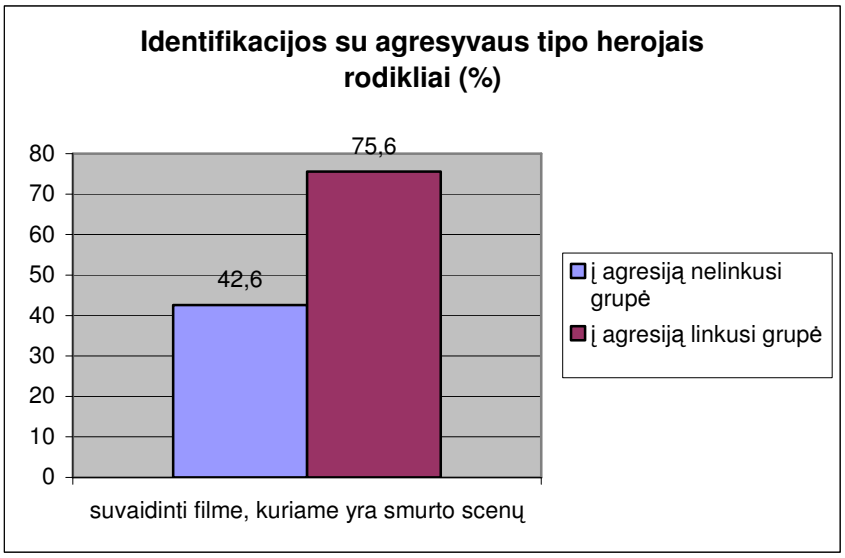

III klausimų grupė (6, 8 anketos klausimai)

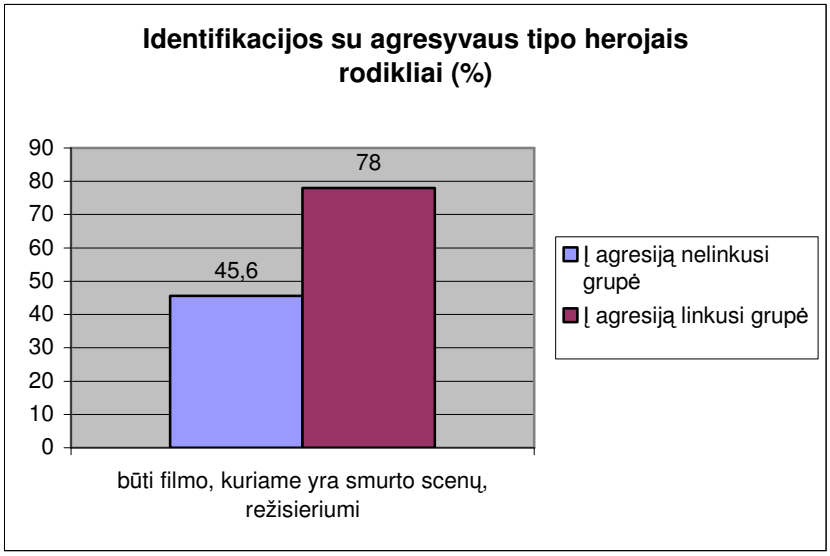
3 lentelė

Anketos klausimų grupės	Pasirinkimų grupių kiekybė															
	6 klasė		7 klasė		8 klasė		9 klasė		10 klasė		11 klasė		Rezul-tatai		Rezultatai (%)	
	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A
Identifikacijos su agresyvaus tipo herojais rodikliai:	**6, 8 anketos klausimai**															
suvaidinti filme, kuriame yra smurto scenų	5	5	5	7	6	8	5	3	4	5	4	3	29	31	42,6	75,6
būti filmo, kuriame yra smurto scenų, režisieriumi	4	5	4	9	7	5	9	5	5	6	2	2	31	32	45,6	78

4 diagrama

5 diagrama

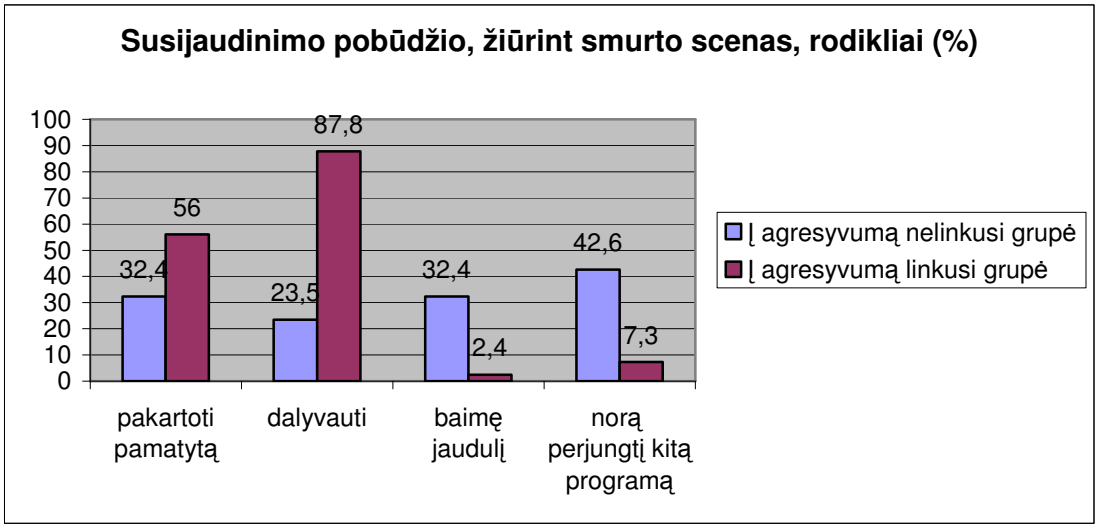

Identifikacijos su agresyvaus tipo herojais rodikliai (%)
90
80
70
60
50
40
30
20
10
0
78
45,6
Į agresiją nelinkusi grupė
Į agresiją linkusi grupė
būti filmo, kuriame yra smurto scenų, režisieriumi

IV klausimų grupė (10 anketos klausimas)

4 lentelė

Anketos klausimų grupės	Pasirinkimų grupių kiekybė															
	6 klasė		7 klasė		8 klasė		9 klasė		10 klasė		11 klasė		Rezul-tatai		Rezultatai (%)	
	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A
Susijaudini-mo pobūdžio rodikliai:	**10 anketos klausimas**															
pakartoti pamatytą	1	3	5	5	6	6	5	5	2	3	3	1	22	23	32,4	56
dalyvauti	2	5	3	9	3	8	7	5	0	6	1	3	16	36	23,5	87,8
baimę,jaudulį	2	0	3	1	8	0	5	0	2	0	2	0	22	1	32,4	2,4
norą perjungti į kitą programą	6	0	4	1	7	1	6	0	3	0	3	1	29	3	42,6	7,3

6 diagrama

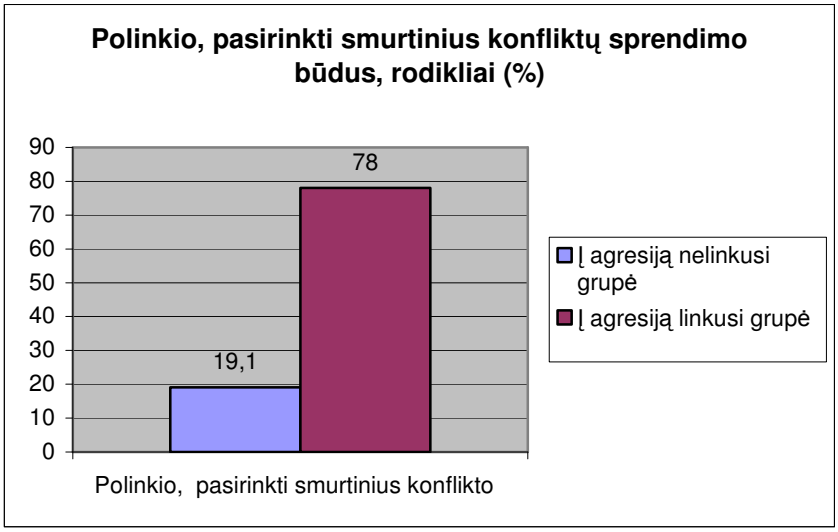

V klausimų grupė (9, 11 anketos klausimai)

5 lentelė

Anketos klausimų grupės	Pasirinkimų grupių kiekybė															
	6 klasė		7 klasė		8 klasė		9 klasė		10 klasė		11 klasė		Rezul-tatai		Rezultatai (%)	
	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A
	9, 1 anketos klausimai															
Polinkio, pasirinkti smurtinius konflikto sprendimo būdus , rodikliai	2	5	2	6	4	8	3	5	1	5	1	3	13	32	19,1	78

7 diagrama

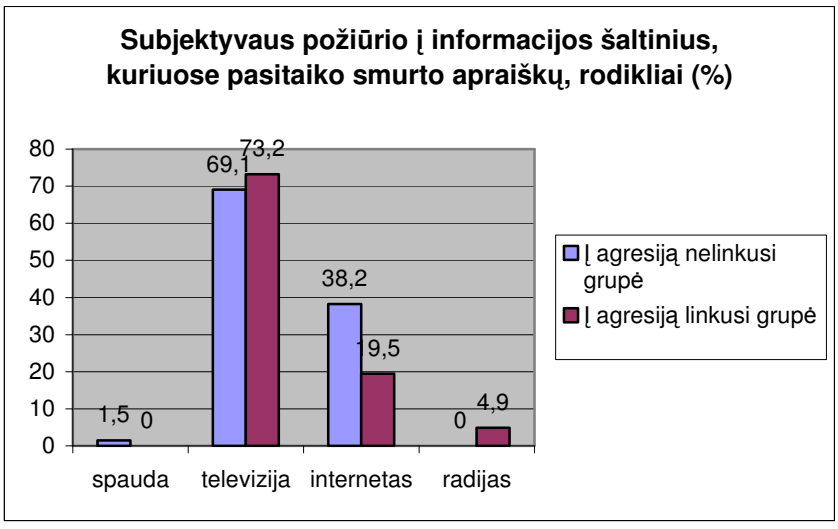

VI klausimų grupė (14 klausimas)

6 lentelė

Anketos klausimų grupės	Pasirinkimų grupių kiekybė															
	6 klasė		7 klasė		8 klasė		9 klasė		10 klasė		11 klasė		Rezul-tatai		Rezultatai (%)	
	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A
Subjektyvus požiūris į informacijos šaltinius, kuriuose pasitaiko smurto scenų	**14 anketos klausimas**															
spauda	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1,5	0
televizija	4	5	5	4	12	8	17	5	4	5	5	3	47	30	69,1	73,2
internetas	6	0	4	4	6	2	6	0	3	1	1	1	26	8	38,2	19,5
radijas	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	4,9

8 diagrama

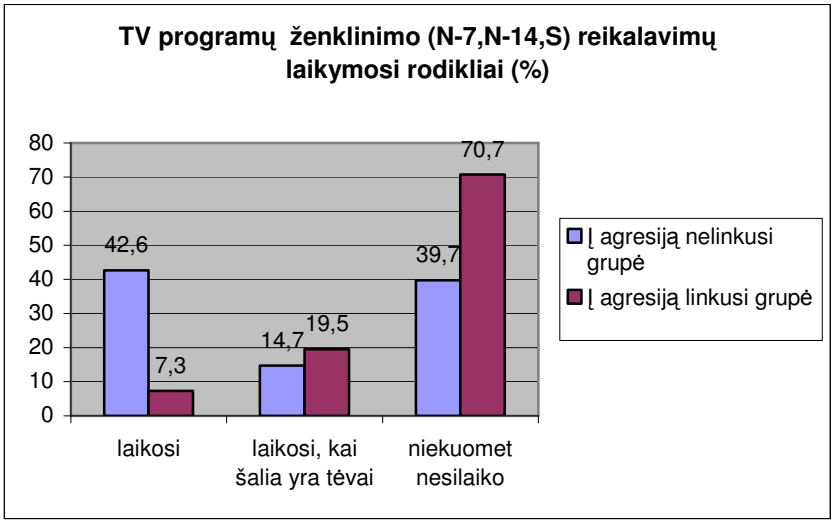

VII klausimų grupė (12, 13, 15 anketos klausimai)

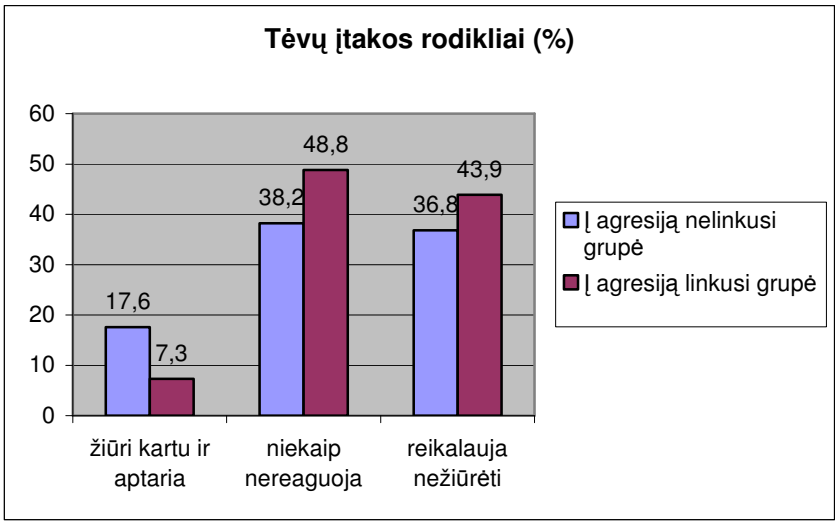
7 lentelė Prevencijos efektyvumas

Anketos klausimų grupės	Pasirinkimų grupių kiekybė															
	6 klasė		7 klasė		8 klasė		9 klasė		10 klasė		11 klasė		Rezul-tatai		Rezultatai (%)	
	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A	NA	A
TV programų ženklinimo reikalavimų laikymasis:	**12 anketos klausimas**															
laikosi	3	0	3	1	8	0	9	1	2	0	4	1	29	3	42,6	7,3
laikosi, kai šalia tėvai	2	2	2	2	4	4	2	0	0	0	0	0	10	8	14,7	19,5
niekuomet nesilaiko	3	3	5	7	6	6	6	4	5	6	2	3	27	29	39,7	70,7
Tėvai:	**13 anketos klausimas**															
žiūri kartu ir aptaria	2	1	2	1	4	0	2	1	0	0	2	0	12	3	17,6	7,3
niekaip nereaguoja	3	3	4	5	9	5	7	3	0	0	3	4	26	20	38,2	48,8
reikalauja nežiūrėti laidos	5	2	3	4	4	5	8	1	5	6	0	0	25	18	36,8	43,9
Problemos aptarimas mokykloje:	**15 anketos klausimas**															
taip	0	0	1	0	1	0	2	1	0	0	0	0	4	1	5,9	2,4
ne	9	4	3	8	7	7	8	4	1	6	2	2	30	31	44,1	75,6
retkarčiais	1	1	6	2	10	3	5	0	6	0	2	2	30	8	44,1	19,5

9 diagrama

10 diagrama

11 diagrama

